

*Η Άρτα στην ιστορική
νουβέλα του*

*Α. Παπαδιαμάντη
“Χρήστος Μηλιόνης”*

Αναστασία Γ. Καρρά

Λίγα λόγια για την εργασία

Κάτι που ελάχιστοι γνωρίζουν – ακόμα και ανάμεσα σε φιλόλογους και λάτρεις της παλιότερης ελληνικής λογοτεχνίας – είναι πως η Άρτα, αυτή η πόλη με το περίφημο γεφύρι και τις σκιερές της ιστορίες, αποτέλεσε το σκηνικό όπου ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης διάλεξε να τοποθετήσει το πρώτο του μυθιστόρημα: τον «Χρήστο Μηλιόνη». Μια επιλογή καθόλου τυχαία. Ήταν η στιγμή που ο σπουδαίος συγγραφέας εγκατέλειπε συνειδητά τη φόρμα του εκτενούς ιστορικού μυθιστορήματος και στρεφόταν προς ένα νέο, προσωπικό αφηγηματικό μονοπάτι: το ιστορικό διήγημα. Αντλώντας την υπόθεσή του από τη ζωντανή φλέβα της προφορικής παράδοσης – από το δημοτικό τραγούδι που υμνεί την τολμηρή πράξη του Μηλιόνη, την απαγωγή του Καδή και δύο Αγάδων της Άρτας – ο Παπαδιαμάντης συνθέτει έναν ηρωικό θρύλο, ένα έπος μικρής φόρμας, μα μεγάλης πνοής. Ένα γεγονός που όχι μόνο τοποθέτησε τον ήρωα στο στόχαστρο της τουρκικής εξουσίας, αλλά και τον οδήγησε στον μαρτυρικό του θάνατο.

Η εργασία που ακολουθεί χωρίζεται σε τρία μέρη, επιδιώκοντας να φωτίσει πολύπλευρα το πρόσωπο και τον μύθο του Χρήστου Μηλιόνη, αλλά και την ιδιαίτερη σχέση του με τον λόγο του Παπαδιαμάντη. Στο πρώτο μέρος εξετάζεται διεξοδικά η φυσιογνωμία του κλεφταρματολού και το περίφημο επεισόδιο της Άρτας, όπως αυτά αναδύονται μέσα από τις πηγές και τις μαρτυρίες των μελετητών. Το δεύτερο μέρος προσφέρει μια συνοπτική παρουσίαση της πλοκής του έργου «Χρήστος Μηλιόνης», εστιάζοντας στις αφηγηματικές τεχνικές και επιλογές του συγγραφέα. Και τέλος, στο τρίτο μέρος, ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να έρθει σε άμεση επαφή με το ίδιο το έργο, να γευτεί τη μαγεία της γλώσσας του Παπαδιαμάντη – εκείνης της ανεπανάληπτης σύνθεσης λόγιας, εκκλησιαστικής και λαϊκής ροής – και να περιπλανηθεί στα περίξ της Άρτας, μέσα από τη σκιά του Μηλιόνη και την πένα του Παπαδιαμάντη.

Αναστασία Γ. Καρρά

Άρτα, 2 Αυγούστου 2025

1. Ο κλεφταρματολός Χρήστος Μηλιόνης

Η πρώτη γραπτή αναφορά για τον κλεφταρματολό Χρήστο Μηλιόνη γίνεται το 1824 όταν το άσμα του περιλαμβάνεται στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών της Νεότερης Ελλάδας του C. Fauriel, ο οποίος τον κατατάσσει πρώτο των πρώτων, η δε ιστορία του τραγουδιού εκτυλίσσεται στην πόλη της Άρτας, στην οποία ο Χρήστος τόλμησε να επιτεθεί, αιχμαλωτίζοντας τον καδή και δύο αγάδες, ζητώντας λύτρα.

Ο Χρήστος Μηλιόνης είναι ένα ιστορικό πρόσωπο, λίγα όμως είναι γνωστά για την ζωή και την δράση του και προφανώς είναι ο πρώτος κλέφτης που τραγουδήθηκε σε κλέφτικο δημοτικό τραγούδι, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Η καταγωγή του, σύμφωνα με τον C. Fauriel, ήταν από τη νότια Ακαρνανία και θεωρείται ιδρυτής της κλέφτικης παράδοσης στα βουνά, καθώς «...με αυτόν αρχίζει η αδιάκοπη σειρά των περίφημων κλεφτών στα Άγραφα». Είναι το πρώτο χρονολογικά απ' όλα τα κλέφτικα της συλλογής, και ο καπετάνος για τον οποίον έγινε είναι πιθανότατα ο πιο παλιός από όλους όσους τραγουδάει ακόμα ο λαός, αναφέρει ο Fauriel στο εισαγωγικό σημείωμα που προηγείται του τραγουδιού «του Χρήστου Μηλιόνη». Πάντα σύμφωνα με τον C. Fauriel, η επωνυμία του «Μηλιόνης» υποδείκνυε μάλλον ότι ήταν οπλισμένος με ένα ομώνυμο μακρύκανο ντουφέκι, το «μηλιόνι». Πότε ακριβώς έζησε δεν είναι γνωστό. Θεωρείται σίγουρο ότι έδρασε και πέθανε πριν το τέλος του ΙΖ' αιώνα και συνεπώς, και πάλι σύμφωνα με τον Fauriel, «...το τραγούδι του έγινε τουλάχιστον 130 χρόνια πριν».

«Του Χρήστου Μηλιόνη

Τρία πουλάκια κάθουνταν σ' την ράχην σ' το λιμέρι,

Ένα τηράει τον Αλμυρόν,κι' άλλο κατά τον Βάλτον,

Το τρίτον το καλήτερον μοιριολογάει και λέγει

Κυρίέ μου, τι εγίνηκεν ο Χρήστος ο Μηλιόνης;

Ουδέ σ' τον Βάλτον φάνηκεν, ουδέ σ' την Κρύαν Βρύσιν

Μας είπαν, πέρα πέρασε, κι επήγε προς την Άρταν,

Κ' επήρε σκλάβον τον Κατήν μαζί με δυο Αγάδες

Κι' ο μουσελίμης τ' άκουσε, βαρεά του κακοφάνη

Τον Μαυρομάτην έκραξε και τον Μουχτάρ Κλεισούραν.

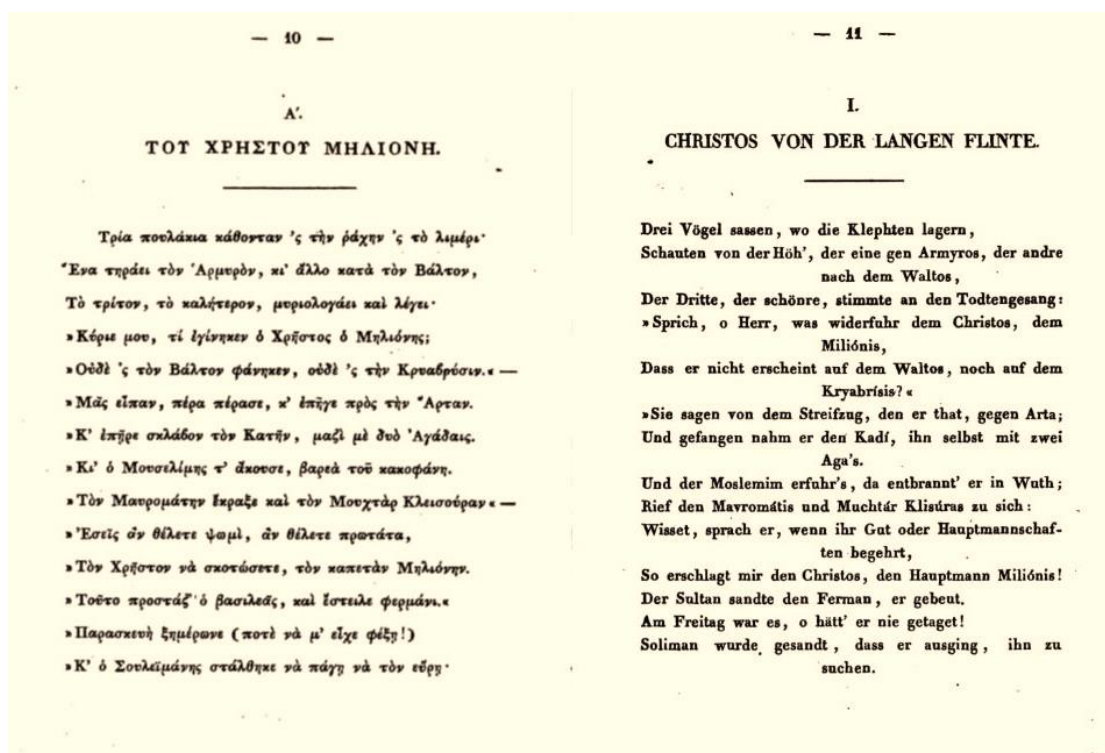
«Εσείς αν θέλετε ψωμί, αν θέλετε πρωτάτα,

Τον Χρήστον να σκοτώσετε, τον καπετάν Μηλιόνην

Τούτο προστάζ' ο βασιλιάς, και έστειλε φερμάνι».

Παρασκευή ξημέρωνε,(ποτέ να μ' είχε φέξει)

Κ' ο Σουλεϊμάνης στάλθηκε να πάγει να τον εύρη.
 Στον Αρμυρό τον έφτασε κι ως φίλοι φιλήθηκαν
 Ολονυκτίς επίνανε, όσον να ξημερώσει,
 κι όταν εφάνηκε η αυγή πέρασαν στα λημέρια.
 Κι ο Σουλεϊμάνης φώναξε του καπετάν Μηλιόνην
 «Χρήστο, σε θέλ' ο βασιλιάς, σε θέλουν κι οι αγάδες»
 «Όσο ν' ο Χρίστος ζωντανός, Τούρκους δεν προσκυνάει».
 Με τα τουφέκια έτρεξαν ο ένας προς τον άλλον
 Φωτιάν εδώσαν στην φωτιάν, και έπεσαν στον τόπο.»(Fauriel, 1824)

Οι σελίδες 10 – 11 από το βιβλίο του Fauriel με το τραγούδι του Χ. Μηλιόνη (Γερμανική έκδοση του 1835)

Μέχρι σήμερα φημίζεται το όνομα του αρματολού Χρήστου Μηλιόνη που εισβάλλοντας στην Άρτα απήγαγε τον καδή της Άρτας και δυο αγάδες για λύτρα. «....Ροβολάει στην Άρτα, κάνει σκλάβο τον κατή και δυο αγάδες. Η τολμηρή πράξη έκαμε κρότο και ο Μουσελίμης εκπρόσωπος του Πασσά αναγκάζεται να τον παιδέψει. Υποχρέωσε τον προεστό Μαυρομμάτη και το Δερβέναγα Μουχτάρ Κλεισούρα, να του φέρουν το Χρήστο ζωντανό ή αποθαμένο», σύμφωνα με τον Α. Μανούσο (1850). Ο Μουσελίμης της επαρχίας συνεννοηθείς με τον προεστό

Μαυρομάτη και το δερβέναγα Μουχτάρη ανέθεσε το έργο της δολοφονίας αυτού στο Σουλεϊμάνη, που ήταν φίλος του Χρήστου και μπορούσε να τον πλησιάσει χωρίς να προκαλέσει υποψίες. Αλλά ο Σουλεϊμάνης αφού πράγματι συνάντησε το Χρήστο στο χωριό Αλμυρό του Βάλτου, ομολόγησε την εντολή που πήρε. Και τότε οι δυο γενναίοι άντρες μονομάχησαν «ο ένας προς τον άλλον» κι έπεσαν κι οι δυο στον τόπο.

Ο δακτυλιόλιθος του Χρήστου Μηλιώνη. Ξυλογραφία, στο βιβλίο του Κωνσταντίνου Σάθα, *Χρονικόν Ανέκδοτον Ταλαξειδίου*, 1865

Κι ενώ αρχικά και με πηγή τον C. Fauriel ο Μηλιώνης καταγράφονταν ως κλεφταρματολός του 17ου αιώνα, τα χρονολογικά δεδομένα αλλάζουν από την έρευνα του Κ. Σάθα το 1863, που φέρνει στο φως νέα στοιχεία. Σύμφωνα με τον Κ. Σάθα και το έργο του «Χρονικόν Ανέκδοτον Ταλαξειδίου», εμφανίστηκαν νέες και περισσότερες πληροφορίες για το Μηλιώνη. «Κατά τα 1750 προς 1760 οι αρματωλοί Χρήστος Μηλιώνης εκ Λοιδορικού, Λάμπρος και Μήτρος Τσεκούρας εκ Ταλαξειδίου και άλλοι ύψωσαν την σημαίαν της επαναστάσεως εις τας επαρχίας Παρνασσίδος και Δωρίδος. Αγνοείται ο αριθμός των μεθεξάντων εν τη καταπινηγείση εκείνη ανταρσία κλεπτών. Η παράδοσις αναφέρει ότι ήσαν πολλοί, και τοσούτον επήρουντο εις τας εαυτών δυνάμεις, ώστε ανέκραζον «Κατέβα Παναγιά, να πολεμήσωμεν». Οι εν λόγω επαναστάτες κατατρόπωσαν σε διάφορες συμπλοκές τους Τούρκους του Μαλανδρινού και του Λοιδορικού, φονεύσαντες και τον ονομαζόμενο Βέη Μπεκήρη. Κατόπιν διαιρέθησαν, οι μεν υπό την αρχηγία του Χρήστου Μηλιώνη προς την Αιτωλία και οι δε υπό την αρχηγία του Λάμπρου Τσεκούρα πολέμησαν μεταξύ Βουνιχώρας και Πεντεορίων, κατατρόπωσαν το τουρκικό απόσπασμα και προχώρησαν στα Σάλωνα. Όμως πιάστηκαν εξ απροόπτου από άλλο τουρκικό σώμα και οι απώλειές τους ήταν μεγάλες, με αποτέλεσμα ο Λάμπρος και Μήτρος Τσεκούρας με 25 αρματωλούς να καταφύγουν στον Παρνασσό. Ο βέης των Σαλώνων φοβούμενος τις φθορές των κλεπτών, αφού τους ζήτησε να έρθουν σε συνεννόηση, τους έστησε παγίδα στην οποία σκοτώθηκε ο Λάμπρος Τσεκούρας. Γι' αυτόν είναι και το δημοτικό άσμα

«Χαιρέτα μου την κλεφτουριά, κ' ούλο τ' αρματωλίκι,
τον Γιάννη το Βρυκόλακα, το Χρήστο τον Μηλλιόνη»

Μετά το θάνατο του Λάμπρου, ο Μήτρος Τσεκούρας «...ηνώθη μετά του εν Αιτωλο - Ακαρνανία τότε διατρίβοντα αρματωλού Χρήστου Μηλιώνη, μεθ' οὐ πρότερον συνηγωνίσθη», εξ' οὗ και το απόσπασμα του δημοτικού άσματος που δε σώζεται ολόκληρο:

«Ο Μήτρος ελημέριαζε με τον Χρήστο Μηλιώνη,

κουβέντιαζαν κι έλεγαν τα δυο καπετανάτα...»

«Ο Χρήστος Μηλιόνης μετά του Τσεκούρα, εκ του Βάλτου, κατέφυγον εις την Ήπειρον, και εισελθόντες εις την Άρταν ηχμαλώτησαν τον κατήν και δύο αγάδες». Η τολμηρή πράξη δημιούργησε μεγάλο κρότο και «....δια Σουλτανικού φερμανίου διετάχθη ίνα καταδιωχθή συντόμως ο τολμηρός αρματωλός. Ο Μουσελίμης προσεκάλεσε τους εν Ακαρνανία δερβεναγάδες Κλεισούρα και Μαυρομμάτην ίνα τω φέρωσι την κεφαλήν του Μηλιόνη».

Μαχητής στην Ελλάδα. Θέμα από μια χαρακτηριστική των Massard και Choubarat για τα ταξίδια του Albert de Montémont (Γαλλία, περίπου 1835).

Ο Μουχτάρ έκρινε επικίνδυνη αυτήν την προσταγή, που ευκολότερα θα μπορούσε να τελειοποιηθεί με την απάτη παρά με τη δύναμη και πρόσταξε ένα τουρκαλβανό από το στράτευμά του, ονομαζόμενο Σουλεϊμάνη, ο οποίος «...έχωντας άκρα φιλία με τον Μηλιόνη

ήμπορούσε ανύποπτα να τον σιμώσει». Έτσι, με δόλο θα εκτελούσε την προσταγή πιάνοντάς τον ζωντανό ή παίρνοντάς το κεφάλι του. «...Τω όντι ο Σουλεϊμάνης δεν άργησε να σμίξει του Μηλιόνη εις ένα μικρόν χωρίον του Αρμυρού, εις τας αδραίς του Βάλτου, όπου και οι δύο με μεγάλη χαρά και αναγαλλίασι συναπαντήθηκαν».

Ήταν «φίλοι και αδελφοπητοί» ως κάτι που συνέβαινε συχνά την εποχή εκείνη, όπως ανέφερε και ο Κολοκοτρώνης στα Απομνημονεύματά του για δικό του αδελφοποιτό. Φαίνεται όμως ότι η καρδιά του Τούρκου νικήθηκε από το καλό και

ειλικρινές δέξιμο που του έκανε ένας από τους παλιούς του φίλους, με τον οποίον είχαν πολλές φορές μοιράσει μαζί ψωμί και αλάτι, αποστράφηκε την ιδέα να τον πιάσει με προδοσία και του φανέρωσε εκείνο που του πρόσταξαν να κάνει εναντίον του. «...Άναψε τότε τρομερή μονομαχία, αναμεταξύ των δυο Πολεμιστάδων, αλλ' η κακή και μαύρη μοίρα εις αυτό το κρούσμα εθυσίασε και τους δύο....».

Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, ο Σουλεϊμάν από το Αργυρόκαστρο είχε τοποθετηθεί πασάς στα Γιάννενα με αυστηρές εντολές να παρακολουθεί τις ραδιουργίες των Ελλήνων και να περιορίσει τη δύναμη των αρματολών. Και τούτο γιατί οι Σουλτάνοι το 1740 εγκατέλειψαν την αρχαία συνήθεια της Πύλης να μη διορίζουν Αλβανούς μπέηδες σαν πασάδες στη γενέθλια χώρα τους (Φίνλεϋ, 1854). Η κατάσταση αυτή που περιγράφει ο Γ. Φίνλεϋ είναι ιδιαίτερα σημαντική σε σχέση με την ακόλουθη, πιο αξιόπιστη πηγή, που αφορά στο ιστορικό πρόσωπο του Μηλιώνη.

Σύμφωνα λοιπόν με μεταγενέστερα δημοσιευμένο άρθρο, το 1980, στο περιοδικό του Μ/Φ Συλλόγου «Σκουφάς» της Άρτας, εκδίδονται άγνωστες έως τότε πληροφορίες, σχετιζόμενες με την περιοχή αλλά και ιστορικά ντοκουμέντα για τον Χρήστο Μηλιώνη, υπό τον γενικό τίτλο «Η Άρτα εις τα αρχεία της Βενετίας». Σύμφωνα με τα αρχεία της Βενετίας ο ιστοριοδίφης Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος δίνει τα εξής στοιχεία:

Δέσμη 996

9 Απριλίου 1753. Ο Γενικός Προβλεπτής προς τον Δόγην:

«... ένας κάποιος Χρήστος Μηλιώνης γεννηθείς εν Πρεβέζη από νεαρής ηλικίας διήγε βίον άτακτον, πότε δηλαδή ήτο αρματωλός και πότε κακοποιός. Αρματωλός δηλαδή φύλαξ των δρόμων ήτο υπό τους Τούρκους Μπουλουκμπασήδες. Ενώ ευρίσκετο εις τας ακτάς του Μπελήμπεη, εις τον κόλπον της Άρτης με τους οπαδούς του, έχων προς φύλαξιν το μέρος εκείνο ως αρματωλός, διωρισμένος από τους Προκρίτους και τον Μπουλούκμπαση του Ξηρομέρου, ανεχώρει από την Άρταν με την ακολουθίαν του ένας κάποιος Ιμπραήμ Εφένδης, Καδής ο οποίος μετατεθείς εις Κόρινθον, επέβαινεν ενός πλοιαρίου κατευθυνόμενος εις τον κόλπον των Πατρών. Το πλοiάριον προσβληθέν υπό εναντίου ανέμου, επλησίασεν εις το Μπελίμπεη και ο Καδής εξήλθε εις το χωριό ίνα αναπαυθή εις ένα σπίτι ανήκον εις τον Μητροπολίτην Άρτης. Μόλις είδε τον Μηλιώνην και τους οπαδούς, εφοβήθη, αλλά καθυσύχασεν κατόπιν των βεβαιώσεων ενός Τούρκου του μέρους εκείνου που ήτο και αυτός μεταξύ των φυλάκων και ήρχισε να συνδιαλέγεται με τον Μηλιώνην και τους άλλους αρματωλούς. Την επομένην πρωίαν εξεκίνησαν με το πλοiάριον και παρέλαβον προς μεγαλυτέραν ασφάλειαν μερικούς αρματωλούς του Μηλιώνη. Το πλοiάριον το ηκουλούθησαν εις βάρκες και οι υπόλοιποι οπαδοί του Μηλιώνη, ως τιμητική ακολουθία του Καδή. Ύστερα από μερικής ώρας πλού, ευρέθησαν εις την Αγίαν, μέρος Οθωμανικόν του Μαργαριτιού, όπου εκηρύχθησαν αιχμάλωτοι των ο Καδής και η ακολουθία του. Η κράτησις τοιούτου προσώπου εξηρέθησε τους Τούρκους Διοικητάς, οι οποίοι νομίζουν ότι υπάρχει ο δάκτυλος μας εις την υπόθεσιν, διότι

λέγουν ότι εις την θάλασσαν εκείνην περιπλέουν συνεχώς ενετικά πολεμικά, ότι ο Μηλιώνης είναι Πρεβεζάνος, δηλαδή υπήκοος μας, ότι έχει συγγενείς εκεί και ότι τελευταίως ενυμφεύθη. Ηγανάκτησαν και ο Πασάς των Γιαννίνων και ο Καδής της Άρτης, που είναι θεός του αιχματωλισθέντος και ζητούν από ημάς να τον απελευθερώσωμεν από τας χείρας του Μηλιώνη και να αποζημιώσωμεν τον Καδήν και την ακολουθίαν του δια τα κλαπέντα είδη και χρήματα, ανερχόμενα εις 2500 πιάστρες και επιμένουν να διατάξω την σύλληψη των εν Πρεβέζη συγγενών του.

Απήντησα ότι ημείς δεν έχομεν ουδεμίαν ανάμιξιν, διότι ο Μηλιώνης ευρίσκεται εις την υπηρεσίαν των. Ο Πασάς απειλεί ότι θα αναφερθή εις την Υψηλήν Πύλην. Εν τω μεταξύ συνεννοούμαι με τον Διοικητήν της Πάργας ίνα πλησιάσω το Μαργαρίτι δι' αυτού. Η Πάργα, ως έγγραφα και προηγουμένως, έγινε το κρυσφύγετον των ληστών, τους οποίους υποθάλλουν οι κάτοικοι. Αλλά πρότινος ήλλαξα και τον Διοικητήν και την φρουράν. Ο νέος Διοικητής Καπιτάν Γάσπαρε Τραμάρια εξεκένωσε το φρούριον και την πόλιν από τους κακοποιούς.

Ο ίδιος ο πληθυσμός ηναγκάσθη να συμπράξη με την φρουράν δια την εξόντωσιν των κακοποιών. Μερικοί από αυτούς εφονεύθησαν, άλλοι εξεδιώχθησαν και δύο από την περίφημον οικογένειαν Σταθιά, εις τους οποίους είχε αρνηθή άσυλον εις την Πάργαν, παρέμειναν αιχμάλωτοι. Γράφω εις τον Διοικητήν να διαπραγματευτεί την ανταλλαγήν των δύο τούτων με τον Καδήν και την ακολουθίαν του. Εν τω μεταξύ έφτασεν εις την Πάργαν ο Τούρκος Μπουλούκμπασης Χουσεΐν Μπισμίκη με άλλους προκρίτους του Ξηρομέρου ίνα συναντήσουν μετ' αυτού δια την απελευθέρωσιν του Καδή. Ούτοι συνενυρέθησαν κατόπιν πολλών συνεννοήσεων με αντιπροσώπους του Μηλιώνη, ο οποίος ζητεί 2500 πιάστρες ως λύτρα, ήτοι πλέον των 1000 τζεκινίων και τω προέτειναν να αρκεσθή εις 300 μόνον και έτσι θα το δοθή η συγχώρησις και θα γίνη και πάλι δεκτός ως αρματωλός, ως ήτο και προτήτερα και ότι θα εκδιωχθή ο αντίπαλός του Μπουλούκμπασης Τούρκος, περί του οποίου λέγεται ότι επεδίωξε την εκδίκησιν δια της συλλήψεως του Καδή.

Τώρα πρόκειται να απολυθή ο Καδής και εν τοιαύτη περιπτώσει θα απολύσω του δύο Σταθιά.

Κλεισθείσης ούτω της συμφωνίας, ανεχώτησεν ο Τούρκος Μπουλούκμπασης με τους οπαδούς του και με τους ιδικούς τους, όπως μου αναφέρει με εκφράσεις ευχαριστηρίους ο ειρημένος Μπουλούκμπασης, δι' επιστολής του, ης υποβάλλω αντίγραφον. Δι' αυτής αναγνωρίζει το αποτέλεσμα των δραστηρίων μου ενεργειών, παρακαλών με να απολύσω τους δύο αιχμαλώτους Σταθιά, μόλις μου έλθη η είδησις περί της απολύσεως του Καδή και της ακολουθίας του.

Όταν όμως έφτασαν αντικρύ της Πρεβέζης μετενόησεν ο Μηλιώνης και δεν ήθελε να θέση εις εφαρμογήν την επελθούσαν συμφωνίαν. Εξεπλάγη ο Μπουλούκμπασης Χουσεΐν με τα καμώματα του Μηλιώνη και εξήτησε την παρέμβασιν του Προβλεπτού Πρεβέζης Μονλίνι, η ενεργός του οποίου παρέμβασις έσωσε την κατάστασιν και ο Μηλιώνης συγκατετέθη επί τέλους να απολύση τον Καδήν, αλλ' επό τον όρον να τω δοθούν 560 τζεκίνια και όχι 300.... Επέστρεψεν εις τα Γιάννινα ο Σουλεμάν Πασάς

που είχε μεταβή εις το Στρατηγείον του Μπελέμπεη... πληροφορούμαι τώρα από έμπιστον των Γιαννίνων ότι πρόκειται να κατέλθουν πέντε πασάδες με 20.000 άνδρας ένα υποχρεώσουν δια της βίας τους πληθυσμούς να πληρώσουν τας εισφοράς εις τον Μέγαν Αυθέντην, τας οποίας καθυστερούν. Ως γενικός αρχηγός ωρίσθη ο Μουσταφά Πασάς, εξάδελφος του τωρινού Σουλεμάν πασά των Γιαννίνων... Και ο εν Άρτη Υποπρόξενος Ντε Λούνα μου γράφει τα ίδια σχετικώς με την επικείμενην έλευσιν των πασάδων, οι οποίοι έρχονται ένα τιμωρήσουν τους Μαργαριτιώτες διότι το παράκαμαν...» (Μέρτζιος, 1980).

2. Ο «Χρήστος Μηλιόνης» του Παπαδιαμάντη

Η ιστορική αυτή νουβέλα πρωτοδημοσιεύτηκε σε συνέχειες στο περιοδικό «Εστία» από τις 6 Οκτωβρίου έως τις 17 Νοεμβρίου του 1885, κατόπιν προκήρυξης διαγωνισμού του περιοδικού για διήγημα με θέμα ελληνικό και με αυτό το έργο ο Παπαδιαμάντης αναγνωρίζεται και επιβάλλεται σαν συγγραφέας. Με αφορμή τον Χρήστο Μηλιόνη, που είναι ιστορικό πρόσωπο, δημιουργείται εκ των πραγμάτων δέσμευση στον συγγραφέα όσο αφορά το πλάσιμο του χαρακτήρα του και η υποχρέωση να τηρηθούν αντικειμενικές αλήθειες. Αυτή η δέσμευση δεν ισχύει βέβαια για τους φανταστικούς ή δευτερεύοντες ανώνυμους ήρωες του έργου, κι έτσι ο συγγραφέας, έχοντας πλήρη ελευθερία τους βαφτίζει, τους δίνει τα στοιχεία που επιθυμεί, τον χαρακτήρα που εξυπηρετεί την πλοκή της ιστορίας του και προχωρά την αφήγησή του.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης φωτογραφήθηκε από τον Πάυλο Νιρβάνα, στη Λεξαμενή (Κολωνάκι), Αθήνα, Ελλάδα, 1906 (<https://commons.wikimedia.org>)

Πιο συγκεκριμένα η ιστορία του έπους Χρήστος Μηλιόνης, όπως την φαντάστηκε και την απέδωσε ο Παπαδιαμάντης, είναι η εξής: Μια όμορφη

Ελληνίδα, η Βασίλω Μαντά, αγαπά το Νίκο Ντάσκα με τον οποίο είναι

αρραβωνιασμένη, αλλά ο τούρκος αγάς στην Άρτα Χαλήλ απαγάγει την χριστιανοπούλα, παρά την θέλησή της και με δόλο την κλείνει στο χαρέμι του, ενώ ο απελπισμένος πατέρας της Κώστας Μαντάς απευθύνεται στον καδή της Άρτας, από τον οποίο ζητά να του επιστραφεί η απαχθείσα κόρη. Δεν βρίσκουν όμως δίκιο οι σκλαβωμένοι. Ο καδής Χασάν διάκειται ευνοϊκά απέναντι στον απαγωγέα Χαλήλ που τον καλεί σε απολογία και επιχειρεί να συμβιβάσει τα μέρη υπέρ του. Ο Κώστας αρνείται να συμβιβαστεί και οδηγείται στην φυλακή, η δε Βάσω θεωρείται νόμιμη γυναίκα του απαγωγέα. Ο μνηστήρας της Βάσως, Νίκος, ο οποίος παρευρίσκεται στη δίκη ενώπιον του καδή, καταφεύγει στον κλεφταρματολό Χρήστο Μηλιώνη, νονό της άτυχης απαχθείσης, ο οποίος υπόσχεται εκδίκηση.

Κατεβαίνουν στην Άρτα αρπάζουν τον κατή και δυο αγάδες και φεύγουν και πάλι στα βουνά, ζητώντας λύτρα και ανταλλαγή. Η Βασίλω απαρηγόρητη στο χαρέμι θρηνεί νυχθημερόν τη μοίρα και τη σκλαβιά της, αλλά, όντας ψυχή αδέσμευτη, σπάει τα δεσμά της και μεταμφιεσμένη σε τούρκο ενώνεται με το στρατό, που καταδιώκει το Μηλιώνη. Προθυμοποιείται να βρει το λημέρι του αποκηρυγμένου αρματολού και ο Τούρκος Μουχτάρ Κλεισούρας την στέλνει στην αποστολή μαζί με τον χριστιανό εξωμότη Καμπόσο. Η Βασίλω καταφέρνει να φτάσει στο κρησφύγετο, όπου ανταμώνει και με τον αρραβωνιαστικό της, ενώ ο Μηλιώνης και οι άντρες του διαλύουν το ασκέρι του Μουχτάρ. Τότε είναι η ώρα του δόλου, οι τούρκοι εξαγοράζουν τον αρβανίτη Σουλεϊμάνη, αδερφοποιτό του Μηλιώνη, στον οποίον δίνουν εντολή να πάει σα φίλος και να τον σκοτώσει με πονηριά. Πράγματι ο Σουλεϊμάνης πηγαίνει στο λημέρι αλλά η αγάπη και η φιλία του Μηλιώνη, τον λυγίζει και του τα αποκαλύπτει όλα. Του ζητά να παραδοθεί κι εκείνος αρνείται. Τότε οι δυο άντρες μονομαχούν και σκοτώνονται και οι δυο....

Παίρνει λοιπόν ο Παπαδιαμάντης την αρχική ιδέα και το ερέθισμα από την ιστορία και την παντρεύει με την φαντασία του με την μυθοπλασία, δημιουργώντας έτσι την πλοκή του διηγήματος. Την μεταφέρει δε στον αναγνώστη με την χαρακτηριστική «γλώσσα του Παπαδιαμάντη», μια γλώσσα προσωπική, πρωτότυπη και γεμάτη λυρισμό. Και εκεί έγκειται και η γοητεία της....

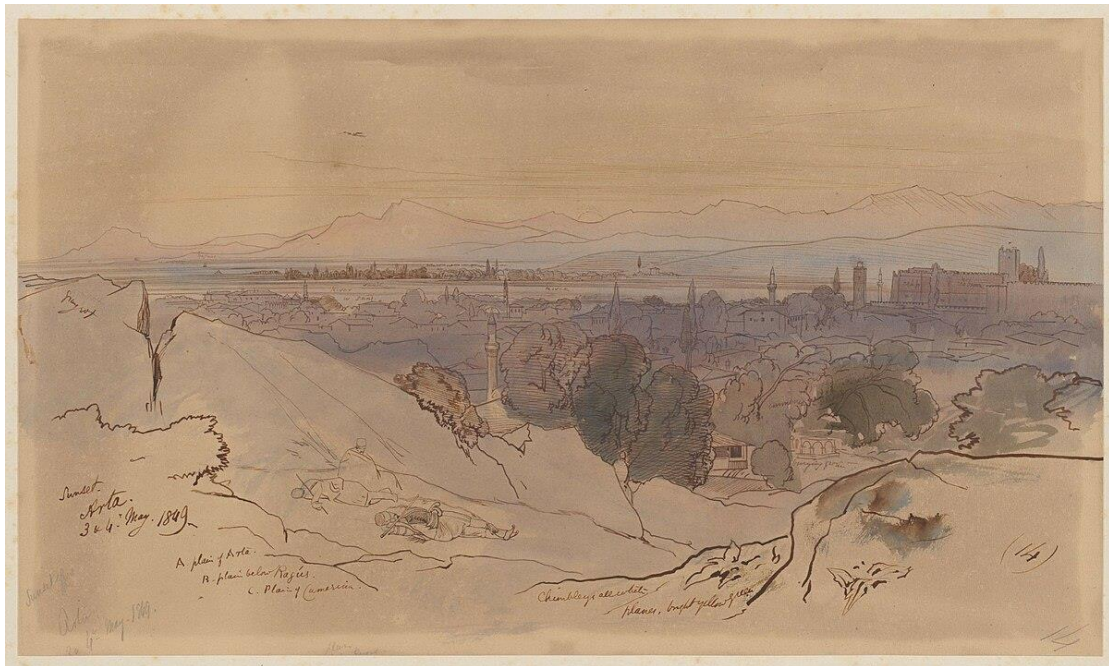
3. Το μυθιστόρημα

***Α.** Αστείαν αληθώς ιδέαν συνέλαβε πρωίαν τινά Κυριακής ο Τούρκος κατής εν Άρτη, όστις αφού ηθώωσε πανδήμως και σκανδαλωδώς δύο ομοεθνείς του, απαγαγόντας άκουσαν Ελληνίδα κόρην εκ των παρακειμένων χωρίων, απήλθεν ως καλός μουσουλμάνος να πάρει αμπτέστι, προς αγνισμόν και απολύμανσιν.*

Ο άξιος Τούρκος δικαστής, προς ταις άλλαις αρεταίς υφ' ων εκοσμείτο, ήτο δεξιότατος εις το ν' ανακαλύπτει, προς πρόχειρον δικαιολογίαν των αποφάσεών του, πάμπολλα εδάφια του ιερού νόμου αγνοούμενα συνήθως υπό των αμαθεστέρων συναδέλφων του, και δεινός εις το να εκτείνει και να συστέλλει εκάστοτε, ως έμπειρος σκυτοτόμος, το γράμμα και το πνεύμα των ιερών ρητών. Ηδύνατο, εν ελλείψει άλλου προτύπου, να χρησιμεύσει ως υπογραμμός των

νομολόγων και των δικορράφων παντός χρόνου και τόπου. Είναι αληθές ότι, ως είχαν τότε τα πράγματα, το ζήτημα ήτο πολύ απλούστερον ή όσον σήμερον δύναται να είναι, διότι ο αυτός ήτο συνήγορος άμα και διαιτητής.

Κατά την περίστασιν εκείνην, το εδάφιον της ιεράς βίβλου, όπερ ανεκάλυψεν η εύκολος οξυδέρκεια του δικαστού τούτου, είχεν ως εξής, κατά την ακριβή εκ του αραβικού μετάφρασιν: Αίνος τω Θεώ. Εάν νέα γυνή άπιστος αλλάξει κύριον, και από των χειρών άπίστου μεταβεί εις αληθή πιστόν, ο δεύτερος κύριος είναι ενδικότερος. (Όρα Κοράνιον, εν κεφαλαίω η Κάμηλος επιγραφομένω.)

Η Άρτα το 1849, σε υδατογραφία του Edward Lear. (<https://el.wikipedia.org/>)

Το εδάφιον δεν ήτο σαφές, ουδ' εφηρμόζετο αβιάστως εις την προκειμένην περίπτωσιν. Αλλ' ο άξιος λειτουργός τής Θέμιδος δεν εδυσκολεύθη να εύρει και άλλο και να το συγκολλήσει με το πρώτον ούτως, ώστε να πείθει πάντα αληθή μουσουλμάνου περί του ασφαλούς τής κρίσεως: Εάν αληθής πιστός έχει δούλην άπιστον και δεν την έπεισε να επιστρέψει εις την αληθή πίστιν, δεν δύναται να την μεταπωλήσει εις άπιστον, αλλ' εις πιστόν. (Όρα κεφ. η Βους ιερού νόμου.)

Σημειωτέον ότι αμφοτέρα τα αποσπάσματα ταύτα και τα κεφάλαια εις α ανήκουσι, δεν είναι εκ των γνησιωτέρων. Οι σοφοί σχολιασταί του Κορανίου ουδέποτε συνεφώνησαν περί του αριθμού των κεφαλαίων ουδέ περί της γνησιότητος του περιεχομένου. Αλλ' ομολογητέον ότι ουδείς λειτουργός της δικαιοσύνης οφείλει να ερμηνεύει άλλως τα κείμενα των νόμων ή όπως

προχείρως αντιλαμβάνεται την έννοιαν αυτών, και το δικαστήριον της Άρτης δεν ήτο βεβαίως ακαδημία νομοδιδασκάλων.

Αλλ' όμως παρά την τόσην εμπειρίαν και ευθυκρισίαν του, ο ειρημένος Τούρκος δικαστής έκαμνε τον λογαριασμόν άνευ ξενοδόχου. Η αρπαγείσα Έλληνίς κόρη ήτο αναδεκτή του Χρήστου Μηλιόνη, του περιβοήτου της Ακαρναντίας αρματολού, όστις ατυχώς ήτο αμαθής και δεν ήξευρε να ερμηνεύει τα ρητά του Κορανίου. Δεν ενόει δε και ως αστείον το πράγμα, όπως ημείς το περιεγράψαμεν εν αρχή, διότι φύσει δεν ηγάπα ν' αστείζηται.

Η νεάνις ήτο μνηστή του Νίκου Ντάσκα, ειρηνικού αγρότου κατοικούντος εις παρακείμενον χωρίον. Ήτο φιλόπονος και από πρωίας μέχρις εσπέρας ησχολείτο εις τα έργα του οίκου, επιμελουμένη και τριών νεοτέρων αδελφών, ων ο μεγαλύτερος ήγε το δωδέκατον έτος. Αυτή δε ήτο δεκαοκταέτις. Η μήτηρ αυτής είχε γνώμην να μη την υπανδρεύσει ακόμη, και ήλπιζεν ότι και μετά τον αρραβώνα ο γάμος έμελλε να βραδύνει αρκούντως, ώστε να προλάβει η νεοτέρα αδελφή να ηλικιωθεί προς ανακούφισιν και χαράν της μητρός. Μίαν βοηθόν είχε, μόνην την Βάσω της, και όχι άλλην. Διὰτι να βιασθεί ο σύζυγός της να την δώσει; Αλλ' εκείνος άλλως εφρόνει, και διά λόγους, ων μόνον το έν εκατοστόν ηδύνατο να εξηγηθεί, επεθύμει να υπανδρεύονται ως τάχιστα αι νέαι. Όσον γρηγορότερα τόσοσιν καλύτερα. Τι το θέλεις το βάρος αυτό εις την οικίαν; Δεν είναι καλύτερον να το ξεφορτωθείς; Όποιος ευρίσκει πρόθυμον αναδέκτην του φορτίου και δεν το μεταβιβάζει ευθύς, άκραν εμπιστοσύνην έχει εις τους ιδίους ώμους, αν δεν είναι ανόητος. Ταύτα εφρόνει ο Κώστας Μαυτάς, ο πατήρ της Βασίλως, την οποίαν ετόλμησε πονηρόν γραΐδιον τ'υ' αποτολμήσειτ' μίαν ημέραν, όπως ρίψει αυτήν εις τας χείρας Τούρκου, όστις ήθελε να την έχει εις το χαρέμι του.

Εν τούτοις η Βασίλω δεν ήθελε πιστεύσει τους λόγους της, διότι η γραία Κυπαρισσού είχεν ανέκαθεν κακήν γρήμην εις το χωρίον. Αλλά ψευδείς τινες διηγήσεις τόσοσιν καλώς συνιστώνται και τόσοσιν ευχερώς συμπίπτουσιν, ώστε σατανικόν έργον φαίνεται η συναρμογή αυτών. Ποίος της είπε της γραίας Κυπαρισσούς, ότι η μήτηρ της κόρης είχε λησμονήσει το δεινά ύφασμα εις την οικίαν, και δεν το έλαβε μεθ' εαυτής την πρωίαν, απερχομένη εις τον ποταμόν; Ποίος το ήξευρεν, αφού κανείς δεν την έστειλε; Διότι είναι αληθές ότι η μήτηρ Μελάχρω είχε μεταβεί από πρωίας εις τον ποταμόν μετ' άλλων γυναικών, διά να λευκάνει. Ωσαύτως είναι αληθές ότι το μικρότερον κοράσιον και ο υστερότοκος υιός μετέβησαν εις το σχολείον της μικρόν απεχούσης Άρτης, διότι είχεν ήδη η Άρτα σχολείον κατ' εκείνον τον χρόνον. Ο δε πατήρ, όστις ήθελε τους ανθρώπους φιλοπόνους, ως υποκειμένους εις την πρώτην εκείνην και παλαίφατον των πρωτοπλάστων αράν, είχε παραλάβει μεθ' εαυτού εις τους αγρούς τον δευτερότοκον υιόν, ώστε η νεάνις ευρίσκετο μόνη οίκοι. Ενώ λοιπόν εκάθητο επιρράπτουσα παλαιά φορέματα παρά την εστίαν, και είχε κλειδαμένην έσωθεν

την θύραν διά της διπλής στροφής, διότι συνήθεια ήτο να κλείνονται αι κόραι όταν ήσαν μόναι, ακούει την θύραν κρουομένην. Η νεάνις εξεπλάγη. Αι γειτόνισσαι όλαι σχεδόν έλειπον, ήσαν εις τα έργα των. Ποίος να είναι;

-Άνοιξε, είπε μεμφίμοιρός τις φωνή, ήτις εφαινετο εκπεμπομένη εκ βαθέος μυχού και ως να διήρχετο δι' αόπλων και νωδών ούλων.

-Ποίος είσαι; επαυέλαβε το δεύτερον η κόρη δυσπιστούσα.

-Εγώ, η θεια-Κυπαρισσού.

-Η θεια-Κυπαρισσού, είπεν η νεάνις διστάζουσα. Τι θέλεις;

-Μ' έστειλεν η μάννα σου.

Η νεάνις εγερεθείσα απήλθε και ήνοιξε την θύραν και εισήλθεν η Κυπαρισσού. Το γραΐδιον ήτο εβδομηκονταετής περίπου, ρικνή, κεκυφνία και απαίσιος. Το μειδιάμά της, δι' ου εξήτει να θωπεύσει την κόρην, ευεποίει φρικίασιν.

-Σ' έστειλεν η μάννα μου; ηρώτησεν η νέα. Και πού την ήρες;

-Εις τον ποταμόν.

-Και τι σε είπε;

-Μου είπε να της πας το πανί.

-Το πανί; Ποίο πανί;

-Το δίμιτο. Το ξέχασε να το πάρει μαζί της το πρωί.

Η κόρη στρέφασα το βλέμμα προς την γωνίαν, παρ' ην ίστατο κεκοσμημένος ο σωρείτης των στρωμάτων και σινδόνων, είδε των όντι ότι υπήρχεν εκεί το δίμιτον ύφασμα, το οποίον η μήτηρ της πρέπει να ελησμόνησε βεβαίως, διενοήθη. Αφού μετέβη εις τον ποταμόν διά να ενεργήσει γενικήν γνάφεισιν, δεν έμελλε να παραλίπει ποτέ την νεοϋφαντον ταύτην οθόνην.

Και δεν είχεν ακούσει μεν παρά της μητρός της ρητώς ότι είχε σκοπόν να λάβει μεθ' εαυτής και το δίμιτον, αλλά συλλογιζόμενη εύρισκεν ότι ούτως έπρεπε να έχει το πράγμα, αφού το ειρημένον ύφασμα ευρίσκετο εις την πρόχειρον εκείνην θέσιν. Εν τούτοις είχεν η κόρη ενδοιασμούς.

-Σ' έστειλεν η μάννα μου διά να το πάρεις... να της το φέρεις;

-Εμένα; Όχι, είπεν η γραία. Εσύ να της το πας.

-Εγώ!

Και η νέα ήρχισε να σκέπτεται. Μιας ώρας οδοιπορία! Και από πολλού η μήτηρ της την είχε συνηθίσει να μη εξέρχεται σχεδόν εκ της οικίας. Ήτο δυνατόν να

δώσει τώρα τοιαύτην παραγγελίαν; Κόρη νεαρά, δειλή, μεμνηστευμένη, να πορευθεί μόνη εις το μέρος του ποταμού όπου λευκαίνουνσι; Τότε λοιπόν διατί να θέλωσι να την υπαυδρεύωσιν; Αυτή ευτυχής θα ήτο, αν έζη ακόμη τον κατ' αγρούς βίον, όστις ήτο τόσο φαιδρός και άφροντις, και συνέτεινε τόσο πολύ εις το να καθιστά εύρωστον το σώμα και ροδίνας τας παρειάς. Άλλ' αφού την εμνήστευσαν, διατί απαιτούσι παρ' αυτής τοιαύτην ανήκουστον εκδρομήν; Πώς να το μάθει ο μνηστήρ της;

-Άκουσε να σου πω, γιαγιά, είπεν η νέα. Θέλεις να το πάρεις μόνη σου το πανί αυτό να το φέρεις; Θα σε πληρώσει ο αφέντης (πατήρ) μου.

-Εγώ; Τριά γυναίκα, εμορμύρισεν η Κυπαρισσού, ημπορώ εγώ να τρέχω;

-Δεν ηξεύρεις κανένα παιδί, να μου κάμεις την χάρη, να του πεις να το πάρει;

-Δεν βλέπω παιδιά εις το χωριό, είπεν η γραία, τα μικρά είναι στην Άρτα, στο σχολειό, και τα άλλα τα μεγαλύτερα είναι εις τα χωράφια.

-Ω, Χριστέ μου, βάσανα. Και τώρα τι να κάμω;

-Μου είπε να της το πας γρήγορα, επέμεινεν αδυσωπήτως η γραία.

Και στρέφασα τα νώτα απήλθε, καταλιπούσα εν αμηχανία την ατυχή κόρην. Αφού εσκέφθη επί μακρόν και έλαβε πολλάς αντιφατικές προς αλλήλας αποφάσεις, ενόμισεν ότι το καλύτερον ήτο να υπακούσει εις την μητέρα. Διότι δεν αμφέβαλλεν ότι η μήτηρ της τω όντι είχε πέμψει την παραγγελίαν ταύτην. Άλλως ήτο αδύνατον να ηξεύρει η γραία αύτη, ότι υπήρχεν ύφασμα δίμιτον προς λεύκανσιν, και ότι η μήτηρ της το είχε παραλίπει εκ λήθης. Ενόμιζεν ότι ήτο αδύνατον, αλλ' εις τα γραΐδια ουδέν αδύνατον υπάρχει, και τούτο ηγνώνει η αμαθής και άπειρος κόρη. Τω όντι εύκολον ήτο να μάθει η γραία ότι είχε υφάνει αρτίως η Μελάχρω ύφασμα τοιούτον ή τοιούτον, εύκολον ήτο να συναυτήσει τυχαίως ή επίτηδες την σύζυγον του Μαντά φέρουσαν την αποσκευήν της την πρωΐαν και να παρατηρήσει την εκ της αποσκευής ταύτης έλλειψιν ενός υφάσματος. Διότι η μεν κατασκευή οθόνης ή εσθήτος ή σινδόνης συνεζητείτο πάντοτε, ως εικός, μεταξύ των γυναικών εις τας κώμας, όπου ο γυναικείος βίος ευήλιος πάντοτε διέρχεται επί των ανδήρων, εις τα προαύλια και παρά τας κρήνας, και δεν φθείρεται μονοτόνως εις πολυορόφους και βαθυσκίους οικοδομάς και όπισθεν φυσικών ή ηθικών δρυφάκτων ή κοινωνικών προχωμάτων.

-Τέλος η νέα έλαβε την οθόνην και εξελθούσα εκλείδωσε την θύραν. Έλαβε την ανώμαλον και ελικοειδή εκείνην οδόν, ην ελαφρά ως στρουθιον διήρχετο άλλοτε ανυπόδητος, μη φοβούμενη να πατεί επί λεπτών ακάνθων και χαλίκων, διότι οι πόδες της, αφότου εξ ανάγκης εφόρεσαν περικνημίδας, δεν είχαν λεπτυνθεί αρκούντως, ώστε να καταστώσιν ευπαθείς και δυσκίνητοι.

Είχε διαβεί ήδη την κρημνώδη ατραπὸν, την ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ υψηλοῦ χωρίου εἰς τὴν πεδιάδα καὶ κατήλθεν εἰς τὸ ρεῦμα. Ὁ ἥλιος ἐμεσουράνει ἤδη, καὶ ἡ νέα αὐθιγαίνουσα ἔσθῃ ὥπως ἀνασηκώσει μικρὸν τὸ κράσπεδον τῆς ἐσθῆτος τῆς καὶ περιδέσει αὐτὸ δι' ἱμάντος περὶ τὴν οσφύν, καθιστώσα ἐλευθερότερον τὸ βῆμα. Ἐφάνη δὲ ὁ μακρὸς καὶ ποδῆρης χιτῶν, κατὰλευκος, καλύπτων τὰς ευμελεῖς κνήμας, καὶ τὸ μεσοφόριον κατερχόμενον μέχρι μέσων τῶν κνημῶν. Ψυχὴ ἀνθρώπου οὐδαμοῦ ἐφαίνετο, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε νομίσῃ ἡ νέα ὅτι ἡδύνατο οὐχὶ ἄνευ κοσμιότητος νὰ καταστήσῃ τὴν ἐνδυμασίαν τῆς ευζωνοτέραν. Αἶφνης ἐλαφρὸς θόρυβος ἠκούσθη ὀπίσθεν τῶν φύλλων, καὶ ὁ θάμνος ἐκινήθη. Ἡ νέα πτοηθεῖσα ἐστράφη δι' ὀρμητικὸν κινήματος. Μόλις ἐπρόλαβε νὰ ἀφῇ νὰ πέσῃ πάλιν εἰς τοὺς πόδας τὸ κράσπεδον τοῦ φορέματός της.

Β. Ὁ ἐκπηδήσας ἐκ τοῦ θάμνου ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἦτο τρομερὸς τὴν θέαν, διότι ἡ νέα ἀφῆκε κραυγὴν. Τῷ ὄντι δὲ ἦτο Τούρκος ὁ ἄνθρωπος οὗτος, Τούρκος με σαρίκιον.

Θεόδωρος Παλλῆς, «Ἡ Λεία», 1905.

Σαρίκιον με διπλὰς καὶ τριπλὰς
στροφάς, λευκὸν καὶ
χρυσοκέντητον, σαρίκιον
υπερμέγεθες καλύπτει ὄχι μόνον
τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦ
τράχηλου καὶ τοὺς ὤμους. ὦ,
πόσον τρόμον ἡσθάνοντο αἱ νέαι
χωρικάι, αἱ ζῶσαι εἰς τὰς κώμας
ὅπου δὲν υπῆρχον Τούρκοι, εἰς
τὴν θέαν ἐνὸς τούτων! Καὶ πόσον
τρόμον πάλιν ἡσθάνοντο αἱ

ζῶσαι εἰς ὅσας κώμας υπῆρχον καὶ Τούρκοι, αὐτὴν συνήντων ἓνα τούτων ἐξ
ἀπροόπτου, εἰς μέρος ὅπου δὲν το ἐπερίμενον! Ἀλλ' ὅμως ὁ Τούρκος περὶ οὗ
ἐνταῦθα ὁ λόγος, δὲν εἶχεν ἄγριον καὶ βλοσυρὸν τὸ βλέμμα, τουναυτίον ἐμειδία.
Ἐφερε τὴν χεῖρα εἰς τὸ στόμα, διὰ νὰ τὴ ἐπιβάλῃ σιγὴν καὶ τὴ ἐνεύσε νὰ μὴ

φοβήται. Ἀλλ' ἡ κόρη ἐξέπεμψε δευτέραν κραυγὴν καὶ αὐτομάτως ἐκινήθη νὰ φύγει. Ἀλλὰ τότε ὁ Τούρκος, διὰ στιβαροῦ βραχίονος τὴν ἤρπασεν ἐκ τοῦ ὤμου. Ἡ νέα ἔστη ἀσπαίρουσα.

-ὦ, ἄφρησέ με, ἀγὰ μου, ἠδυνήθη νὰ εἶπει καὶ ἦτο ἐτοιμὴ νὰ γονυπετήσῃ ἐνώπιον τοῦ Τούρκου.

-Μη φοβήσαι, τὴ εἶπεν ἐλληνιστί.

Συγχρόνως δ' ἔνευσε πρὸς τὸ μέρος τοῦ θάμνου καὶ δεύτερος Τούρκος ἐξήλθεν ἐκείθεν, πενιχρῶς ἐνδεδυμένος καὶ κρατῶν τὸν χαλινὸν πλουσίως ἐστολισμένου ἵππου. Ὁ ἀγὰς ἔλαβε τότε τρέμουσαν τὴν κόρην, διὰ νὰ τὴν ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν σέλαν. Ἡ νέα ἀπεπειράθη ν' ἀντιστεῖ ἀλλὰ δὲν εἶχε τόσῃν δυνάμειν, ὥστε νὰ ὑπεριχύσῃ κατὰ δύο ἀνδράν.

Ὁ ἀγὰς ἀνέβη ὀπισθεν τῆς καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ θεράποντος τὰς ἡνίας. Ἡ κόρη ἐκράξε τελευταίαν φωνὴν εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ὁ ἀγὰς τὴν ἐφίμωσε διὰ τῆς χειρὸς. Ὁ ἵππος ἔλαβε διεύθυνσιν ἀντίθετον ἐκείνης, πρὸς ἣν ἐμέλλε νὰ πορευθεῖ ἡ πτωχὴ κόρη. Ὁ ἀγὰς ἐπτέρνισε σφοδρῶς τὴν πλευρὰν τοῦ υποζυγίου. Ὁ ἵππος ἐκάλπασε δρομαίως φέρων τὸ διπλὸν φορτίον καὶ ὁ θεράπων τρέχων ὀπισθεν παρηκολούθει ὅσον ἠδύνατο τὸν καλπασμόν.

Τ. Φρικώδης βεβαίως πρέπει νὰ ἦτο ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Κώστα, τρομερὰ πρέπει νὰ ἦτο ἡ ἀπελπισία τῆς συζύγου του, ὅτε ἐπανελθόντες τὴν ἐσπέραν εὗρον ἔρημον τὸν οἶκον. Ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη τοῦ Νίκου, τοῦ μνηστήρος, υπῆρξεν ἀπερίγραπτος.

Ὁ ἀγὰς Χαλήλ, ὁ ἄρπαξ, δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀσῆμων τοῦ τόπου. Ἦτο ἰσχυρὸς, πλούσιος, καὶ εἶχε τὸ χαρέμιον πλήρες. Ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ πλουτίσῃ τὸ αὐθοκομεῖον μ' ἓνα κάλυκα. Τυχαιῶς χωρικοὶ τινες εἶδον μακρόθεν τὸν ἵππον φεύγοντα, εγείροντα τὴν κόνιν εἰς νέφη καὶ ἤκουσαν τὴν τελευταίαν κραυγὴν τῆς ἀπαχθείσης κόρης. Οὗτοι διηγήθησαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς γονεῖς.

Τῇ ἐπαύριον ὁ πατήρ, ἔχων εἰς τοὺς ὀφθαλμούς δάκρυα λύσσης καὶ μανίας, ἀπεπειράθη νὰ πνίξῃ τοὺς λυγμούς τῆς ἀπογνώσεως, νὰ χαλινώσῃ τὰς ὁρμὰς τοῦ πάθους καὶ νὰ παρουσιασθῇ με εἰρηνικοὺς λόγους εἰς τὸν κατὴν τῆς Ἀρτῆς. Ὅσον ἀσυνάρτητος καὶ ἀν ἦτο ἡ ἄξεστος ευγλωττία του, ὀφείλεν ὁμῶς νὰ φαυλεῖ περιπαθῆς.

-Αγὰ μου, κατὴ ἐφένδῃ μου, εἶναι μεγάλο ἀδίκον αὐτό που μου ἔκαμε ὁ Χαλήλ ἀγὰς. Αὐτό καὶ ὁ Θεὸς δὲν το θέλει καὶ οἱ ἄνθρωποι το μισοῦν. Μήπως ἡ πίστις σας λέγει ἄλλα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας; Θεὸς φυλάξει! Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὸ ἴδιον εἶναι καὶ ὅλοι αἰσθάνονται τὸ ἀδίκον. Τί κακὸν τοῦ ἔκαμα ἐγὼ τοῦ Χαλήλ ἀγὰ διὰ

να μου κάμει τέτοια ύβρη, τέτοια ατιμία στο σπίτι μου; Αν ήτον εις την θέσιν μου ο Χαλήλ αγάς, ήθελε να του πάρω εγώ την κόρην του;...

-Σιωπή, τω είπεν ο κατής. Μη βγαίνεις έξω από την υπόθεσιν.

-Βγαίνω έξω από την υπόθεσιν;

-Τα πολλά λόγια τι τα θέλεις; Όλοι εσείς οι Φωμιοί αγαπάτε τα πολλά λόγια.

-Γιατί εμένα μου πονεί, κατή μου.

-Το ξέρω, αλλά τα περιττά τι χρησιμεύουν; Πρέπει να κριθείτε.

-Να κριθούμε;

-Ναι οι δύο με τον Χαλήλ. Θα στείλω αύριον να τον φέρουν.

-Και έως αύριον το κορίτσι μου θα είναι στα χέρια του;

-Βέβαια.

-Και διατί όχι σήμερα;

-Είναι μακριά το χωριό του. Ποιος θα πάγει τώρα;

-Πήγαίνω εγώ.

-Άμα υπάγεις εσύ, δεν θα σε δεχθεί, είναι το ίδιον ως να τον καλείς εις πόλεμον.

Ο Κώστας εσκέφθη τω όντι και εύρεν ότι αν ήτο να μεταβεί ο ίδιος προς τον Χαλήλ, έπρεπε να έχει μεθ' εαυτού δύναμιν εκατόν ανδρείων, διά να καύσει την οικίαν του Τούρκου.

-Αχ! είπε καθ' εαυτόν, κλέφτης εις τα βουνά καλύτερον, το έλεγα εγώ!... Α, κλέφτης, κλέφτης!...

Τίς δεν ευρέθη εις την ανάγκην να το είπει χιλιάκις εις την ζωήν του;

Φρικώδης ήτο η δευτέρα εκείνη νυξ, νυξ πυρετού και αγωνίας, νυξ παραλήρου και πνιγερών οραμάτων, νυξ οδύνης και απογνώσεως. Και ήδη ήτο ίσως αργά. Αλλ' ο Νίκος, ο Νίκος!...

Και όμως ο κατής δεν ετήρησεν αυστηρώς τον λόγον του. Φαίνεται δεν ήτο σπουδαία η προταθείσα αιτία. Ο κατής έστειλε κρυφίως άνθρωπον προς τον Χαλήλ. Ίσως τον έστειλε χάριν προδικαστικού τινος ζητήματος.

Τη επαύριον ο Χαλήλ, γαλήνιος και πλήρης γαυριάματος, προσήλθε προς τον κατήν και εδικαιολόγησε την πράξιν του. Όταν ήρπασε την Βάσω, δεν ήξευρεν ότι ήτο αρραβωνιασμένη. Τώρα το μανθάνει. Δυστυχώς είναι αργά τώρα. Και

αυτή τα έχασε τόσο πολύ, ώστε δεν του είπε λέξη περί του μνηστήρος της. Αν το εμάνθανε εγκαίρως ότι η κόρη είχε μνηστήρα, ήτο τίμιος μουσουλμάνος ο Χαλήλ και δεν θα κατεδέχετο ν' αρπάσει την μνηστήν άλλου. Αλλ' εις τούτο πταίουσιν αι προλήψεις των χριστιανών. Ο Χαλήλ είχε ζητήσει εις γάμον την Βάσω, αλλ' οι γονείς της τον απέκρουσαν. Τι πειράζει τούτο, αν μουσουλμάνος τυμφευθεί χριστιανήν; Πού ηκούσθη ποτέ ότι εις πιστός μουσουλμάνος δεν δύναται να έχει ελληνίδα κόρην εις το χαρέμι του; Αυτός δεν θα την αναγκάσει ποτέ ν' αλλάξει την πίστιν της. Αν ήτο ομόπιστός των ο Χαλήλ, έμελλε ν' αποκρουσθεί; Ποτέ, διότι είναι νέος πλούσιος και ισχυρός, και η κόρη είναι μεν εύμορφη αλλά πτωχή. Και τέλος ο Χαλήλ είναι έτοιμος να πληρώσει αποζημίωσιν εις τους γονείς της.

Ο κατής ηκροάσθη τα επιχειρήματα ταύτα μετά προφανούς ευμενείας. Ακολούθως έδωκε τον λόγον εις τον πατέρα της κόρης, όστις παραφερόμενος υπό αισχύνης και αγανακτήσεως κακώς συνήρθηρου τας λέξεις:

Kadî El Asker, Great Judge of Roumelia or Anatolia. (Bibliothèque nationale de France, département Estampes et photographie, 4-OD-23)

-Ω!... κατάρα... ακούς εκεί... τον... εγώ θέλω το κορίτσι μου, ακούς; Αυτά εγώ δεν τα ξέρω... Το κορίτσι μου θέλω... το κορίτσι μου, να μου δώσει το κορίτσι μου...

Ο κατής τον προέτρεψε να καθισυχάσει και να εκφράσει σαφέστερον τους λόγους του. Ο Χαλήλ αγάς

τω φαίνεται ότι έχει μερικά δίκαια, ας ειπεί και αυτός τα δικάιά του.

-Τα δικάιά μου!... Είμαι πατέρας... και δεν ημπορεί η κόρη μου να υπαυδρευθεί χωρίς την άδειάν μου... ούτε Τούρκον ούτε Χριστιανόν... Η κόρη μου είναι ανήλικη...

-Είναι αληθές, ηρώτησε κατά τους τύπους ο κατής, ότι ο Χαλήλ αγάς σου είχε ζητήσει την κόρην σου;

-Δεν ξεύρω εγώ τέτοια, είπεν ο πατήρ παραφερόμενος...

-Είναι ανάγκη να ομιλήσεις καλά... Ομιλείς με τον κατήν... Μη το λησμονείς...

-Και αν μου την εξήτησε, δεν είμαι κύριος;... Ήμπορεί η κόρη μου να υπαυδρευθεί χωρίς την άδειάν μου... και χωρίς να θέλει...

-Ο ιερός νόμος, είπε πομπωδώς ο κατής, δεν απαιτεί την συναίνεσιν της κόρης.

-Του πατέρα όμως...

-Τέλος δεν ήμπορεί να γίνει συμβιβασμός; είπεν ο κατής, μετά μικράν σκέψιν.

-Τι συμβιβασμός;

-Χαλήλ αγά, θέλεις να δώσεις την κόρην με το καλόν;

Το βλέμμα του Χαλήλ εξέφρασεν έκπληξιν, αλλά καθυσόχασεν ευθύς, συναυτήσαν του κριτού το βλέμμα.

Το πρόσωπον του Κώστα εξέφραζε τουνανυτίον ελπίδα.

Ο Χαλήλ απήντησε μετά σταθερότητος.

-Ο κατη-εφέντης μοι προτείνει λοιπόν να δώσω την σύζυγόν μου; Ολμάς (αδύνατον).

-Ήκουσες, Κώστα, είπεν ο κατής, τι αποκρίνεται ο Χαλήλ αγάς. Εσύ τι λέγεις; Δέχεσαι αποζημιώσιν;

-Την κόρην μου θέλω! έκραξε πνέων λύσσαν ο ατυχής πατήρ.

-Καλά, φθάνει, είπεν ο κατής.

Και διατεθείς ανετότερον επί του σοφά, εφ' ου εκάθητο, ήνοιξε το ιερόν βιβλίον και ήρχισε ν' απαγγέλλει την γνωστήν απόφασιν, δι' ης ανεγνωρίζετο ο Χαλήλ αγάς ως νόμιμος κάτοχος της κόρης Βάσως, απηλλάσσοντο δε πάσης αιτίας αυτός και ο συνεργός του εις την αρπαγήν.

Ο Κώστας αφήκε μανιώδη κραυγήν και ήτο έτοιμος να ορμήσει κατά του κατή. Αλλ' ούτος διέταξε τους σερδαρέους του να τον απαγάγωσιν εις το σωφρονιστήριον...

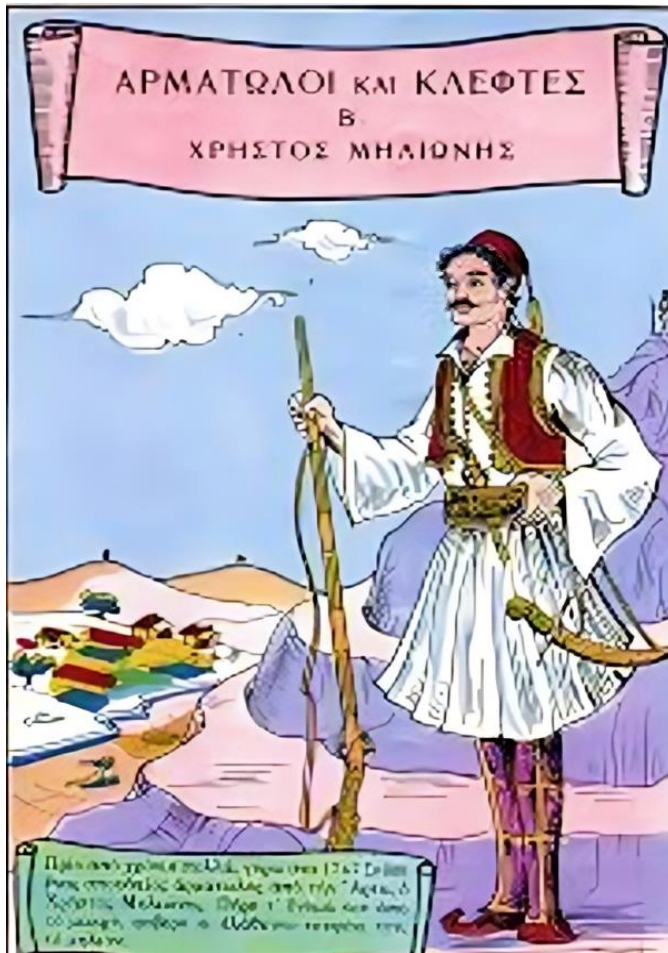
Καθ' ην στιγμήν απήγετο ο Κώστας, νέος τις μελαγχροινός με υψηλόν και εύστροφον ανάστημα τω έκραξε:

-Θάρρος, πατέρα μου! υπάρχει εκδίκησις!...

Και λαβών πλαγίαν τινά οδόν εξήλθε της Άρτης και έγινε άφαντος.

Α. Η οικία του Χασάν εφένδη, του κατή της Άρτης, έκειτο εις μίαν των στενωτέρων οδών εις το άκρον της πόλεως. Πλησίον της οικίας του ευρίσκετο και το κυριότερον τέμενος της πόλεως, όπερ είχε λάβει, ως έλεγον, παρά του Ταχήρ Μουράτη, αγίου ανδρός προσφιλούς εις τον προφήτην, το προνόμιον του ιερού και του ασύλου. Πους αλλοπίστου δεν επετρέπετο να πατήσκει εις τον ιερόν εκείνον χώρον. Πτωχός πλάνης εβραίος, όστις ετόλμησε ποτέ εξ αγνοίας να βεβηλώσει τον ιερόν περιβολον, απηγχονίσθη άκριτος εις τον πυλώνα του φρουρίου.

Ήτο περί δύσιν ηλίου και η λιγυρά φωνή του κήρυκος της πίστεως ετόνιζεν από του περυγίου του μιναρέ τα σοβαρά και πλήρη μελαγχολίας εκείνα έπη, άτινα ους απίστου ουδέποτε δύναται άνευ φρίκης ν' ακούσει: Λα-ιλ-λαχ-ιλ αλλάχ, βε Μωχαμέτ ρεσούλ-ουλ-λαχ. «Εις είναι ο Θεός και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του».

Εξώφυλλο παλιού βιβλίου με την ιστορία του Χρήστο Μηλιώνη.

Ήτο Πάρασκευή, ημέρα εορτής, καθ' ην αι πέντε νενομισμένα προσευχάι τελούνται πομπωδέστερον...

Ότε ενωτίσθη τους ευμόλπους και ηχηρούς εκείνους φθόγγους ο Χασάν εφένδης, αφήκεν επί του τάπητος του σοφά το βιβλίον του Σερή, όπερ νυχθημερόν εμελέτα, και εγερθείς περιεβλήθη την μηλωτήν και απήλθεν εις το προσκύνημα.

Μόλις οι πιστοί είχαν συναχθεί και ήρχισαν τας συνήθεις επί της ψιάθου γονυκλισίας, προτού ακόμη τις εκ των δερβισών να φθάσει εις βαθμόν ενθουσιώδους παροξυσμού, ώστε να εκβάλλει αφρούς εκ του στόματος, νεαρός Τούρκος εισήλθεν ορμητικός και τόσον έξαλλος εφάινετο, ώστε ελησμόνησε να

αφήσει τα σάνδαλα παρά τον ουδόν της θύρας και εισήλθεν υποδεδεμένος εις το τέμενος. Οι πιστοί ανέκυψαν έκπληκτοι και οι ευθερμότερον δεόμενοι απεσπάσθησαν εκ της ευσεβούς εκείνης προσηλώσεως.

-Τι είναι; ηκούσθη ψιθυρισμός.

-Κλέφτες! Κλέφτες έρχονται! έκραξεν ο άρτι εισελθών.

-Κλέφτες! επανέλαβον διάφοροι φωναί.

Η έκπληξις ολόκληρος δεν είχεν εκφρασθεί ακόμη. Ακτίς φωτός δεν είχεν εισδύσει εις τας διακνοιάς ταύτας, ώστε να κατανοήσωσι πώς ήτο δυνατόν να έλθωσι κλέφτες εις την πόλιν. Και συγχρόνως εισήλθεν ανήρ φορών λερήν φουστανέλαν, κρατών γυμνόν ξίφος εις την δεξιάν, μελαπός την χροιάν, πελώριος το ανάστημα, έχων μακράν κόμην περί τους ώμους. Κατόπιν αυτού εφάνη δεύτερος και τρίτος κλέφτης.

Albanian warrior of Janina, painted by Joseph Cartwright, 18th century

Οι μουσουλμάνοι έρρηξαν λυσσώδεις κραυγές φρίκης και μίσους. Η αγανάκτησις διά την βεβήλωσιν, η ιδέα πώς ήτο δυνατόν να έλθει άπιστος να βεβηλώσει τον ιερόν χώρον, έπνιγε παν άλλο αίσθημα.

-Έξω! έξω! έξω απ' εδώ! ηκούσθησαν ωρνόμεναι συμμιγείς κραυγαί.

Αλλ' ο υψηλός φουστανελοφόρος πάλλων το ξίφος εν τη δεξιά και απείργων τους άόπλους μουσουλμάνους, όσοι επρόλαβον ν' ανορθωθώσιν, ήλθε κατ' ευθείαν προς τον Χασάν εφένδην και τω είπε:

-Συ είσαι ο κατής της Άρτης;

-Εγώ, απήντησεν εμβρόντητος ο Χασάν.

-Σηκώσου, πάμε, τω είπεν ο κλέφτης.

Και τον έσυρε διά της βίας. Οι δύο σύντροφοί του προσελθόντες τον εβοήθησαν.

Εις ολίγας στιγμάς το σύμπλεγμα είχε διασκελίσει τον ουδόν. Ο πρώτος κλέφτης προεπορεύετο σύρων και τον κατήν και οι δύο σύντροφοί του ηκολούθουν οπισθοβατούντες, αμυνόμενοι διά των ξιφών κατά των μουσουλμάνων, όσοι όρμησαν να επιτεθώσιν άοπλοι.

Ότε εξήλθον εις τον περίβολον, όστις απετέλει πολυάνδριον πλήρες τάφων και μνημείων, περιβαλλομένων υπό τινων κυπαρίσσων, ανεζήτουν τινές λίθους να επιτεθώσιν. Άλλοι, όσοι κατώκουν εγγύς του τζαμίου, έσπευσαν εις τας οικίας των να λάβωσιν όπλα. Άλλ' οι τρεις κλέφται είχαν πολύ ανοικτόν το βήμα. Ότε απεμακρύνθησαν ολίγον και εξήλθον εκ της πόλεως, οι δύο σύντροφοι εσχημάτισαν διά των χειρών φορείον και έβαλαν τον Χασάν να καθίσει επ' αυτού, ο δε πρώτος κλέφτης εβάδιζεν ατάραχος. Άλλά τότε επήλθε κατ' αυτών πολυάριθμον άθροισμα ενόπλων Τούρκων. Συγχρόνως δε ηκούσθη κραυγή:

-Χτυπάτε μονόματοι!

Τω όντι ο Χρήστος Μηλιόνης (διότι εκείνος ήτο ο αρχηγός της εισβολής) δεν συνήθιζε να κάμνει ατελή σχέδια. Έμίσει την βραδείαν μεταμέλειαν και διά τούτο επροτίμα να προνοεί καλώς τα ευδεχόμενα. Προτού ν' αποφασίσει το τολμηρόν τούτο διάβημα, είχε φροντίσει να οπλίσει χριστιανούς τινας επικούρους εκ της Ακαρνανίας, εξ εκείνων των γνωστών υπό το όνομα οι μονόματοι, οίτινες δεν ήσαν κυρίως αρματολοί, αλλά ειρηνικοί αγρόται, δεν απηξίουν όμως να ζώνονται ενίστε την σπάθην, οσάκις είχαν αφορμήν να βαρυνθώσι το μονότονον έργον των. Ούτοι οι ανδρείοι ενήδρευον έξωθεν της πόλεως περιμένοντες τους συντρόφους. Ούτοι οι μονόματοι απήντησαν εις την καταδίωξιν των Τούρκων διά ραγδαίου και ανδρικού πυρός.

-Χτυπάτε μονόματοι! έκραξεν ο Χρήστος Μηλιόνης.

Και ηκούετο το καρυοφύλλι βροντών και ο Μηλιόνης εγέμιζε με την μίαν χείρα και εκένου με την άλλην και οι μονόματοι ημιλλώντο να φθάσωσιν εις την ταχύτητα του απαράμιλλου τούτου μαχητήν. Όσον διά την ακρίβειαν του σκοπού, ουδείς ηδύνατο ν' ανταγωνισθεί προς αυτούς τους ατρομήτους, οίτινες επαξίως επωνομάσθησαν μονόματοι.

Όσον κρατερά και αν ήτο η καταδίωξις των Τούρκων, ο ήλιος είχε δύσει, η νυξ έπιπτε, το ρεύμα και ο κρημνός εβοήθει τους αποχωρούντας, και οι μονόματοι ευκόλως δεν κατεβάλλοντο. Πάσα βολή μονομάτου εμετρείτο με μίαν κεφαλήν Τούρκου πίπτουσαν. Σπανίως ηκούσθη ν' αστοχήσωσι του σκοπού οι γευναίοι ούτοι ορεινοί.

Μετ' ολίγον οι διώκται ετράπησαν εις άτακτον φυγήν αποβαλόντες νεκρούς περί τους δέκα. Εκ του κλεφτικού δύο ή τρεις έπεσον.

Ο Μηλιόνης είχε υπολογίσει ορθώς. Ένα Ακαρνανά τον εστάθμιζε με τρεις Τούρκους και ήμισυν. Εκ των αποτελεσμάτων λαμπρώς ανεδείχθη και πάλιν η δεδοκιμασμένη εμπειρία του αρχηγού.

Ε. Παράδοξος τρόμος είχε διαδοθεί τας ημέρας εκείνας εις τας τουρκικάς κοινότητας της Άρτης και των εγγύς μερών, ότε εγνώσθη ότι πλην του κατή της Άρτης, ον τόσοσ παραβόλως είχε αρπάσει ο φοβερός κλέφτης της Ακαρνανίας εξ αυτού του τζαμίου, όπου τον εύρε προσευχόμενον, δύο άλλοι Τούρκοι εκ πλησιοχώρου κώμης απήχθησαν αυθημερόν αιχμάλωτοι. Οι εκτελέσαντες το δεύτερον τούτο ανδραγάθημα ήσαν οι αυτάδελφοι Μήτρος και Λάμπρος Τσεκούρας, σύντροφοι του Μηλιόνη αμφοτέροι.

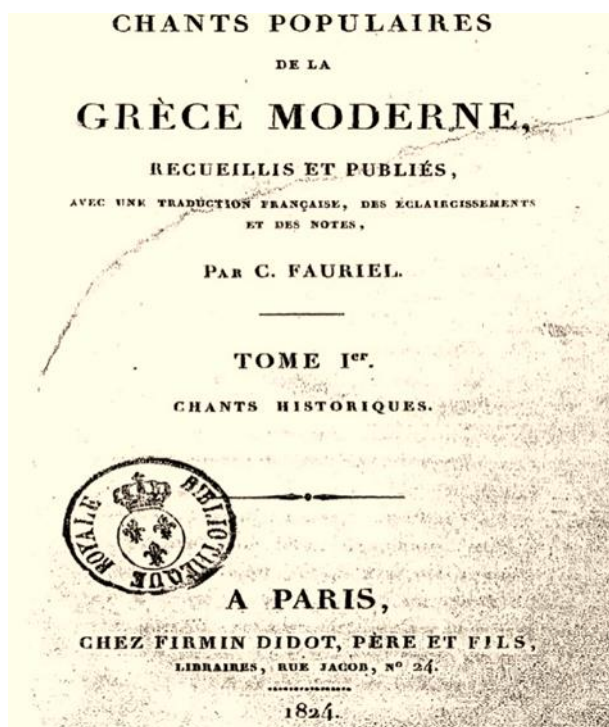
Το περιεργότερον είναι ότι, ως απεδείχθη ύστερον, τους δύο τούτους αγάδες, κατά λάθος τους απήγαγον οι ρηθέντες κλέφται. Εκείνοι ους είχαν σκοπόν να συλλάβωσιν ήσαν άλλοι, ο Χαλήλ, ο άρπαξ της Βάσως, και ο σύντροφός του Εμίν, όστις τον είχε βοηθήσει εις την αρπαγήν. Αλλά τα γεγόμενα δεν απογίνονται. Είτε κατά λάθος τους ηχμαλώτισαν, είτε απήγαγον αυτούς μη ευρόντες τους ζητούμενους, το αληθές ήτο ότι και άλλοι δύο Τούρκοι πλην του κατή ήσαν αιχμάλωτοι εις τα όρη της Ακαρνανίας.

Έν πράγμα ελύπησε τον Χρήστον Μηλιόνην, ότι οι δύο Τσεκουραίοι, οι άριστοι εκείνοι σύντροφοι, δεν κατόρθωσαν να του φέρωσιν αυτόν τον Χαλήλ εις τας χείρας του. Αλλά τι να πράξει; Αυτός επροτίμησε να μεταβεί εις Άρταν και ν' αρπάσει τον κατήν, ως δυσκολότερον το πράγμα. Δεν ηδύνατο να προΐδει ότι οι δύο αδελφοί Τσεκουραίοι δεν έμελλον να εύρωσι τον Χαλήλ εις την έπαυλίν του. Αλλά περί τούτου εσκόπει τάχιστα να οργανίσει εκστρατείαν.

Ο ατυχής Νίκος δεν ετόλμα να κλαύσει ενώπιόν του. Διότι ευρίσκετο εις το στρατόπεδον του κλέφτου από της ημέρας εκείνης, καθ' ην εξεδόθη η απόφασις του κατή, μεθ' ην ο Νίκος έκραξεν εις τον απορφανισθέντα πενθερόν του «Θάρρος!» και έλαβε την οδόν του όρους, όπως μεταβεί και κομίσει το άγγελμα εις τον κλέφτην. Ο Μηλιόνης, ότε έμαθε το ατύχημα της αναδεκτής του, ουδέν είπεν, αλλά το βλέμμα του εξετόξευσε κεραυνόν οργής. Πέντε μόλις παρήλθον ημέραι, και ο δεξιός ερμηνευτής του Κορανίου ευρίσκετο εις την εξουσίαν αυτού.

Ο κατής δεν ανησύχει πολύ, διότι δεν τον εκακοποιούν. Ήλπιζεν ότι ηδύνατο να σώσει την ζωήν του αντι λύτρωσιν. Αλλά περί τούτου δεν είχε αποφασίσει ακόμη ο Χρήστος.

Όσον διά τον Κώστα, ούτος είχεν ελευθερωθεί από της φυλακής τη αυθορμήτω επινεύσει του κατή, την επαύριον ευθύς της καθείρξεως. Ο Μηλιόνης τω είχε παραγγείλει λάθρα να φύγει νύκτωρ εκ του χωρίου και να πορευθεί πανοικεί μακράν οδόν, εἰς τινα κολίγαν του να καταφύγει, διότι αυτός είχεν απόφασιν να τιμωρήσει σκληρώς τον κατήν. Ἡδύνατο ο Κώστας, καίπερ ηδίκημένος, να κινδυνεύσει και αὐτίς εκ μέρους των Τούρκων, και διά τούτο υπήκουσεν.

Το εξώφυλλο της συλλογής Fauriel με τα κλέφτικα τραγούδια.

Ἡ δε Βάσω, η δύστηνος, τι είχεν απογίνει; Ἀτυχῆς Νίκος, να την έφθανον οι στεναγμοί του άραγε; Οσάκις ήκουε το όνομά της, έφερε τον βραχίονα εις το μέτωπον και έκρυπτε την μορφήν υπό την

μακράν χειρίδα. Ἰδών ο Μηλιόνης την συνήθειάν του ταύτην, έπαυσε να τω ομιλεῖ περί της μνηστής του. Ο Νίκος, αν και δεν εφαινετο εξησημένος εις τα όπλα, μίαν χάριν εξήτησε παρὰ του Μηλιόνη, ήτοι, αν αποφασίσει τον θάνατον του κατή, να τω επιτρέψει να τον φονεύσει αυτός. Ο κλέφτης εμειδίασε.

ΣΤ. Βεβαίως φύσει εραστής του καλού πρέπει να ήτο ο πλούσιος γαιοκτήμων Χαλήλ εφένδης, όστις είχεν οικοδομήσει την φωλεάν του επί γραφικοτάτης κοιλάδος, περιβαλλομένης πανταχόθεν υπό φυτειών, θάμνων και αναδενδράδων. Και πολύ δύσκολος πρέπει να ήτο η νέα Βάσω, αν δεν ήτο ευχαριστημένη εκ της ευαρέστου ταύτης κατοικίας. Ο μάλιστα αμερόληπτος των διαιτητών, ο ειλικρινέστατος των ανθρώπων, αν προσεκαλείτο να συγκρίνει την πενιχράν οικίαν του πατρός της με την αυθηράν ταύτην έπαυλιν, αυθορμήτως σχεδόν έμελλε ν' αποφανθεί ότι η Βάσω ήτο πολύ ευτυχής αλλάξασα κατοικίαν.

Ἡ ἐπαυλὶς ἀπείχε περί τα δισχίλια βήματα ἀπὸ τῆς ἐγγυτέρας κώμης. Περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων χιλιάδων πλέθρων τὴν ἑκτασιν, ὡς τὸ τρίτον σχεδὸν ἀνήκεν εἰς τὸν Χαλήλ.

Ἀλλὰ πτωχαὶ τινες νεάνιδες ἦσαν πάλαι ποτέ, ὡς φαίνεται, δύσκολοι καὶ ποτὲ δὲν εὐχαριστοῦντο. Ἡ Βασίλῳ ἑκτὴν ἤδη ἡμέραν ἐκλαίεν ἀδιακόπως ἐνθυμουμένη τοὺς γονεῖς τῆς.

Εἰς μάτην ἡ μαύρη Φατμά, ἡ οἰκονόμος τοῦ χαρεμίου, τῇ ἀπέτεινε θωπευτικώτατα τὸν λόγον. Εἰς μάτην τῇ ἐδείκνυε τὰ κάλλη τῆς φύσεως καὶ τῇ προσέφερεν ἄνθη νὰ οσφρανθῇ. Ἐπὶ ὥρας ολοκλήρους συμπεριπάτουν εἰς τὸν ὑπὸ δικτυωτὸν περιβαλλόμενον μέγαν κήπον. Ἡ Βάσω σπακνίως ἀπήντα εἰς τὰς ἀφθόνους παρακελεύσεις τῆς ἐβενόχρου γυναικός.

-Κοίταξε τι ὠραία γαρούφαλα, Βάσω, κοίταξε καὶ τὰ τριαντάφυλλα κοντεύουν ν' ἀνθήσουν. Ἰδέ γάστρες, βασιλικό, δευτρολίβαντα, μενεξέδες. Ὅλα αὐτὰ ἰδικά σου, κόρη μου. Θὰ γένεις μεγάλη χανούμη, παιδί μου. Κανεῖς δὲν θὰ ἔχει τὸ ριζικὸ σου. Ὅλες θὰ σε φθονοῦν. Θὰ εἶσαι ἡ σεβιλμὲ, ἡ πλέον ἀγαπημένη τοῦ ἐφένδη. Θὰ ἔχεις ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς πόδας σου. Κλαίεις πάλι;

Τῷ ὄντι ἡ νέα εἶχε κρύψει τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖρας ἀκούουσα τὰῦτα.

Ἡ Μαύρη τῆς ἔλαβε τὴν χεῖρα καὶ ἀνεσήκωσεν αὐτῆς τὴν κεφαλὴν.

-Εἶναι παράξενο νὰ ἔχεις ὀρεξὴ νὰ κλαίεις, παιδί μου. Καὶ τι σου κάμαμε; Ποῖος σ' ἐμάλωσε; Μὴ δὲν εἶσαι ἡ πλέον καλότυχη καὶ ἡ γκιουζέλ μπας τοῦ χαρεμίου;

Ἀντίρροπον αἰσθημα λύπης, ἡ ἀμπωτὶς αὕτῃ τῆς οργῆς, τῆς πλημμυροῦσης τὰς θλιβομένης καρδίας, εἶχεν ἀποξηράνει τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς νέας, ὡς ν' ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῆς καιοῦσης τὰς παρειάς τῆς φλογός.

-Καὶ ὅλοι σε ἀγαποῦν ἐδῶ, Βάσω, ὅλοι σε ζηλεύουν. Καὶ θὰ εἶσαι εὐτυχὴς, θὰ ζήσεις υπερήφανα ὡς Σουλτάνα εἰς τὸ σαράγι τοῦτο, Βασίλῳ. Καὶ τι σου λείπει; Νὰ, κοίταξε ἀπὸ τὸ καφάσι νὰ ἰδεῖς... ὅλα τὰ βλέπεις ἐξῶ, καὶ τίποτε δὲν σε βλέπει, πάρεξ ὁ οὐρανός. Διατί στενοχωρεῖσαι; Μήπως τάχα θαρρεῖς, γιὰ νὰ σου πῶ... (καὶ ἡ Μαύρη προσελθούσα ἐγγύτερον, ἐταπεινῶσε τὸν τόνον τῆς φωνῆς) μήπως θαρρεῖς ὅτι οἱ χανούμισσες δὲν ἔχουν τὴν ἄδεια νὰ βλέπουν καὶ τοὺς ἄνδρες; Διατί τάχα εἶναι τὰ καφάσια; Διὰ νὰ κρύφτουν τὴν χανούμισσα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες δὲν ἠμποροῦν νὰ κρυφτοῦν ἀπὸ τὰ μάτια τῆς χανούμης. Οἱ χανούμισσες εἶναι σαν τὰ λούλουδα, οποῦ ἀνθοῦν μέσα εἰς τὰς γάστρες, σαν τὰ πουλιά που κελαδοῦν μες στὰ κλουβιά, σαν τ' ἀστέρια που φέγγουν ἐκεῖ ἐπάνω. Ἡ κάθε μιὰ χανούμισσα εἶναι εὐτυχεστέρα ἀπὸ χίλιες χριστιανές, οποῦ ἀνακατῶννται με τοὺς ἄνδρες καὶ χάνουν τὴν δρόσον τοὺς, κι οποῦ κάμνουν ὅλες τὰς δουλειές καὶ υποφέρουν ὅλα τὰ βάσανα τῶν ἀνδρῶν.

Η νέα έβλεπεν αλλαχόσε και δεν ήκουε πλέον τα λεγόμενα υπό της Μαύρης· την στιγμήν εκείνην ηκούσθη κρότος άνωθεν του δικτυωτού, εκ του μέρους του χαρεμιού. Η Φατμά, ήτις ήτο έμπειρος των πραγμάτων, ένευσε προς την νέαν. Αυτή ουδέν ενόησε.

-Δεν κατάλαβες τι τρέχει; τη είπεν η γυνή αυτή. Άκουσες απάνω στο καφάσι; Είναι μία από τας γυναίκας του εφένδη, η Σουλμινιέ. Σ'ενόησε πως ευρίσκεσαι εις τον κήπον και ήλθε να σε περιεργασθεί. Δεν ξέρεις πόσον σε ζηλεύουν! Πολύ καλά έκαμεν ο εφένδης να σε βάλει χωριστά να κατοικήσεις. Ημπορούσαν να σε φαρμακώσουν.

Η νεάνις εφρικήασεν. Η προς την ζωήν έμφυτος ορμή διηγέρθη εν αυτή.

-Να με φαρμακώσουν; είπε· τι κακό τες έκαμα;

-Δεν εξετάζουν εκείνες τι τες έκαμες, βλέπουν οπού σε αγαπά πλειότερον ο εφένδης.

Η νεάνις έκυψε και ήρχισε πάλιν να κλαίει. Πάλιν το κύμα της οργής την απέπνιγε και δεν ηδύνατο να λαλήσει. Ησθάνετο παράδοξον και φρικώδη αποστροφήν ότε ήκουε την λέξιν ταύτην, ότι ο Χαλήλ την ηγάπα. Άλλην ερμηνείαν παρά τα δάκρυα δεν εύρισκε του αισθήματος τούτου.

Εν τούτοις βήματα ηκούσθησαν την στιγμήν ταύτην και μετ' ολίγον ευεφρανίσθη ο Χαλήλ προσερχόμενος. Η Φατμά ηγέρθη και ως εφάινετο ηρώτα διά του βλέμματος αν όφειλε ν' αποχωρήσει. Άλλ' ο Χαλήλ τη ένευσε να μείνει.

Προσελθών δε εις την νέαν ήρχισε να την φιλοφρονείται, ερωτών αυτήν περί της υγιείας της. Αυτή ουδέν απήντα.

-Ήθελα να σ' είπω κάτι άλλο, τη είπεν ο αγάς.

-Τι άλλο;

-Έπρεπε να μείνομεν μίαν στιγμήν μόνοι.

Τότε η νέα, ήτις δεν είχε σεισθεί από της θέσεώς της, ιδούσα ορθίαν την Μαύρην τη είπε:

-Μείνε, Φατμά, μην πας πουθενά.

Και προσέθηκε προς τον αγάν στραφείσα:

-Είπαμεν, η Φατμά θα είναι πάντοτε μαζί μου.

Ο αγάς έφερε την χείρα επί του στήθους και είπε:

-Ας γένει το θέλημά σου, κουζούμ, αλλ' ήθελα να σου πω κάτι...

-Ημπορείς να μου το πεις να είναι κι η Φατμά εδώ.

-Είναι πολύ καλό... και πολύ κακό διά σένα.

-Πολύ καλό και κακό...

-Είναι διά τους γονείς σου...

-Διά τους γονείς μου; είπε τρέμουσα η κόρη. Δεν μου το λέγεις; Τι σε πειράζει η Φατμά αν είν' εδώ;

-Ας είναι, είπε ο αγάς, αφού το θέλεις. Σ' είπα ότι οι γονείς σου έφυγαν απ' το σπίτι τους.

-Μου είπες.

-Και δεν ήξευρε κανείς πού βρίσκονται.

-Μου είπες.

-Τώρα όμως το ξέρουν. Η εξουσία ήυρε το καταφύγι τους.

Η νέα ενέτεινε την προσοχήν.

-Και οι αγάδες ζητούν εκδίκησιν.

-Εκδίκησιν! επανέλαβε μετ' αγανακτήσεως η νεάνις.

-Εκδίκησιν διά τον κατήν, οπού τον άρπαξεν ο κλέφτης από το τζαμί.

-Και τι φταίγουν οι γονείς μου;

-Ο κλέφτης αυτός δεν είναι νουός σου;

-Ποιος σου το είπε;

-Τό έμαθα.

Η νέα έκαμε νεύμα ενδοιασμού.

-Ε, και αν είναι νουός μου; εφέλλισε.

-Δεν λέγω εγώ ότι φταίγει ο πατέρας σου τίποτε. Οι αγάδες φωνάζουν ότι ο Μηλιόνης το έκαμε διά να ικανοποιήσει σέ, και ότι ο πατέρας σου ήτον συνεννοημένος.

Η νέα εσκέφθη επί στιγμήν και είπε μετ' αρκούσης ευστοχίας:

-Αυνατόν να το έκαμεν ο ... νουός μου διά να ικανοποιήσει εμέ... αλλά τούτο δεν θα πει ότι ο πατέρας μου ήτον συνεννοημένος.

-Διατί λοιπόν έφυγεν από το χωριό; αντέλεξε ο αγάς.

-Και πάλιν δεν φαίνεται και από τούτο ότι ήτον συνεννοημένος. Διότι ίσως εφοβήθη κι έφυγε.

-Τι να φοβηθεί;

-Τι να φοβηθεί! επανέλαβε μετ' αηδίας η νέα· και η λέξις αὐτὴ ἐξέφραζεν ὅλην τὴν οργὴν καὶ τὴν αποστροφὴν τῆς πρὸς τὸν ἀγᾶν. Τῷ ὅντι δὲν εἶχε νὰ φοβηθεῖ τίποτε, προσέθηκεν ειρωνικῶς.

-Βέβαια, εἶπεν ὁ Χαλήλ, κατὰ γράμμα ἐρμηνεύων, ὥστε δὲν εἶχε λόγους νὰ φύγει.

Ἡ νέα ἐσιώπησε.

-Αἱ' αὐτὸ οἱ ἀγᾶδες λέγουν ὅτι εἶχεν εἰδησιν ἀπὸ τοῦ Μηλιόνην, επανέλαβεν ὁ ἀγᾶς.

-Τέλος, καὶ ἂν εἶχεν εἰδησιν, ἀνέκραξεν ἡ νεάνις, ἦτον εἰς τὸ δίκαιόν του.

-Διατί;

-Δὲν μου εἶπες ὅτι ὁ κατὴς αὐτὸς εἶχε δικαίωσει τὴν διαγωγὴν σου;

-Ναι.

-Τότε καλὰ τὸν ἔκαμε κι ὁ νονὸς μου, εἶπε τολμηρῶς ἡ νέα. Καὶ ὁ πατέρας μου, ἂν ἦτο συνεννοημένος, καλὰ ἔκαμε.

Ὁ ἀγᾶς περιήλθε καὶ αὐτὸς εἰς ἀμηχανίαν καὶ δὲν ἤξευρε τι ν' ἀπαντήσῃ. Ἐν τούτοις ἔλαβε θάρρος κι ἤρχισε ν' ἀπολογεῖται διὰ μακρῶν. Αὐτὸς δὲν ἔπαιεν ὅτι τὴν ἀπήγαγεν, ἀλλ' ὁ πατήρ της, ὅστις δὲν ἠθέλε νὰ τῷ τῇ δώσει. Αὐτὸς δὲν ἐπεθύμει τὸ κακὸν της, δὲν ἠθέλε νὰ τὴν βλάψῃ. Καὶ ἂν με τὸν καιρὸν δὲν τὴν ἐπειθε νὰ γίνῃ σύζυγός του, εἶχε σκοπὸν νὰ τὴν ἀπολύσῃ, οἰκιοθελῶς.

-Διατί ὄχι τῶρα; εἶπεν ἡ κόρη.

-Ἐλπίζω, γιὰβρούμ, ἀπήντησεν ὁ ἀγᾶς. Ἐὰν ἡ ἐλπίδα μου εὐρεθῇ ἀπατημένη, τότε θα σ' ἀφήσω.

-Καὶ τι σου φταίγει ὁ πατέρας μου καὶ τὸν κατατρέχεις; Δὲν φτάνουν ὅλα τὰ ἄλλα;

-Εγὼ δὲν κατατρέχω, μικρὴ μου, τὸν πατέρα σου. Εγὼ κακὸν δὲν του θέλω. Διὰ καλὸν σου το εἶπα. Φταίγουν οἱ ἀγᾶδες, οποῦ τὸν κατηγοροῦν ὡς συνένοχον τῶν κλεφτῶν, οποῦ ἄρπαξαν τὸν κατήν. Φταίγεις εσύ, ἂν ἐπῆρε σκλάβον τὸν κατήν ὁ νονὸς σου; Ἄλλο τόσο φταίγω κι ἐγώ, ἂν κατατρέχουν οἱ ἀγᾶδες τὸν πατέρα σου. Ὅπως κι ἂν εἶναι, ἡμπορεῖς εσύ νὰ του κάμῃς καλόν, διότι κινδυνεύει.

-Καὶ πῶς ἡμπορώ; εἶπε τρέμουσα ἡ νέα.

-Νὰ με δεχθεῖς δι' ἄνδρα σου, εἶπεν αυθαδῶς ὁ ἀγᾶς.

Ἡ νέα ἠθέλε νὰ εἰπῇ ποτέ! ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ἐκλείσσε τὸ στόμα.

-Έχεις καιρόν να συλλογισθείς, επανέλαβεν ο Χαλήλ. Θα πασχίσω κι εγώ να εμποδίσω τους αγάδες να μη τον εγκαλέσουν.

Η νέα εταπείνωσε την κεφαλήν. Ο αγάς απήλθεν αφήσας αυτήν άκρως αδημονούσαν.

Ήρchiσε να εννοεί την θέσιν της και να πείθεται ότι δεν είχεν όπλα να ανθίσταται κατά του αγά. Ο ήλιος έκλινε προς την δύσιν και η νέα απεσύρθη μετά της Φατμάς εις τον θάλαμον.

Το σκότος καταπίπτου επί την γην, τη εκόμιζε πάντοτε βαθείς και μυστηριώδεις φόβους. Αλλ' ο καλύπτων την ψυχήν αυτής ζόφος διεσχίζετο ενίοτε υπό αστραπιαίων ελπίδων. Αν ο νουός της, αν ο μέγας αυτός κλέφτης, ου το όνομα εφοβούντο οι Τούρκοι, ήρχετο με το ασκέρι του να διαρρήξει τας θύρας της βδελυράς εκείνης ειρκτής και να την ελευθερώσει!...

Ζ. Τας ημέρας εκείνας ο Χρήστος Μηλιόνης, πρώτος αρματολός της Ακαρνανίας, έπεμψε κρύφα χωρικών διαγγελέα προς τον Χαλήλ αγάν.

Ο διαγγελέας ούτος ήτο κομιστής γραφής, ην είχε παραγγείλει να γράψωσιν ο Μηλιόνης. Η γραφή έλεγε περίπου:

«Χαλήλ Αγά, σε χαιρετώ. Ηξεύρεις ότι η νέα οπού επήρες εις το σαράχι σου, είναι βαφτιστική μου. Η κόρη αυτή ήτον αρραβωνιασμένη και έκαμες πολύ κακά να την αρπάξεις. Αλλ' αν εσύ έκαμες κακά, ο κατή της Άρτας έκαμε χειρότερα, να σε βγάλει αθώον εις αυτήν την περίστασιν. Απ' όλους καλύτερα έκαμα εγώ, οπού υπήγα την Πάρασκευήν με δύο παλληκάρια μου και με καμπόσους μονόματους και άρπαξα τον κατήν από μέσα απ' το τζαμί της Άρτας. Είχα διάθεσιν να κάμω και εις εσέ το ίδιον, αλλ' οι σύντροφοί μου δεν το κατάφεραν. Δεν πειράζει. Τώρα αν θέλω, ημπορώ να σε κάμω στάχτη μέσα στο σπίτι σου, σου το λέγω ακάκιωτα. Δεν το κάμνω, διατί θέλω να μου δώσεις οπίσω την βαφτιστικήν μου και να σου δώσω κι εγώ οπίσω τον κατήν της Άρτας. Χέρι με χέρι. Τράφε μου γραφήν με τον ίδιον άνθρωπον να ξεύρω. Τάυτα και μένω. Χρήστος Μηλιόνης».

Την φοράν ταύτην χειρότερον του κατή της Άρτης έπραξεν ο Χαλήλ αγάς, όστις χωρίς μηδέ ν' ανακοινώσει προς την ενδιαφερομένην νέαν την γραφήν ταύτην του κλέφτου, έπιασε και αυτός κι έγγραφε γραφήν ιδιοτελεστάτην και επισφαλεστάτην, ούτως έχουσαν:

«Χρήστο Μηλιόνη, σε χαιρετώ. Έλαβα το γράμμα σου και είδα να μου γράφεις να σου δώσω οπίσω την βαφτιστικήν σου, διά να μου δώσεις τον κατήν της Άρτας. Δεν ηξεύρω αν η βαφτιστική σου σου είναι χρήσιμη, αλλ' ο κατή της Άρτας δεν

μου χρειάζεται εμένα. Και την βαφτιστικήν σου δεν ημπορώ να σου την δώσω, διότι με θέλει ως άνδρα της και είναι γυναίκα μου και ο ιμάμης ευλόγησε τους γάμους μας. Αν δεν ήθελε να γίνει γυναίκα μου, θα σου την έδινα. Αλλ' αυτή ηθέλησε μοναχή της. Όσον διά να κάψεις το σπίτι μου, καθώς με φοβερίζεις, φεύγω από σήμερα από την εξοχήν, και κλείομαι εις την πόλιν της Άρτας και αν θέλεις, εκεί έλα. Δεν θα εύρεις άλλον κατήν διά να τον πάρεις σκλάβον. Ταύτα και μένω. Χαλήλ αγκάς».

Τώρα εάν ο Χρήστος Μηλιόνης έδιδεν ευθύς διαταγήν να θανατώσωσι τον κατήν και τους δύο αγάδες (οι δεύτεροι όμως δεν ευρίσκοντο εις την εξουσίαν του, διότι οι Τσεκουραίοι εστρατοπέδευον αλλαχού τας ημέρας εκείνας), βεβαίως δεν θα ήτο ένοχος. Και όμως δεν έπραξε τούτο. Εις το γράμμα του αγά, δι' ου ανήγγελλεν ούτος πομπωδώς ότι η νέα είχε γίνει εκούσα σύζυγός του, ο έμπειρος κλέφτης ωσφράνθη το ψεύδος. Εάν έγγραφεν ειλικρινώς ότι εκβιασθείσα κατέστη η κόρη σύζυγος του Τούρκου, τότε θα τον επίστευεν ο Χρήστος. Αλλά το στομφώδες της επιστολής ταύτης τον κατέστησε φιλύποπτον.

Ο Χρήστος έβαλε κατασκόπους ίνα δυνηθώσι ν' ανακαλύψωσι τι. Αλλ' ουδεμίαν ασφαλή είδησιν τω εκόμισαν και ούτοι.

Ο Μηλιόνης είχεν ευκρινή συνείδησιν της θέσεώς του απέναντι των Τούρκων. Προέβλεπεν ότι έμελλε να κηρυχθεί αντάρτης παρά της εξουσίας. Διότι μέχρι του χρόνου εκείνου ο Χρήστος ήτο υπόσπονδος και ενομιζετο σύμμαχος και υποτελής της Πύλης. Η παρασπονδία προήλθεν εκ μέρους των Τούρκων. Η αρπαγή της κόρης εκείνης και η παράδοξος απόφασις του κατήν απετέλουν την παρασπονδίαν, καθ' ην έννοιαν είχεν ο κλέφτης περί του πράγματος. Δεν ηδύνατο πολεμιστής αυτός να υπομείνει τοιαύτην ύβριν γενομένην προς την αναδεκτήν του. Όφειλε να τιμωρήσει το έγκλημα τούτο, αν και μετά την τιωρίαν, τα πράγματα δυσκόλως ηδύνατο να επαυέλθωσι εις το πρότερον καθεστώς.

Διότι ο Χρήστος είχε βεβηλώσει το τζαμίον του Ταχήρ, τόπον άβατον και απάτητον εις τους απίστους, τόπον υπέρ παν άλλο μωαμεθανικόν τέμενος ιερόν και άσυλον, έχοντα ως ιδιαίτερον προσόμιον την ιδιότητα ταύτην. Και ομολογουμένως ο κλέφτης, ότε είχεν αποφασίσει να εισβάλει βιαίως εις το τζαμίον, διά ν' αρπάσει τον κατήν, όφειλε ν' αναλογισθεί ταύτα πάντα. Διά τούτο δεν παρεπονείτο σήμερα, αν εκινδύνευεν.

Εγίγνωσκε δε καλώς ότι και αν απέδιδε τους αιχμαλώτους, όπερ μόνον αντί της απολυτρώσεως της αναδεκτής του ηδύνατο να πράξει, πάλιν δεν εξησφαλίζετο απέναντι της Τουρκικής εξουσίας. Αλλ' όμως επεθύμει διακαώς ν' αποδοθεί η απαχθείσα κόρη εις τους γονείς της, ν' απολύσει και αυτός τους τρεις Τούρκους και τότε ευχαριστημένος θα ήτο αν απεκηρύττετο. Διότι έμελλε να έχει το θάρρος

του καθήκοντος και την ανάπαυσιν του συνειδότος. Άλλ' η επιστολή εκείνη του Χαλήλ ήτο άλλη απροσδόκητος αναβολή της λύσεως.

“Έλληνίδες εκλιπαρούν την Παναγία για βοήθεια -Greek Women Imploring at the Virgin of Assistance” 1826. “Ary Scheffer

Έν τω μεταξύ έμαθεν ότι οι αγάδες της Άρτης και των περιχώρων παρεσκεύαζον στρατείαν κατ’ αυτού. Περιεμένετο δε η αποκήρυξις να έλθει εκ Κωνσταντινουπόλεως, αλλ’ επειδή ηδύνατο να παρέλθει μην, οι φανατικότεροι επέμεναν να προλάβωσι την αποκήρυξιν ταύτην,

βεβαίαν άλλως νομιζομένην. Προσέτι έλαβε και αλλαχόθεν επιβεβαίωσιν της ειδήσεως ότι συνήνεσεν η αναδεκτή του να καταστεί του Τούρκου σύζυγος.

Μετά δύο ή τρεις ημέρας μαυθάνει ότι η εκστρατεία, εξ Άρτης ορμωμένη, είχε ήδη εκκινήσει κατ’ αυτού.

Τότε ο κλέφτης επήρε την απόφασίν του, και διέταξε να θανατώσωσι τον κατήν και τους δύο αγάδες.

Η. -Μάννα μου, μη με καταράσαι! Μάννα μου με ηπάτησε! Μάννα μου, το έκαμα διά να σας γλιτώσω!

Τας λέξεις ταύτας μόνας εύρισκεν η Βασίλω, πίπτουσα εις τον τράχηλον της μητρός της και χύνουσα πύρινα δάκρυα. Διότι η Μελάχρω είχε κατορθώσει κατ’ απαίτησιν της θυγατρός της να εισαχθεί εις το σαράγι του Χαλήλ εφένδη, μετοικήσαντος από πολλών ημερών εις Άρταν. Ολίγαί λέξεις παρά της Βάσως, αν ηδύνατο να ομιλήσει, ήρκουν να εξηγήσουν πώς είχαν τα πράγματα.

Ο Χαλήλ αγάς, όσων θρασέως και αν έγγραφε την επιστολήν εκείνην εις απάντησιν της γραφής του Μηλιόνη, δεν εφεύδετο όμως καθ' όλα. Διά των καθημερινών απειλών περί της τύχης των γονέων της, διά της αγνοίας εν η διετέλει αυτή, υπό του πέπλου όστις εκάλυπτε τους οφθαλμούς της, κατόρθωσε να εκβιάσει την ορφανήν (διότι τω όντι ήτο αυτή πάσης ορφανίας ελεεινότερα) να συναινέσει όπως τον τυμφευθεί. Αι εξηγήσεις δε αυτάι μεταξύ μητρός και θυγατρός αμυχανότερα καθίσταν την θέσιν εκατέρας. Και η μεν Μελάχρω ευκόλως εσυγχώρει ως πάσα μήτηρ, τα δάκρυα δε άτινα κατεφέροντο επί τας ακμαίας εισέτι παρειάς της μήπω τεσσαρακονταετούς ταύτης γυναικός, ήσαν δρόσος και αγίασμα. Αλλ' έφριττεν αναλογιζόμενη την τρικυμίαν, ην θα εξήγειρεν εις τα πατρικά σπλάγχνα η είδησις αυτή.

Ο Κώστας ήτο εις των ειλικρινεστέρων Ηπειρωτών και των φανατικοτέρων χριστιανών, οίτινες εμίσησαν ποτε την τουρκικήν δυναστείαν. Η γυνή είχε καταλίπει τον σύζυγον και τα τρία τέκνα, ουχί εις το κρυφύγετον, εις ο είχαν καταφύγει τας πρώτας ημέρας, αλλ' εις άλλην φιλικήν οικίαν πόρρω της Άρτης και απήλθεν εις την πόλιν διά να μάθει περί της αγαπητής κόρης. Και τώρα πώς θα ετόλμα να επιστρέφει προς τον εξηγριωμένον σύζυγον; Δεν ήρκει το πρώτον όνειδος επί τη αρπαγή της κόρης; Δεν ήρκουν τα δάκρυα της λύσης και της αγωνίας, δεν ήρκει η αδικία του κατή; Δεν ήρκει η δευτέρα εκείνη ύβρις της καθείρξεως του ηδικημένου πατρός; Δεν ήρκει τέλος η τελευταία επιβουλή και το μίσος των μουσουλμάνων, οίτινες εξήτουν τον θάνατον του Κώστα, ως συννεόχου του Χρήστου Μηλιόνη; Ο ατυχής πατήρ, ουχί εξ οικείας ικανότητος, αλλ' εκ προνοίας Θεού, μόλις έσωσε την ζωήν του εκ της τηλικαύτης καταφοράς, ήτις υπετράφη διά του προδοτικού εναύσματος ομοπίστου και ομοφύλου.

Ω, καλά το έλεγεν ο Κώστας, ότι άνευ προδοσίας χριστιανού ουδέν κακόν ηδύνατό ποτε να γίνει εκ μέρους των αγάδων. Ο Κώστας είχε πάντοτε ιδέας σαφείς και ορισμένας, και ο χαρακτήρ του ήτο ευθύς και αυθέκαστος. Μόλις, μετά την εμπιστευτικήν παραγγελίαν του συντέκνου, ην ούτος είχε διαβιβάσει προς αυτόν δι' αγνώστου και πιστού φίλου, ου το στόμα διά ν' ανοίξει τις έχρηζε γιγαντιαίας φαλιδωτής λαβίδος μετά σιδηρού μοχλού, μόλις κατέλιπεν ο Κώστας μετά της οικογενείας του την κατάρατον του λοιπού εκείνην στέγην, ήτις υπήρξε μάρτυς της επί τη αρπαγή της κόρης απελπισίας των γονέων, και μόλις έφθασεν εις το φιλόξενον ορεινόν δώμα του ποιμένος Νάσκα, όστις τον υπεδέχθη με ανοικτάς αγκάλας, και η προδοσία, ήτις εφαινότο ότι ηκολούθει αυτόν κατά βήμα, ουδ' εκεί τον άφησε ν' αναπαυθεί ήσυχος. Την τρίτην από της κατασκοηνώσεως ημέραν τα δύο νεότατα παιδιά <του> έπαιζον εις τα πρόθυρα της αγροικίας, πλήρη χαράς, διότι απηλλάχθησαν τέλος της φρικώδους ενοχλήσεως του σχολείου, λησμονήσαντα δε μετά τρεις ημέρας την λύπην των διά την απουσίαν της Βάσως, ης δεν ενόουν το αίτιον. Η μήτηρ, ήτις εστέναζεν αδιακόπως μετά την αρπαγήν της αγαπητής αυτή θυγατρός, εκάθητο αντικρύ νήθουσα με την

ηλακάτην της. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνθρώπος τις βραχύς το ἀνάστημα, με πυκνήν και μακράν κόμην και μελανόν γένειον, ἔχων σχεδόν καλογήρου σχῆμα, με τον μακρόν μαῦρον ἐπενδύτην και την σκούφίαν ἣν ἐφόρει, ἐπλησίασε, τυχαίως ὡς ἐφαίνετο, εἰς το μέρος ἐκεῖνο.

Τὰ δύο παιδιά ἀπείχον ὀλίγα βήματα ἀπὸ της ἀγροτικῆς οἰκοδομῆς, ἥτις ἐκρύπτετο ὀπισθεν πυκνῶν θάμνων, ἐντὸς βαθείας κοιλάδος, και ὁμοιάζε με ἀσκητήριον. Ὁ ἐξαετής Στέφος και ἡ οκταετής Φρόσω, ἀποκαμώντες, εἶχον διακόψει την παιδιάν των και ἤρχισαν συνομιλίαν. Ἐνθυμήθησαν τον διδάσκαλόν των, ὅστις ἦτο ἀρκετὰ κωμικόν πρόσωπον, ὅτε ἐδίδασκεν αὐτοὺς πῶς ν' ἀναγινώσκωσι την Οκτώηχον, το ἀλφαβητάριον τοῦτο της τότε διδακτικῆς μεθόδου.

-Θυμάσαι τὰ δασκαλοῦδια; ἔλεγεν ἡ Φρόσω.

-Θυμάσαι και τον δάσκαλο, τσάκαλο; ἔλεγεν ὁ Στέφος.

-Και τον Ἀδάμ και την Εὐά;

-Θυμάσαι και τὰ γυαλιά του; εἶπεν ὁ Στέφος.

-Και την ταμπακέρα του; προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

-Ἐβῆγεν ὁλοένα.

-Ἐφτερνίζετο πέντε ὥρες την ἡμέρα.

-Ἐνύσταζεν εἰς την καρέκλα του, ἐνῶ μας ἐβγαζε νὰ πούμε το μάθημα.

-Και ἡμεῖς του ἐβάζαμε στάχτη ἀπάνω στην καθέδρα.

-Και τον ἐζωγραφίζαμε στον μαῦρο πίνακα, ἐνῶ ἐκοιμάτο.

-Και του ἐρρίχναμε σκόνῃ μέσα στην ταμπακέρα του.

-Και πῶς ἐτραβούσε τον ταμπάκο, πῶ πῶ πῶ!

-Χα χα χα!

Ἡ Φρόσω ἦτο πάντοτε προθυμότερα εἰς τον γέλωτα, και ὁ γαιδρός τόνος ἀνῆρχετο παρ' αὐτὴ εἰς το διπλάσιον ἢ παρὰ τῶ ἀδελφῷ της. Το πλάσμα τοῦτο ἦτο τόσο ἱλαρόν, τόσο φιλόγελον, ὥστε και ὁ σκυθρωπότατος των ἀνθρώπων εἰς μόνην την θέαν αὐτῆς ἠσθάνετο ἀκατανίκητον ὀρεξιν νὰ γελάσει. Καὶ ἀν μὲν αὐτὴ ἠγνῶει τον λόγον, δι' οὐν ἐγέλα, οὐδὲν θαύμα, ἀλλὰ το παράδοξον εἶναι ὅτι και τον ἄλλον του γελῶντα οὕτως εἰκὴ ἐπὶ τη θέα αὐτῆς, ἀν ἠρώτας διατὶ ἐγέλα, δὲν θα ἤξευρε τι νὰ σοι ἀπαντήσῃ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην της παιδικῆς διαχύσεως ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὁ ἀπαίσιος μελανείμων ἐκεῖνος ἀνθρώπος, περὶ οὐ ἐλέγομεν ἀνωτέρω.

Τα δύο παιδιά δεν επιτοήθησαν επί τη θέα αυτού, ησθάνθησαν μόνον περιέργειαν και ουδέν πλέον.

Ἡ Μελάχρω ἦτο αντικρὺ με την ηλακάτην της, ἀλλὰ συστάς δένδρων και πυκνός καλαμῶν ἀπέκρυπτεν ἐν μέρει αὐτήν ἀπὸ της ὀψεως των δύο παιδων. Διὰ τοῦτο δεν εἶδε κατ' ἀρχάς τον ἀγνωστον, ὅτε εὐεφάνισθη οὗτος.

-Τι κάνετε ἐδῶ, παιδιά; ἠρώτησεν ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

-Τι κάνουμε; Πάίζομε, ἀπήντησεν ἡ Φρόσω, ἥτις δεν ἠδύνατο ευκόλως νὰ εγκαταλίπει την φαιδρότητα αὐτῆς.

-Και τίνος εἰσθε;

-Τίνος εἰμεθα;... ἤρχισε νὰ λέγει ὁ Στέφος. Εἰμεθα του...

-Μην το λέγεις τίνος εἰμεθα, εἶπεν ἡ Φρόσω, ἥτις ἦτο πονηροτέρα.

-Και διατί ἐρωτάς τίνος εἰμεθα; εἶπε τότε λαβῶν θάρρος ὁ Στέφος.

-Διατί δεν φαίνεσθε σαν τσομπανόπουλα, ἀπήντησεν ὁ ξένος.

-Και τι σε μέλει δι' αὐτό; εἶπεν ἡ Φρόσω.

-Διὰ καλόν ἐρωτά, εἶπεν ὁ ἀγνωστος.

-Τότε λοιπόν τράβα τον δρόμο σου, εἶπεν ἀνδρείως ὁ Στέφος.

-Και μὴ σε μέλει γιὰ μας, προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

-Δεν θέλω το κακὸ σας, εἶπεν ὁ ξένος.

-Δεν μας μέλει, ἀπήντησεν ἡ Φρόσω.

-Και νὰ κοιτάζεις τὴ δουλειά σου, εἶπεν ὁ Στέφος.

Ἡ ἀσχημος μορφή του ξένου ἐξέφρασε παράδοξον αἰσθημα ὀργῆς.

Τὴν αὐτὴν στιγμήν ἡ Μελάχρω, εἴτε εἶχε νυφῶσει τυχαίως τὸ βλέμμα ἀπὸ του ἔργου της, εἴτε ἤκουσε τὴν φωνὴν των παιδίων, παρετήρησε τὴν παρουσίαν του ἀγνωστου. Ἀνωρθώθη και ἐπλησίασε.

-Τι τρέχει; ἠρώτησεν ἀνήσυχος. Διότι ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν πάντα, και τὰ ἐλάχιστα, εὐεποιοῦν ἀνησυχίαν εἰς τὸ ευαίσθητον της γυναικείας αὐτῆς φύσεως.

Ὁ ξένος εἶχε παρατηρήσει και πρότερον τὴν παρουσίαν της γυναικός ἐκείνης, ἀλλ' ἐδειξεν ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ἐβλεπε.

-Περνούσα ἀπὸ δῶ, κυρά, ἀπήντησε, και δεν ξέρω και καλὰ τους δρόμους και ἠθελα νὰ ἐρωτήσω.

-Κι εμείς ξένοι είμαστε, απήντησεν ειλικρινῶς ἡ σύζυγος τοῦ Κώστα καὶ δὲν ξεύρομε κι εμείς καλύτερα τοὺς δρόμους.

-Α, εἶναι ξένοι λοιπόν, διανοήθη ὁ ἀγνωστος. Ἰδοὺ φιλαλήθης γυνή. Ἀλλὰ το ἤξευρα τούτο.

-Δι' ὀλίγας ἡμέρας θα μένομεν ἐδῶ, ἐπέφερεν ἡ Κώσταίνα.

-Καὶ τούτο καλὸν εἶναι νὰ το μάθω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀγνωστος.

-Μάννα, εἶπε μετὰ πονηρίας ἡ Φρόσω, δὲν μας ρώτησε τὸ δρόμο.

-Εμείς τοῦ εἶπαμε νὰ τραβήξει τὸν δρόμον τοῦ, προσέθηκεν ὁ τέφρος.

Ἡ μήτηρ περιήλθε τότε εἰς ἀμηχανίαν καὶ δὲν εἶχε τι νὰ εἶπει. Ὁ ξένος, ὅστις ἦτο φράίνεται ἐπιτήδειος, ἐνόησεν ευκόλως ὅτι ὀφείλε νὰ δώσει πέρας εἰς τὴν συνδιάλεξιν ταύτην.

-Εγὼ φταίγω, κυρά, εἶπε, καὶ θα τραβήξω τὸν δρόμον μου. Ἀδίκως σὰς πείραξα.

Καὶ τῷ ὄντι λαβὼν τὴν ράβδον καὶ τὴν πήραν τοῦ, ἅτινα εἶχεν ἀποθέσει παρὰ τὴν ρίζαν δένδρου, ἀπεχαιρέτισε τὴν Μελάχρῳ καὶ ἀπήλθε.

Τὰ δύο παιδιά ἐξηκολούθησαν τὴν παιδιάν, ὅπου τὴν εἶχον ἀφήσει.

 Ὁ Καμπόσος, ἢ κατ' ἄλλους Καμπίσος, οὕτως ἐκαλεῖτο, ἦτο τρομερὸς ἄνθρωπος. Οὐδεὶς ἤξευρεν εἰς τὰ περὶχωρα οὔτε τὴν καταγωγὴν τοῦ οὔτε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ οὔτε τὴν κατοικίαν τοῦ. Τὸ ὄνομά τοῦ μόνον εἶχεν ἀνακοινῶσει εἰς γέροντά τινα παντοπώλην καὶ οὗτος το εἶχε μεταδώσει εἰς τινας.

Οὐδεὶς καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑπειρον εἶχε ποτε τόσας σχέσεις με τοὺς Τούρκους, ὅσας αὐτός. Τὸ αἶτιον καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σχέσεων τούτων ἠγνοεῖτο. Οἱ χριστιανοὶ τοῦ ἐφοβοῦντο καὶ οἱ Τούρκοι τοῦ ἠυνόουν. Οὐδὲν ἄλλο ἦτο γνωστόν ἐκ τοῦ βίου τοῦ.

Ὑπεπιθύρῳζόν τινες ὅτι μετήρχετο τὸ ἔργον τοῦ κατασκόπου καὶ τοῦ προδότου. Ἀλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποδείξει αὐ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθές. Ὀρισμένη κατηγορία δὲν υπήρχε. Τὸν ἐφοβοῦντο μόνον, καὶ οὐδεὶς τῷ ἐνεπιστεύετο.

Ἐν γένει αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τοῦ ἐμίσουν, διότι εἶχεν ἥθος καλογήρου, χωρὶς νὰ εἶναι κατατεταγμένος εἰς μονὴν τινα. Ἀλλὰ διότι ἐφόρει μαῦρα καὶ ἔφερε σχῆμα μετανοίας, δὲν ἦτο τούτο ἀποχρῶν λόγος ὅπως καταφέρονται κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ καταφορά ἦτο υφωμένη εἰς τὸ ἐπακρον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο κατεσκευασμένος οὕτως, ὥστε νὰ ἐμπνέει δυσπιστίαν.

Οὐδεὶς βλέπων αὐτὸν ἀπαξ καὶ ἀνταλλάσσειν ὀλίγας μετ' αὐτοῦ λέξεις ἠδύνατο νὰ εἶναι τόσο ἡσυχος, ὅσον ἦτο προ τῆς συναυτήσεως. Ἀλλ' ὅλοι ὅσοι

ηοθάυθησαν την τοιαύτην ανησυχίαν, δεν είχαν την θλιβεράν τύχην να ιδώσιν ευθύς επαληθεύον το αδικαιολόγητον τούτο προαίσθημα, όπως συνέβη το πράγμα εις την σύζυγον του Κώστα, ήτις μετά την αναχώρησιν του αγνώστου, αν και τα δύο τέκνα της εξηκολούθησαν να παίζουν, δεν εξηκολούθησε και αυτή το έργον της ησύχως.

Η εμφάνισις του ανθρώπου εκείνου, το παράδοξον σχήμα, όπερ περιεβάλλετο, το έτι παραδοξότερον ήθος και οι λόγοι του, η αναχώρησίς του αυτή τόσοσιν συντόμως επελθούσα, τη επροξένουν ανεξήγητον αίσθημα φόβου κα υποφίας.

Η δυστυχής αυτή γυνή, ήτις είχε τόσοσιν σκληρώς δοκιμασθεί ήδη, δεν έμελλε να περιμένει επί μακρόν την επαλήθευσιν τω ζοφεράν προαισθημάτων της. Την πρωίαν της επιούσης, τέσσαρες Τούρκοι, αληθείς Τούρκοι, φορούντες σαρίκια και λευκάς χλαίνας, πάνοπλοι και πλήρεις αποφάσεως, ως εμφανίζοντο, εξημέρωσαν έξωθεν της φιλοξένου ποιμενικής επαύλεως.

Πρώτος είχεν εξέλθει εκ της οικίας ο αγαθός ποιμήν Νάσκα, όστις κατεπλάγην ιδών απροσδοκήτως σταθμεύοντας παρά την οικίαν του τους δυσαρέστους εκείνους επισκέπτας.

-Έλα δω, κουζούμ, τω ένευσε εις των Τούρκων.

-Τι τρέχει; είπεν ο Νάσκα, αγωνιζόμενος να φανεί ατάραχος.

-Μη φοβήσαι, είπεν ο αυτός Τούρκος, όστις εμφανέτο ως αρχηγός, εννοών ότι η αταραξία του ποιμένος ήτο επίπλαστος.

-Δεν φοβούμαι τίποτε, είπε μετ' αγροτικής υπερηφανίας ο Νάσκα.

-Πάει καλά, απήντησεν ο αρχηγός. Φαίνεσαι ότι είσαι καλός χωρικός και πιστός ραγιάς του Σουλτάνου.

-Βέβαια, θέλει ερώτημα; είπεν ο Νάσκα, όστις εβλασφήμει καθ' εαυτόν την ώραν και την στιγμήν.

-Λοιπόν φέρε μας εδώ τον άνθρωπον που έχεις κρυμμένον...

-Κρυμμένον;... επανέλαβεν ο βοσκός, εγώ έχω κρυμμένον;

-Βέβαια, απήντησεν ο Τούρκος. Εσύ δεν έχεις να πάθεις τίποτε.

-Δεν έχω κανένα κρυμμένον, είπε καρτερικώς ο Νάσκα.

-Μη χωρατεύεις, επανέλαβεν ο πρώτος των Τούρκων. Εμείς δεν σου θέλομε το κακό σου.

-Ούτ' εγώ δεν σας θέλω το κακό σας, απήντησεν αλλόφρων ο άνθρωπος.

-Τότε ξεμπέρδευε γρήγορα και παράδωσέ μας τον Κώστα.

-Ποῖον Κῶστα; ηρώτησεν ὡς ἀπορών ὁ ποιμὴν.

-Εκείνον που ἄρπαξε τὸν κατὴν τῆς Ἀρτας, εἶπεν ὁ Τούρκος.

-Τὸν κατὴν τῆς Ἀρτας! ἐπανέλαβε μετ' εἰλικρινοῦς ἀπορίας ἡδὴ ὁ Νάσκας, διότι πρῶτην φορὰν ἤκουε νὰ γίνεταί λόγος περὶ τούτου.

-Βέβαια, προχθὲς τὴν Πάρασκευήν, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος.

-Τὴν Πάρασκευήν! ἐπανέλαβεν ἐμβρόντητος ὁ Νάσκας. Καὶ παρ ὀλίγον θὰ ἔλεγεν: ἀλλὰ τὴν Πάρασκευήν ὁ Κῶστας ἦτο εἰς τὸ σπῖτι μου ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρπάσῃ τὸν κατὴν τῆς Ἀρτας.

-Λοιπὸν μὴν ἀργοπορεῖς, ἐπέφερεν ὁ Τούρκος.

-Ἀλλ' ἠμπορεῖτε νὰ ἰδεῖτε ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς στὸ σπῖτι μου, εἶπε τολμηρῶς ὁ ποιμὴν.

-Θα τοῖδούμεν, τῶρα εὐθύς, εἶπεν ὁ ἀρχηγός.

Ὁ δυστυχὴς ποιμὴν, διὰ νὰ ψευσθῇ μετὰ τόσης ἀποφάσεως, ἀνελογίζετο τὸ μικρὸν παράθυρον, ὅπερ εὐρίσκετο εἰς τὸν ἀντίθετον τῆς οἰκοδομῆς τοῖχον. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔκειτο σύρριζα εἰς τὸν βράχον καὶ μόλις εἶχε τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους τοῦ προσθίου τοῖχου. Εὐκίνητος ἀνὴρ, οἷος ὁ Κῶστας, ἠδύνατο εἰκόλως νὰ πηδήσῃ ἐκ τοῦ παραθύρου ἐκείνου, καὶ νὰ λάβῃ τὸν δρόμον τοῦ δάσους, ὅπου οἱ Τούρκοι δὲν θὰ τὸν ἐφθάνουν. Ὅσον διὰ τὴν Κῶσταιναν καὶ τὰ τρία αὐτῆς τέκνα, ὁ Νάσκας υπελόγιζε νὰ τὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ὡς μέλη τῆς ἰδίας τοῦ οἰκογενείας. Διότι, δόξα τῷ Θεῷ, μετὰ οκταετὴ σύζυγικόν βίον ἡ Νάσκαίνα μόνον ἡμίσειαν δωδεκάδα τῶν εἶχε γεννήσῃ, ὥστε αὐτὴ προσετίθεντο καὶ τὰ τρία τοῦ Κῶστα τέκνα, μόλις θ' ἀπετελείτο ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ φανεῖ υπερβολικὸς εἰς τὸν κατ' ἀγροῦς βίον, ὅπου αἱ γυναῖκες ἀναπνέουσιν τὴν ορεινὴν αἶθρα καθίστανται ἐξόχως πολύτεκνοι. Ὅσον διὰ τὰς δύο μητέρας, ἐπειδὴ ὡς σύζυγοι ἐπλεόναζον, ἐφαντάζετο ὅτι ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὴν μίαν τῶν δύο ὡς γυναικαδέλφην.

Τῷ ὄντι δὲ ὁ Κῶστας δὲν ἦτο ἀνόητος καὶ εἶχε παρατηρήσῃ ἡδὴ τὴν παρουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ ὀλίγων στιγμῶν κατεσκόπευε τὸν διάλογον ἀπὸ τοῦ παρθύρου καὶ ἐβλεπε τὰς ἀπελπιστικὰς χειρονομίας τοῦ ξενοδόχου τοῦ. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτόν καὶ τοὺς τέσσαρας Τούρκους διευθυνθέντας πρὸς τὴν οἰκίαν, ὁ Κῶστας οὐχὶ κατὰ συγκυρίαν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφύτου λογικῆς τῶν πραγμάτων ορμώμενος, συνέλαβε τὴν αὐτὴν ἦν καὶ ὁ Νάσκας ἰδέαν καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ μικρὸν παράθυρον. Νεύσας δὲ πρὸς τὴν σύζυγόν τοῦ νὰ ἔχει θάρρος, ἀνέβη δι' ἐνὸς πηδήματος ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ καὶ ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸν βράχον.

Ἡ Μελάχρω συνήπτε τας χεῖρας ἐν απογνώσει. Τὰ παιδιά ἐκοίταζον με ανοικτά στόματα.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἠκούοντο τὰ βήματα τῶν τεσσάρων Τούρκων ἀνερχομένων τὴν κλίμακα. Ω, ποῖος τρόμος!...

Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀμοιβαδόν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἤρχισαν ἐξετάζοντες διὰ τοῦ βλέμματος τοὺς κατοίκους. Τινὰ τῶν παιδίων μόλις εἶχον ἐγερθεῖ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, διότι ἀρτίως ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Οἱ Τούρκοι ἐρρίπτον ἀπληστοὶ πανταχόσε βλέμματα καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσωσι καὶ τὸ ἰσόγειον.

-Εὐχαρίστως, ἀγάδες μου, ἐκράξεν ὁ Νάσκας, πλήρης χαράς, διότι ἐβλεπεν εὐοδούμενον τὸ σχέδιόν του.

-Γυναικαδέλφη, ἐκράξεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Κώσταιναν, ἀνοιξε τὴν κλαβανή.

Ἡ αυτοσχέδιος γυναικαδέλφη ἐσπευσε νὰ υπακούσῃ καὶ ἀνοιχθείσης τῆς καταπακτῆς, εἰς τῶν ἀγάδων ἡτοιμάζετο νὰ καταβεῖ. Ὁ Νάσκας ἐφιθύριζε περιχαρῆς εἰς τοὺς τῆς Κώσταινας: Ἐσώθη, ἔχε θάρρος.

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἠκούσθη κραυγὴ, τρομερὰ κραυγὴ, οὐδεὶς καὶ διάτορος ἐξώθεν τῆς οἰκίας, κάτωθεν τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ εἶχε πηδήσῃ ὁ Κώστας.

-Ἐδῶ τὸν ἔχω! Ἀγάδες! τρεχάτε, τὸν ἐπίασα.

Ὁ Νάσκας ἐμεινε με κεκηνὸς τὸ στόμα. Ἡ Μελάχρω ἐσχισε τὰς παρειάς διὰ τῶν οὐχῶν καὶ οἱ παῖδες αὐτομάτως αἰσθανθέντες τὸ δυστύχημα, ἐβάλον γοεράς κραυγὰς.

Ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων ὅστις εἶχε καταβεῖ μίαν βαθμίδα ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς καταπακτῆς, ἐπέστρεφεν εἰς τὸ δάπεδον καὶ δὲν κατήλθεν εἰς τὸ ἰσόγειον.

Ι. Ἄμα πηδήσας ἐπὶ τοῦ βράχου, ὁ Κώστας ἡτοιμάσθη νὰ κατέλθῃ ἡρέμα, διότι ὁ κρημνὸς ἦτο υψηλός, καὶ ἀπῆτει προσοχήν καὶ ἐπιδεξιότητα. Ὅταν θὰ ἐφθάνεν ἀπαξ ἐπὶ τοῦ ομαλοῦ ἐδάφους, τότε οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ εἰς τὸ βάδισμα.

Ἀλλὰ περισπώμενος ὅπως καταβεῖ μετὰ προσοχῆς, ἠλλοφρόνει καὶ δὲν εἶδεν ἀνθρώπον τινα παρόντα, ὅστις ἴστατο εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ τὸν κατεσκόπευε. Μόλις κατέβη εἰς τὸ ἐδαφος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὀρμήσας τὸν συνέλαβεν ἀπὸ τοῦ βραχίονος.

Τότε μόνον ἠσθάνθη ὁ Κώστας τὴν παρουσίαν τοῦ μελανεῖμονος καὶ ἀπαισίου ἐκείνου ἀνθρώπου, ὅστις περιήρχετο ἀπὸ πρωΐας ἐκεῖ ὡς οἰωνὸς βαρείας συμφορᾶς. Ὁ Κώστας πρῶτην φορὰν τὸν ἐβλεπεν. Ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Καμπόσος.

Ο Κώστας ήτο δεξιός και ευκίνητος και ηγωνίσθη ν' απαλλαγεί της περισφύγξεως του ανθρώπου τούτου. Αλλ' εκείνος έβαλε την τρομεράν εκείνην κραυγήν.

-Τρέξετε, αγάδες! Έδώ τον έχω.

Οι καλούμενοι δεν εβράδυναν να έλθωσιν· εγκαίρως δε ήλθον, διότι ο Κώστας είχε καταβάλει ήδη τον Καμπόσσο και παρ' ολίγον θα εξέφρευγεν.

Εν τούτοις οι Τούρκοι τον συνέλαβον. Σπαρακτική ήτο η σκηνή εκείνη. Γυναίκες τρέχουσai λυσικόμοι και θρηνούσαι, παιδιά ολολύζοντα, θέαμα οικτρών. Αλλ' όμως εις τους διώκτας δεν εφραίνοντο ταύτα άξια οίκτου, ήσαν μόνον οχληρά.

Ο Γιουσούφ Ιβραήμ (τούτο ήτο το όνομα του αρχηγού) τους διέταξεν αυστηρώς να ησυχάσωσι, διότι κατ' αυτόν το πράγμα δεν ήτο τόσοσu θορύβου άξιον. Είς ραγιάς, υπήκοος του Σουλτάνου, ήτο πταίστης, άμποτε ν' απεδεικνύετο αθώς. Η δικαιοσύνη του αρχηγού των πιστών δεν ήτο τυφλή, και έμελλε ν' απονείμει το δίκαιον εις τον ραγιάν τούτον. Διατί έκαμνον τόσοσu θόρυβον;

Εν τούτοις οι Τούρκοι τον έσυραν εις τον δρόμον, αφού μετά δυσκολίας απεμάκρυναν τας γυναίκας και τους παίδας. Έδέησε δε να επέμβει αυτός ο Κώστας, όστις διέταξε την γυναίκα του ν' απομακρυνθεί, νομίσας ότι τούτο ήτο το καλύτερον. Ο Νάσκας επίσης απεμακρύνθη. Την τελευταίαν στιγμήν ο Κώστας τω απέτεινε βλέμμα πλήρες παραπόνου, όπερ ενόησεν εκείνος. Το βλέμμα τούτο εσήμαινε. —Διατί να μη λάβομεν εις χείρας εσύ το νταλιάνι σου κι εγώ το μηλιόνι μου, ν' αντισταθώμεν εις τους αθλίους τούτους;

Εις την κορυφήν βραχώδους λόφου έκειτο ο σταθμός των Αλβανών. Διότι Αλβανοί ήσαν οι συλλαβόντες τον Κώσταν. Εκείσε τον ανήγαγον.

Τι είχε συμβεί τότε μεταξύ διωκτών και του θύματος, ουδείς ποτέ θα εγίνωσκεν, αν κατ' ανεκτίμητον ευτυχίαν δεν εσώζετο εκ της αγχόνης ο Κώστας. Αυτός ούτος διηγείτο ύστερον προς την γυναίκα του τας λεπτομερείας της σκηνής εκείνης, αίτινες ηδύναυτο να εκληφθώσιν ως μύθος διά το παράδοξον. Τω όντι ουδείς ηδύνατο να περιμένει την εμφάνισιν του αγαθού Τούρκου Σουλεϊμάνη, προσελθόντος αυτήν την στιγμήν του εσχάτου κινδύνου, και τελεσφόρως παρεμβάντος υπέρ του καταδίκου. Αλλά προ τούτου τις προσεδόκα να ευρεθεί το σχοινίον εις τον κόλπον του Καμπόσου; Διότι οι Αλβανοί κατεδίκασαν παμφηρεί του Κώσταν εις την αγχόνην αλλά σχοινίον δεν ευρίσκετο εις τον στρατώνα. Αίφνης ο Καμπόσος ανασύρει εκ του κόλπου του σχοινίον σπειροειδώς τυλιγμένον και το προσφέρει εις τον Γιουσούφ.

-Να, πάρε, αγά μου, τω είπεν.

Αυτός ο Καμπόσος ήτο πολύτιμος. Πέρι πάντων προυνόει, ως και σχοινίον εις τον κόλπον του ευρέθη επικαίρως να έχει.

Αλλ' ο Σουλεϊμάν ήτο αδελφοποιτός του Χρήστου Μηλιόνη. Ούτος κατά την εσχάτην στιγμήν προσήλθε συνήγορος υπέρ του κινδυνεύοντος, και επέτυχε της χάριτος αυτού. Ο Σουλεϊμάν ούτος κατώκει εις τα περίχωρα. Έγνώσθη ύστερον ότι ο αγαθός ποιμήν Νάσκας ήτο εκείνος, όστις προσήλθε προς τον Τούρκου ικέτης υπέρ του ξένου του.

Μετά τρεις ημέρας συνέβη η σκηνή της συναντήσεως της μητρός και της κόρης εν οίκω του Χαλήλ, όπου διηγούνται προς αλλήλας τα παθήματά των. Φευ! η τρυφερά κόρη Βάσω ήτο του λοιπού σύζυγος του Τούρκου.

ΙΑ. Πέρι τα μέσα του ΙΗ' αιώνος κατείχεν ο Χρήστος Μηλιόνης τα αρματολίκια της Ακαρνανίας, του Βάλτου και Ξηρομέρου, εις των αντιπροσώπων της σφαδαζούσης ελληνικής ελευθερίας, των περιφανέστερων παρασχησάντων εις τον εκπεπληγμένον ευρωπαϊκόν κόσμον τα δίκαια του αδικουμένου έθνους· ουδέποτε είχε συνθηκολογήσει με τους Τούρκους. Τούτο εκφράζει τρανότερον πάσης ιστορικής μαρτυρίας ο στίχος του δημοτικού άσματος:

Όσο είν' ο Χρήστος ζωντανός, Τούρκο δεν προσκυνάει.

Αλλ' οι κρατούντες ήσαν πρόθυμοι πάντοτε να κολακεύωσι τους μέγα δυναμένους εκ των ημετέρων πολεμιστών της ζοφεράς εκείνης εποχής και την μοίραν ταύτην δεν διέφυγε και ο Χρήστος Μηλιόνης. Εν έτει 1747 είχεν επέλθει απραξία των πολεμικών έργων καθ' όλην την Ακαρνανίαν. Τότε και ο Χρήστος ηναγκάσθη ν' αρκεσθεί εις τας προτάσεις των Τούρκων, και δεχθείς το αρματολίκι της Ακαρνανίας, έμεινεν ησυχάζων επί τινα χρόνον.

Τότε συνέβη η φοβερά εκείνη παρασπονδία, ην ευλόγως ο Χρήστος έμελλε να νομίσει ανήκουστον εις τα κλέφτικα χρονικά και εις τας μεταξύ αγάδων και Ελλήνων μαχητών σχέσεις. Η αρπαγή της κόρης Βασίλως, της αναδεκτής του Μηλιόνη, εκίνησε την αγανάκτησιν του κλέφτου. Γνωστόν ότι η πνευματική συγγένεια του βαπτίσματος ενομιζετο τότε πολλώ σοβαρότερα ή όσον σήμερον νομίζεται συνήθως. Ας προστεθώσιν εις ταύτα και αι σχέσεις μεταξύ του Χρήστου Μηλιόνη και της οικογενείας της κόρης εκείνης.

Τα μετά ταύτα διηγήθημεν ήδη εν τοις έμπροσθεν. Κατόπιν τούτων επήλθεν η αποκήρυξις του αρματολού Χρήστου Μηλιόνη ως κλέφτου, ήτις δεν εβράδυνε να πεμφθεί εκ Κωνσταντινουπόλεως.

Κατά τον χρόνον εκείνον, διά να αποδεικνύηται εκάστοτε αληθεύουσα η αρχαία επί διχονοία μομφή, διά να μη εκλίνει ποτέ η πατροπαράδοτος εκείνη εθνική αρά, ευρέθη και εις χριστιανός προεστώς, ο Πάνος Μαυρομάτης, πρόθυμος να εκστρατεύσει κατά του Χρήστου Μηλιόνη. Ούτος συνεξεστράτευσε μετά του

Δερβέναγα της Ακαρνανίας Μουχτάρ, του επιλεγμένου Κλεισούρα, κατά του ημετέρου ανδρείου κλέφτου.

Αγνοείται ο λόγος δι' ον απεδόθη το επίθετον τούτο εις τον ειρημένον Μουχτάρ. Αλλ' αν επεκλήθη ούτω, διότι ήτο επιτήδειος εις το να πολιορκεί εις κλεισωρείας τους εχθρούς ους επολέμει, ουδέν ατυχέστερον παρωνύμιον ηδύνατο να ευρεθεί. Πιθανότερον είναι ότι ο ειρημένος Μουχτάρ Κλεισούρας ηξιώθη του επιθέτου τούτου, διότι μάλλον ηγάπα να αποκλείει πάσαν ενδεχομένην προς τους πολεμίους συμπλοκήν.

Τεκμήριον τούτου ήτο ότι επί τρεις μήνας και δεκαεννέα ημέρας, καθ' ους υπεκρίνετο ότι κατεδίωκεν τον Χρήστον Μηλιόνην εις τα όρη της Ακαρνανίας, ουδεμίαν αψιμαχίαν κατόρθωσε να συνάψει προς αυτόν.

Ομολογητέον όμως ότι δεν ήτο τόσο εύκολον το πράγμα εις την εφαρμογήν, όσον φαίνεται λεγόμενον. Αψιμαχία κατά του Χρήστου Μηλιόνη ήτο δυσχερέστατον και τραχύτατον έργον. Διότι ο Χρήστος πλην της προσωπικής ανδρείας και εμπειρίας του είχε τους μονομάτους, τους τρομερούς εκείνους σκοπευτάς, οίτινες εθέριζον τους Τούρκους τόσο κανονικώς, ως να κατείχον εις χείρας το δρέπανον του Χάρου, του μόνου αρματολού της αρχαίας Ηπείρου.

Λημέρι κλεφτών (Πήγη : Διαδίκτυο)

Περί μέσα Απριλίου του ειρημένου έτους είχε στήσει ο Χρήστος το Λημέρι του επί υψηλού ζυγού ενούντος δύο εξημένας κορυφάς. Η θέσις ωνομάζετο Ζυγουριά. Το μέρος τούτο απετέλει μικράν κοιλάδα, έχουσαν εκατόν βημάτων περίμετρον, περιεχομένην μεταξύ τεσσάρων φυσικών προμαχώνων. Ούτοι εσχηματίζοντο εκ τεσσάρων υψηρών σκοπιών, εφ' ων συνηλλάσσοντο τέσσαρες εκάστοτε άγρυπνοι φρουροί, κρατούντες τα καρνοφύλλια. Αι σκοπιαί αύται εκαλούντο με

λατινικόν ὄνομα βίγλες·ἐπ' αὐτῶν ἐβίγλιζον, ἥτοι ἐφρούρουν, ἐξ υπαμοιβῆς οἱ γενναῖοι ἄνδρες τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Πρόσεδοκάτο δε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἀλλ' εἰς μάτην ἐβίγλιζον οἱ κλέφται ἐξ υπαμοιβῆς, καὶ εἰς μάτην σύντροφοὶ τῶν ἐκοιμώντο ἀνήσυχοι ἐπὶ τῶν καρυοφυλλίων. Ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας πολὺ ἐμέλλε νὰ βραδύνει ὅπως ἐφορμήσει κατὰ τοῦ ορεινοῦ στρατεύματος, ἀν' ἐμέλλεν ἐν τοσοῦτῳ νὰ ἐφορμήσει ποτέ!

Ἐν τούτοις οἱ μονόμαχοι δὲν ἠσθάνοντο κόπον ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῆς ἀσχολίας. Ἦτο γνωστὸν ὅτι καὶ ἀν' ἀπεκοιμάτο τὶς αὐτῶν, τὸν ἕτερον τῶν οφθαλμῶν ἐκλείει μόνον. Διὰ δε τοῦ ἐτέρου ἐξηκολούθει νὰ βιγλίζει καὶ κοιμώμενος.

Οἱ ἀνδρεῖοι οὗτοι, ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν υπηρεσίαν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη (διότι εἶχεν ἤδη προσλάβει διαρκῶς εἰς τὴν υπηρεσίαν τοῦ μετὰ τὴν σουλτανικὴν ἀποκρήρυξιν) ἦσαν ἐκλεκτοὶ ἐξ ἐκλεκτῶν καὶ ἠριθμούνται εἰς τεσσαράκοντα. Ἐκτὸς αὐτῶν ἦτο τὸ κύριον σῶμα τῶν κλεφτῶν, συγκείμενον ἐξ εικοσιεννέα. Τέλος ἦσαν πρόθυμοι ἐπικουροὶ ἐκ τῶν ορεινῶν χωρίων, ἔτοιμοι νὰ σπεύσωσιν ὡς ἐφεδρεία ἐν ἀνάγκῃ, καὶ οἱ τοιοῦτοι ἀνῆρχοντο εἰς ογδοήκοντα τελείους ἄνδρας.

Τὸ μικρὸν τούτο στράτευμα ἠσχολεῖτο ἀπὸ ἐνὸς μηνὸς οχυροῦν τὰς προσόδους τῶν ορεινῶν κωμῶν καὶ λαμβάνουν παν' ἄλλο προφυλακτικὸν μέτρον. Εἶχον κατασκευάσει ταμπούρια ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα εἰς περιφέρειαν πέντε ἢ ἑξ μιλίων ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους. Διότι ἀνελογίζοντο πάντες ὅτι ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο καὶ ἀνεμένετο κρατερὰ ἡ ἐπίθεσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ Χρήστος δὲν ἀνησύχει παραπολὺ ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ εἶχε κρυφίαν ἐλπίδα ὅτι οἱ πολέμιοι δὲν ἐμέλλον νὰ δείξωσι τόλμην εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτρέψει τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπὸ πάσης προφυλάξεως καὶ συνετῶς ἐπραττε λαμβάνων τὰ πρόσφορα μέτρα. Ἐγίνωσκε καλῶς τὸν Μουχτάρ Κλεισούραν καὶ εἶχε πεποιθήσῃν ὅτι δὲν θα ἐτόλμα οὗτος ν' ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Ὅσον διὰ τὸν Πάνον Μαυρομάτην, ἦτο γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι οἱ χριστιανοί, ὅσοι συνεμάχουν μετὰ τῶν Τούρκων, οὐδέποτε εὐνοοῦντο ὑπὸ τῆς τύχης εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν. Τούτο ἦτο πρόληψις τὰ μάλιστα διαδεδομένη παρὰ τοῖς χωρικοῖς, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλως ἦτο δικαιοτέρον οὐδὲ ψυχολογικότερον τῆς τοιαύτης προλήψεως.

ΙΒ. Ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου, πρωΐαν τινὰ καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς ἦτο συνεσκοτασμένος ὑπὸ νεφῶν, εἰς τὰ πρόθυρα αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ τζαμίου, ἐξ οὗ ὁ Μηλιόνης εἶχεν ἀπαγάγει τὸν μακαρίτην κατήν τῆς Ἀρτῆς, ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον τῶν ἀγάδων τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον, δι' οὗ ὁ Χρήστος Μηλιόνης,

τέως ανευγνωρισμένος αρματολός της Ακαρνανίας, καθηρείτο από του αξιώματος τούτου και εκηρύττετο έκπτωτος της σουλτανικής ευνοίας, αποστάτης και κλέφτης, ως ένοχος εσχάτης προδοσίας. Προσεκαλείτο δε πας πιστός μουσουλμάνος, όπως συλλάβει και παραδώσει εις τας αρχάς τον κλέφτην τούτον, ως επικίνδυνον εις την ασφάλειαν των πιστών υπηκόων του Σουλτάνου.

Αξία σημειώσεως είναι η επομένη παράγραφος του συνοδεύοντος το σουλτανικόν φερμάνιον γρεφά του Σεΐχ-Ισλάμη, δι' ης εχαρακτηρίζετο προσηκόντως η θρησκευτική άποψις του ζητήματος. (Παραθέτομεν το κείμενον κατά την τότε επίσημον μετάφρασιν·) «Με το να επάτησεν ο Χρήστος Μηλιόνης το τζαμί του Ταχήρ, τόπον ιερόν και απάτητον εις τους απίστους, και να εξήγειρε τα τζίνια, οπού εκοιμώντο υποκάτω εις τας πλάκας, έτοιμα διά ν' αρπάσουν τας ψυχάς των πιστών, όσοι ήθελον αποθάνει εις την αληθή θρησκείαν, διά να τας φέρουν εις το Τζεννέμ όπου μόνοι οι αληθείς πιστοί πηγαίνουν...» Διά τους λόγους τούτους, προς εξιλέωσιν των ειρημένων τζινίων ή πνευμάτων, κατεδικάζετο ο Χρήστος Μηλιόνης και οι οπαδοί αυτού να σφαγώσι τόσοι τον αριθμόν, όσα ήσαν τα παροργισθέντα τζίνια. Επειδή δε ο αριθμός τούτων δεν εμνημονεύετο ρητώς εν τω επισήμω κειμένω, είπετο ότι αφήνουντο ελεύθεροι οι μουσουλμάνοι να υπολογίσωσι τον αριθμόν κατ' αρέσκειαν.

Η ανάγνωσις των δύο τούτων ιερών εγγράφων προυξένησε τόσον ευσεβή ερεθισμόν, ώστε οι καλοί αγάδες ήσαν πλήρεις ανυπομονησίας πότε να εκστρατεύσωσιν. Εξ αυτής της Άρτης και των πέριξ χωρίων προσήλθον εθελονταί περί τους εκατόν, διότι ο κύριος στρατός συνέκειτο εξ ολιγαριθμών Αλβανών. Την εσπέραν της αυτής ημέρας οι αγάδες απεχαιρέτιζον τους γονείς, τας γυναίκας και τας αδελφάς των, και την επιούσαν είχεν αποφασισθεί να εκκινήσωσιν οι εθελονταί εξ Άρτης.

Ήδη περί το λυκαυγές οι ευθερμότατοι συνήλθον εις το τζαμίον, τον τόπον της συνεντεύξεως και μετά την ευχήν ην απήγγειλε μεγαλοφώνως ο ιμάμης προς ενίσχυσιν αυτών, ητοιμάζοντο ν' αρχίσωσι την οδοιπορίαν. Οι βραδύτεροι προσήρχοντο ανά δύο ή και τρεις και ήδη προ της ανατολής του ηλίου έμελλον να εξέλθωσιν εκ της πόλεως. Πριν ή εκκινήσωσιν ηριθμήθησαν οι εκστρατεύοντες και ευρέθησαν ογδοήκοντα και είς. Αλλά την τελευταίαν στιγμήν προσήλθε και ογδοηκοστός δεύτερος.

Ήτο ούτος νεαρός Τούρκος, όστις μόλις εφαιnéτο δεκαεπταετής. Εκ των γειτόνων του κατά την πορείαν ουδείς τον εγνώριζε.

-Ποιος είν' αυτός; ηρώτησέ τις των Τούρκων, αφού είχαν εξέλθει εκ της πόλεως.

-Δεν τον ξαναείδα, απήντησεν ο ερωτώμενος.

-Ουδ' εγώ, είπε τρίτος τις.

-Ουδ' εγώ, επαυέλαβεν άλλος.

Τέλος ο πρώτος ερωτήσας, όστις διέπρεπεν επί τόλμη, εθάρρησε ν' απευθύνει τον λόγον εις αυτόν.

-Πόιος είσαι; τον ηρώτησε.

-Δεν είμαι από την Άρταν, απήντησεν ερυθριών ο νεαρός Τούρκος.

-Από πού είσαι;

-Είμαι από την Ανατολήν, απήντησεν εκείνος.

-Και πού ευρέθης εδώ;

-Ήρθα μ' ένα καραβάνι.

Και ο οχληρός δεν ετόλμησε να ερωτήσει περιπλέον τι.

ΙΤ. Την αυτήν πρωίαν θόρυβος, βοή και ταραχή μεγίστη συνέβη εις το σεράγιον του Χαλήλ εφένδη εν Άρτη.

Παλιά ταπισερί από την ζωή των γυναικών σε τουρκικό χαρέμι (Πηγή : <https://www.worthpoint.com/>)

Ο φιλήδονος Τούρκος δεν ηθέλησε να συνεκστρατεύσει μετά των ομοθρήσκων του, προφασισθείς ότι η πνευματική συγγένεια της χριστιανής συζύγου του μετά του Χρήστου Μηλιόνη εκάλυεν αυτόν. Το αληθές ήτο ότι δεν επεθύμει ο Χαλήλ ν' αφήσει το χαρέμιόν του υπό την κηδεμονίαν των εν Άρτη μουσουλμάνων.

Αλλά περί την τρίτην ώραν της ημέρας η μαύρη Φατμά, εισελθούσα κατά το σύννηθες εις το θάλαμον της Βάσω, όπως προσφέρει αυτή το σύννηθες γάλα, δεν εύρεν εκεί την νεάνιδα. Βεβαίως θα κατέβη εις τον κήπον του σεραγίου. Και τούτο όμως ήτο ασύννηθες. Η παραδεδεγμένη τάξις ήτο να καταβαίνωσιν ομού η Βάσω και η Φατμά εις τον κήπον την πρωίαν.

Τι παθούσα η νέα αυτή χριστιανή παρέβη το νόμιμον τούτο έθος; Μήπως έδακνεν ήδη τον χαλινόν και ήθελε ν' αποσεισεί την εξουσίαν του συζύγου και αυθέντου της;

Θα ήτο νόστιμον, μία νέα χριστιανή να τολμά να παραβαίνει καθεστηκότα νόμιμα, άτινα εσέβοντο ανέκαθεν αι χανούμισσαι του σεραγίου, αι ωραιόταται και ευγενέσταται. Εν τούτοις η Φατμά έσπευσε να καταβεί εις τον κήπον.

Ουδέν. Η Βασίλω δεν ήτο εκεί.

Η Φατμά ηρεύνησεν επιμελώς εις όλας τας γωνίας. Ουδαμού ανεύρε την νέαν. Επανήλθεν εις τους θαλάμους και ήρχισε δευτέραν έρευναν. Ουδαμού. Κατέβη πάλιν εις τον κήπον. Ουδέν. Εξήτασεν εις τα προαύλια και εις τα συνεχόμενα υπόγεια. Εις μάτην.

Τέλος υπερέβη τα σύνορα και μετέβη εις τους θαλάμους των χανουμισσών. Η Βασίλω δεν ήτο εκεί.

Επέστρεψεν εις τον κοιτώνα της νέας και δεν την εύρεν.

Η Φατμά έμελλε παρ' ολίγον να παραφρονήσει. Βεβαίως εάν η Βάσω ήτο παρούσα και την εθώρει όπισθεν δικτυωτού τινος του χαρεμίου, εάν έβλεπε το πρόσωπόν της, όπερ είχε καταστεί οικτρόν, εκστατικόν και είχε λάβει ημισελήνου σχήμα, εάν έβλεπε τον τρόπον των μελών της και τον βρυγμόν των οδόντων της, δεν θα είχε τόσην απανθρωπίαν, ώστε να δραπετεύσει εκ του χαρεμίου.

Τι λόγον να δώσει η Φατμά εις τον κύριόν της, αφού ούτος τη είχεν εμπιστευθεί την νέαν εκείνην σεβιλμέκ (την αγαπωμένην) και τη είχεν ειπεί: «Μου αποκρίνεσαι, κουζούμ, με το κεφάλι σου»· τι λόγον να δώσει, αν ο κύριός της ήρχετο την στιγμήν ταύτην, ως και έμελλε να έλθει, να την ερωτήσκει: -Πού είναι εκείνη, Φατμά;

-Το κεφάλι μου, επιθύρισεν αυτομάτως η δυστυχής Μαύρη.

Αλλ' όχι· δεν ήτο δυνατόν να φύγει ούτως η σεβδισμέκ (η βιαζομένη ν' αγαπά). Αι θύραι του χαρεμίου δεν ηνοιγόντο ευκόλως. Πώς ηδύνατο να δραπετεύσει; Κάπου θα είναι κρυμμένη.

Και η Φατμά ήρχιζε νέαν έρευναν, εις τους διαδρόμους, εις τους θαλαμίσκους, εις τα ερμάρια. Τέλος η Βάσω δεν ευρίσκετο. Αναμφιβόλως θα είχε φύγει.

-Ω, αυτά αι χριστιαναί! Πάντοτε άπιστοι ήσαν και θα είναι.

Και προσήγγιζεν ήδη η φοβερά στιγμή καθ' ην έμελλε να παρουσιασθεί ο Χαλήλ εφένδης.

Η Φατμά έλαβε γενναίαν απόφασιν. Αφού εκείνη η σεβεμεμέκ (η μη δυναμένη ν' αγαπά) έφυγεν, αφού έγινε άφραυτος και η Φατμά έμελλεν αν όχι να θανατωθεί, τουλάχιστον να μαστιγωθεί απανθρώπως, διά να πληρώσει το σφάλμα εκείνης, διατί να μη φύγει και αυτή, αθώα ούσα, διά να σωθεί από της ματιώδους οργής του κυρίου της; Και εκείνη μεν η σεβδισμέκ θα έφυγε διά μαγείας (τούτο δεν είναι ζήτημα), διότι τας κλείδας του χαρεμίου τας κατέχει η Φατμά, αυτή όμως, ως έχει δόξαν ο Αλλάχ, δεν έχει ανάγκην μαγείας, αλλ' αρκεί να μεταχειρισθεί τας κλείδας ως κατέχει, διά ν' ανοίξει τας θύρας του χαρεμίου και να δραπετεύσει.

Και άνευ περαιτέρω σκέψεως ηρεύνησεν εις τους θυλάκους της εσθήτος της, διά να εύρει τας κλείδας. Ω έκπληξις! Αι κλείδες δεν ήσαν εκεί. Αι κλείδες είχαν γίνει άφραυτοι μετά της Βάσως.

Τότε μόνον ανελογίσθη η Φατμά ότι τω όντι, αν δεν της έκλεπτεν η χριστιανή τας κλείδας, δεν ηδύνατο να φύγει, διότι άνευ των κλειδών δεν ηδύνατο ν' ανοίξει του χαρεμίου τας θύρας και τότε ώκτειρε την αφέλειαν εαυτής, ως μη προφυλαττομένης μετ' αρκούσης δυσπιστίας από της δεσμώτιδος. Αλλά τούτο ήτο ικανός λόγος διά να παραφρονήσει τις.

Αλλ' η Φατμά είχε συνέλθει εκ της πρώτης εκπλήξεως και ηδύνατο ήδη να συναρμόζει κανονικώς τας σκέψεις της. Όθεν διενοήθη ευθύς ότι αφού η χριστιανή είχε κλέψει τας κλείδας, πιθανόν να άφησε τας θύρας ανοικτάς, εκτός αν είχε την αταραξίαν να κλειδώσει άμα εξελθούσα, προς μείζονα ασφάλειαν και να αποκομίσει φεύγουσα τας κλείδας. Η Φατμά έσπευσε πάραυτα να καταβεί εις την θύραν.

Τω όντι αι κλείδες ήσαν εκεί και η θύρα ήτο ανοικτή εισέτι. Η δύστηνος νέα δεν ετόλμησεν ή δεν διενοήθη να λάβει τας κλείδας μεθ' εαυτής. Η Φατμά αφήκε κραυγήν χαράς. Τη εφάνη ότι η θέσις της ως καταδίκου επαισθήτως ηλαφρύνθη.

Η Μαύρη προεμελέτα ήδη την απολογίαν, ην έμελλε ν' απαγγείλει ενώπιον του κυρίου της. Εκλείδωσεν έσωθεν την θύραν, έθηκε τα κλειδιά εις τον βαθύν θυλάκον της εσθήτος της και ανέβη εις τους θαλάμους. Αυθορμήτως είχε αποφασίσει να μη φύγει. Εμέμφετο δ' εαυτήν ότι είχε συλλάβει προ μικρού την ιδέαν της αποδράσεως.

Τω όντι πάσα φιλαυτία είναι ευεξήγητος και η φιλαυτία του δεσμοφύλακος δεν είναι ήττονος σεβασμού αξία. Αφού είχε τας κλείδας, η Φατμά έσωζε την φιλαυτίαν της, έμελλε να δείξει τας κλείδας ταύτας προς τον κύριόν της και να τω ειπει. (Έννοείται ότι θα εφεύδετο, αλλ' άνευ ψεύδους ουδεμία υπόθεσις

ευοδούνται.) Θα τω έλεγεν άρα ότι αι κλείδες αύται ήσαν εις τας χείρας της, ότι ουδέποτε απέβαλεν αυτάς, ότι η θύρα του χαρεμίου ουδέποτε ανεώχθη και όμως η νέα χριστιανή κατόρθωσε να γίνει άφραυτος. Τίτι τρόπω; Η Φατμά, αμαθής Μαύρη, δεν εγίνωσκε τα μυστήρια της μαγείας και δεν ηδύνατο να εξηγήσει κατά ποίον τρόπον εδραπέτευσεν η χριστιανή. Υπάρχουσιν άπειροι καταχθόνιοι τρόποι και μέθοδοι ανεξήγητοι, ας πας έκαστος αγνοεί. Ηδύνατο να ηξεύρει η Φατμά τίτος τούτων ήτο έμπειρος η δραπέτης; Ήρκει ότι αυτή δεν τη έδωκε τα κλειδιά, άλλως, συνειδυία την τύχην ήτις απέκειτο αυτή, ήθελε φύγει μετά της δραπέτιδος. Διότι προκριτότερον βεβαίως ήτο να χάσει την ζωήν της εις τον παρόντα κόσμον και αυτήν την μέλλουσαν ανάπαυσιν εις την αιωνιότητα ή να στερηθεί της εμπιστοσύνης του κυρίου της. Ήτό ποτε δυνατόν να φυγαδεύσει η Φατμά την άπιστον εκείνην; Ποίον συμφέρον θα είχε να πράξει τούτο; Η Μαύρη αύτη ήτο γνωστή εις τον εφένδην Χαλήλ. Ουχι μόνον εις αυτόν ήτο γνωστή αλλά και εις τον πατέρα του, ον είχε παιδιόθεν υπηρετήσει και αυτά τα κόκαλα των τεθνεώτων ηδύνατο να μαρτηρήσωσι περί της αφοσιώσεώς της. Ταύτα έμελλε να είπει εις τον Χαλήλ και αν δεν τον έπειθεν, ευτυχής θα ήτο έχουσα την συνείδησιν αναπαυμένην.

Άλλως δε η δυστυχής Μαύρη δεν ετόλμα να υπερβεί τον ουδόν του σεραγίου και το πράγμα ήτο ευνόητον. Ο κόσμος εφαινότο προς αυτήν πέλαγος άπειρον και ατέραμνον. Η σφαίρα αυτής, εν η ανετράφη, ης τον αέρα ανέπνευσεν, ήτο το χαρέμιον. Πέραν του χαρεμίου ουδέν εγίνωσκε. Τα πάντα ενέπνεον αυτή τρόμον. Πού να μεταβεί πτωχή γυνή, ήδη πρεσβύτις, αν έφευγε την φιλόξενον στέγην, υφ' ην είχεν ανατραφεί; Επί τέλους εφραντάζετο ότι φεύγουσα συνήντα καθ' οδόν τον κύριόν της, έφιππον επιστρέφοντα μετά δύο ή τριών ακολούθων εκ της εωθινής εις τα κτήματά του εκδρομής.

-Πού πηγαίνεις, Φατμά;

Εις τοιαύτην ερώτησιν τι άλλο ηδύνατο ν' απαντήσει η πτωχή Μαύρη, ειμή:

-Έρχομαι να σ' εύρω, εφέντη μου.

-Και τι με θέλεις;

Εις την δευτέραν ταύτην ερώτησιν τι θα απήντα;

-Εφέντη, η Ρωμιά έφυγεν από το χαρέμι...

Βεβαίως, διότι αι ερωτήσεις και απαντήσεις μεταξύ δεσπότου και δούλης συνεχονται ως κρίκοι της αυτής αλύσου και ευθύς ως συνήντα η Μαύρη τον Χαλήλ, ουδέν άλλο ηδύνατο ν' απαντήσει. Διότι άλλως όφειλε να είπει ότι φεύγει από το χαρέμιον. Αλλά τότε ο Χαλήλ καθ' όλα τα δίκαια και τα νόμιμα, θα την συνελάμβανε και θα διέταττε να μαστιγωθεί και να καθειρχθεί ως δραπέτης. Όθεν ουδέν άλλο ηδύνατο να πράξει ή να υποταχθεί εις την τύχην της. ΑΛΛ' ένεκα της

ταραχής εν η διετέλει η δυστυχής Μαύρη, κατήντησε να εκλαμβάνει ως πραγματική την καθ' οδόν συνάντησιν μετά του κυρίου της, ην εφραντάζετο. Όθεν ανωρθώθη αυτομάτως και ήτο ετοιμή να εξέλθει εκ του οίκου, σπεύδουσα να συναντήσει τον Χαλήλ, όπως απολογηθεί. Αλλά δεν προέλαβε. Την αυτήν στιγμήν εισήρχετο ο Χαλήλ εις τους θαλάμους του χαρεμίου.

ΙΖ. Μετά πεντάωρον οδοιπορίαν, ότε οι εκστρατεύοντες εξ Άρτης ζηλωταί Τούρκοι είχαν φθάσει εις ύψωμά τι, ο Μουχτάρ Κλεισούρας, εκ συμφώνου μετά των περί αυτόν προκρίτων αγάδων, είχεν αποφασίσει να πέμψει επιστολήν προς τον Χρήστον Μηλιόνην.

Τότε ο κήρυξ ανέβη επί σκοπιάν τινα και έκραξεν ότι όστις θέλει να παρουσιασθεί εις τον αρχηγόν δι' εμπιστευτικήν αποστολήν. Εν τούτοις ουδείς ήτο πρόθυμος να παρουσιασθεί.

Λεληθότως είχε φθιθυρισθεί εις τας τάξεις των στρατευόντων ότι ο αρχηγός σκοπόν είχε να πέμψει διαγγελέα προς τον κλέφτην των βουνών, προσκαλών αυτόν να παραδοθεί. Και επειδή οι άνθρωποι εκείνοι ήσαν καθ' υπερβολήν δύσπιστοι, ουδείς αυτών ετόλμα να προσέλθει εθελουτής διά την αποστολήν ταύτην.

Ο Μουχτάρ Κλεισούρας ήτο έτοιμος να βλασφημήσει και ήδη εσχημάτιζε καθ' εαυτόν τας λέξεις, ας έμελλε να εκστομίσει ενώπιον των επιτελών του, αν δεν εκωλύετο. Ο ανήρ ούτος είχε συναναστραφεί πολύ με τους Έλληνας οπλαρχηγούς και διά τούτο είχεν ελευθέραν την γλώσσαν.

-Χίλιοι διαβόλοι να σας σηκώσουν! Τα τσακάλια να τραβούν τα κορμιά σας και οι χοίροι να φάγουν τα πρόσωπά σας!

Η επίκλησις του ονόματος τούτου παρ' ολίγον έμελλε να επενέγκει το ποθούμενον αποτέλεσμα παρά τοις μουσουλμάνοις, οίτινες εθώρουν βλασφημίαν και αυτήν την μνείαν του είδους τούτου των ζώων. Αλλ' όμως πριν τελειώσει ο αρχηγός τας βλασφημίας του, νέος τις Τούρκος ενεφανίσθη ενώπιον αυτού. Ούτος ήτο ο άγνωστος εκείνος, ον οι γείτονές του ουδέποτε είχαν ιδεί και όστις είχεν είπει αυτοίς ότι ήλθε τελευταίον εκ της Ανατολής, ως ενθυμούνται οι αναγνώσται. Ούτος προσελθών εις τον αρχηγόν έκαμε βαθύτατον τεμενά, και εστάθη μετά μεγίστου σεβασμού περιμένων τας διαταγάς του.

-Ποίος είσαι συ, κουζούμ; τον ηρώτησεν ο Μουχτάρ Κλεισούρας.

-Πιστός μουσουλμάνος, απήντησε μετά συστολής ο άγνωστος.

-Και τι ζητείς;

-Περιμένω να με διατάξει ο εφέντης ό,τι θέλει.

-Ημπορείς να φέρεις την γραφήν αυτήν εις τον Χρήστου Μηλιόνην;

-Ημπορώ, απήντησεν αδιατάκτως ο νεαρός Τούρκος.

-Ηξέρεις τους δρόμους;

-Ηξέρω, απήντησεν ουχί μετ' ίσης σταθερότητος.

-Ηξέρεις το λημέρι του Χρήστου Μηλιόνη;

-Θα το εύρω.

-Πρέπει να γίνεις τεπτήλ, διότι άλλως οι χωρικοί θα σε προδώσουν.

-Θα γίνω τεπτήλ.

-Έχει καλώς.

Εν τω μεταξύ εις των επιτελών είχε κύψει εις το ους του Μουχτάρ και τω ωμίλει κρυφίως.

Ο νέος εκείνος είχε προσηλώσει το βλέμμα εις τους δύο συνομιλούντας και εφάνετο επιθυμών να μαντεύσει εκ της εκφράσεως του βλέμματός των τι έλεγον προς αλλήλους.

-Το ξέρεις καλά; έλεγεν ο Κλεισούρας.

-Το πιστεύω, απήντα ο έτερος Τούρκος.

-Από πού;

-Πρέπει να στείλωμεν άνθρωπον πιστόν.

-Και ποίος σοι λέγει ότι αυτός ο νέος δεν είναι πιστός;

-Αυτός πρώτην φοράν παρουσιάζεται, καυείς δεν τον γνωρίζει.

-Αλήθεια;

-Βέβαια. Ερώτησε το ασκέρι αν τον έχουν ιδεί ποτέ.

Ο Μουχτάρ Κλεισούρας εκάλεσε πέντε ή έξ εκ των εθελοντών και τους ηρώτησεν, αν εγνώριζον τον νέον Τούρκον. Πάντες απήντησαν ομοφώνως ότι πρώτην φοράν τον έβλεπον.

Ο Μουχτάρ Κλεισούρας ευρέθη εις μεγάλην αμηχανίαν. Ένθεν μεν οι άνδρες του στρατού απεφαίνοντο ότι δεν ήτο αξιόπιστον πρόσωπον ο νεαρός εκείνος Τούρκος, ένθεν δε ουδείς των άλλων προσήρχετο πρόθυμος, όπως κομίσει την επιστολήν προς τον Χρήστου Μηλιόνην.

Τέλος ο Κλεισούρας διευοήθη ότι αφού αυτός ήτο αρχηγός, ηδύνατο και όφειλε να πέμψει κατ' εκλογήν ένα εκ των στρατιωτών του κομιστήν της επιστολής προς τον Χρήστον Μηλιόνην. Και μήπως πρότερον δεν ήτο εύκολον να το φαντασθεί; Αλλ' εις στρατόν ατάκτων και εθελοντών δεν ήτο δυνατόν να πειθαρχώσι.

Καθ' ην στιγμήν είχε συλλάβει ο αρχηγός την γενναίαν ταύτην απόφασιν, ενεφανίσθη τελευταίον ενώπιον αυτού εις των Τούρκων και τω έκαμε τεμενάν.

-Τι θέλεις εσύ; τον ηρώτησεν ο Μουχτάρης.

-Εγώ δίδω εγγύησιν, εφέντη, απήντησεν ο Τούρκος εκείνος.

-Τι εγγύησιν;

-Εγώ τον γνωρίζω.

-Και διατί δεν θέλεις να υπάγεις εσύ ο ίδιος;

-Θέλω να υπάγω μαζί του.

-Ολσούν, απήντησεν ο Κλεισούρας.

Και αποβλέψας προς τους περί εαυτόν αγάδες, εζήτει την επιδοκιμασίαν αυτών.

Μετ' ασημάντους τινάς εξετάσεις απεφασίσθη να πεμφθώσιν οι δύο Τούρκοι ως γραμματοφόροι προς τον αποστάτην κλέφτην. Ο πρώτος παρουσιασθείς, ο άγνωστος, είχε στρέψει το βλέμμα προς αυτοκλήτον σύντροφόν του και το βλέμμα τούτο εξέφραζε μάλλον απορίαν ή ευγνωμοσύνην.

ΙΕ. Αλλόκοτος ήτο η διήγησις, ήν ήκουσε παρά του αυτοκλήτου συνοδοιπόρου του ο ζηλωτής νεαρός Τούρκος, όστις προσήλθεν εθελοντής εις εξ εκατόν, κομιστής της προς τον Μηλιόνην επιστολής, της προσκαλούσης αυτόν εις υποταγήν. Ο πρόθυμος και υποχρεωτικός ούτος άνθρωπος ήτο χριστιανός, ως αυτός ομολόγησεν. Αλλά πριν ή ομολογήσει τούτο, εφρόντισε να προκαταλάβει τον νέου σύντροφόν του δι' εκπληκτικής ανακοινώσεως, ότι καίπερ χριστιανός εμίσει όμως εγκαρδίως του ομοθρήσκους του.

Πόθεν ωρμήθη εις το αδιάλλακτον τούτο μίσος; Τη αληθεία είχε σπουδαίους λόγους όπως προέλθει εις το άστοργον τούτο αίσθημα εναντίον των ομοπίστων αυτού. Ας φαντασθεί τις ειρηνικόν αγρότην, κατοικούντα μακράν των πόλεων, εις τας υπωρείας των υψηλών κορυφών του Πίνδου. Ο ειρηνικός ούτος αγρότης ήτο ο πατήρ του. Ο Καμπόσος (ούτως ωνομάζετο ο αφηγητής) ήτο βρέφος καθ' ου χρόνον είχαν συμβεί ταύτα. Μόλις είχε γεννηθεί και είχε λάβει πείραν του μίσους και της καταφοράς των χριστιανών. Η ανάμνησις εκείνη είχε μείνει ως μέλας οινός εις την συνείδησίν του, ως σταγών πικρίας και χολής εις την καρδίαν του.

Μίαν νύκτα καθ' ἣν μόλις εἶχε δώσει ὁ Ἑσπερος καὶ αἱ Πλειάδες ἀρτίως εἶχον ἀνατείνει εἰς τὸ στερέωμα, οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων, ἐκ συστάσεως, ὡς φαίνεται, εἶχον συμφορήσει στοιβάς καὶ ἀχυρά καὶ θημωνίας καὶ ἐπεσώρευσαν αὐτάς παρὰ τὴν καλύβην τοῦ πατρὸς του. Ἦτο Ἰούλιος μὴν καὶ ἡ πυρκαγιά δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγεί εὐθύς ὡς ἐβάλον πυρ εἰς τὸν σῶρόν τῶν ξηρῶν ἐκείνων ἐναυσμάτων. Ἡ φλόξ ἐξήφθη μετ' ἀπιστεύτου ταχύτητος καὶ ἐμέλλε νὰ καταστήσει ὀπτούς τοὺς τρεῖς κατοίκους τῆς καλύβης, αὐτὸ βρέφος, ὅπερ ἐκλαυθμύριζε παννυχί, δὲν ἀφύπνιζε διὰ γογγυσμῶν του τὴν θηλάζουσαν μητέρα, ἥτις προτοῦ νὰ τείνει τὸν μαστόν τῆς πρὸς τὸ βρέφος, ἠσθάνθη καπνὸν ἀποπνίγοντα αὐτὴν καὶ ἤκουσε τὸν βρόμον τοῦ πυρὸς ματινομένου περὶ τὴν καλύβην. Ἡ κραυγὴ τῆς ἐντρόμου γυναικὸς ἀφύπνισε τὸν σύζυγον, ὅστις ἐμέλλε νὰ κοιμηθεῖ τὸν αἰώνιον ὕπνον τὴν νύκτα ἐκείνην, διότι οἱ μανιώδεις χωρικοὶ συνεχώρησαν μὲν εἰς τὴν μητέρα καὶ τὸ τεκνίον ἵνα διέλθωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψαν καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Κάμπόσου νὰ σωθεῖ ἐκ τῆς καταστροφῆς. Διὰ τριῶν κτύπων πελέκως ὁ τολμηρότατος αὐτῶν τὸν ἀπετελείωσε καὶ ἐρριψεν αὐτὸν αἰμοσταγὴ ἐπὶ τῆς φλεγούσης στοιβῆς, ἥτις κατέφαγε τὸ ἀσπαίρον σῶμα τοῦ τυδικῶ τῷ τρόπῳ.

Ἐντεῦθεν ὁ διασωθεὶς ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης Κάμπόσος εἶχεν ὀρμηθεῖ νὰ ὀμόσει ἀσπονδὸν μίσος κατὰ πάντων ἐν γένει τῶν χριστιανῶν. Ὁ Κάμπόσος ἦτο μόλις τριετὴς τότε, ἀλλ' ἐμνημόνευεν ἀρκούντως τὴν φρικτὴν ἐκείνην καταστροφὴν. Προσέτι δὲ ἡ μήτηρ του εἶχε συμπληρώσει πρὸς αὐτόν, ἅμα ἡλικιωθέντα, τὰ κενὰ τῆς γροβερᾶς ἀναμνήσεως. Τὸ πάθος τοῦτο ἦτο κοχλάζον, δεινὸν καὶ υπέρμετρον ἐν τῇ ψυχῇ του. Κατ' ἀρχὰς εἶχε σκοπὸν νὰ ἐξομώσει τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ γίνῃ μουσουλμάνος (ὁ Κάμπόσος ὁμολόγησε τοῦτο εἰλικρινῶς πρὸς τὸν συνοδοιπόρου του), ἀλλ' ὅμως ὠριμότερον σκεφθεὶς δὲν ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τὸν ἐξῆς λόγον· ἐὰν εἶχεν ἐξομώσει, οἱ χριστιανοὶ δὲν θὰ τὸν ἐνεπιστεύοντο καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ βλάπτει αὐτοὺς καίριως.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐμεινεν ὁ Κάμπόσος πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του. Ἀλλως δὲ καὶ ἐκεῖνοι, οὓς κυρίως ἐμίσει, δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ ἄκρα εὐλαβείᾳ. Οἱ μέγιστοι ἐχθροὶ του δὲν ἦσαν οἱ ἀγρόται. Ὁ Κάμπόσος δὲν ἦτο τόσον ταπεινὸς τὸ γρόνημα, ὥστε νὰ ζητεῖ νὰ βλάπτῃ τοὺς πτωχοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους. Ὁ Κάμπόσος ἦτο φιλόδοξος καὶ ἡ ἐχθρὰ του δὲν εἶχε τόσον στενὰ ὅρια. Ἐκεῖνοι, οὓς ἐμίσει κατ' ἐξοχήν, ἦσαν οἱ κλέφται, οἱ ἀνθρώποι τῶν βουνῶν. Εἶχε δὲ σπουδαίους λόγους πρὸς τοῦτο. Οἱ χωρικοὶ εἶχον καύσει τὴν φωλεάν του πατρὸς του, ἀλλ' οἱ χωρικοὶ δὲν ἐπράξαν αὐτορρημίως. Οἱ κλέφται, οἱ ἀγριοὶ πολεμισταί, κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Κάμπόσου, εἶχον διεγείρει τοὺς ἀγαθοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους ἵνα διαπράξωσι τὸ ἀνοσιούργημα. Οἱ κλέφται εἶχον παράπονα κατὰ τοῦ πατρὸς του, ὡς φαίνεται. Καὶ ἦτο ἐπόμενον νὰ ἔχωσι παράπονα, ἀφοῦ ὁ μόνος χωρικός ὅστις ἰχνηλάτει τὰς κινήσεις τῶν κλεφτῶν, ὁ μόνος ὅστις

υπεδείκνυε τα λημέρια των, ο μόνος όστις έδιδεν επί πολλές νύκτας κατάλυμα εις τα τουρκικά αποσπάσματα, τα εκπεμπόμενα εκάστοτε προς καταδίωξιν των ορεσιβίων μαχητών, ήτο ο μακαρίτης, ο πατήρ του. Αλλά διά τον αυτόν λόγον είχε δίκαιον και ο Καμπόσος· (η δικαιοσύνη δεν είναι πολυμερής, ουδ' η εκδίκησις εξετάζει ποτέ τα απώτερα αίτια· το τελευταίον κινούν αίτιον είναι πάντοτε και η υπερτάτη αίτια)· είχεν δίκαιον, λέγομεν, να παρουσιασθεί ως Τούρκος ζηλωτής και να εκστρατεύσει κατά των κλεφτών. Κανείς αληθής Φωμιός, έλεγε, δεν ηδύνατο να τον κατακρίνει διά τούτο. Ίσως θα εδικαιοούντο οι Φωμιοί να τον κατακρίνωσιν, αν αυτοί έδιδον το παράδειγμα της φιλοπατρίας και της ενώσεως, αλλ' οι Φωμιοί έδωκαν και τότε και πάντοτε το παράδειγμα της διαίρεσεως και της ιδιοτελείας. Αν δε η τύχη αυτού, ήτο απαισιωτέρα της των άλλων, πάλιν δεν έπταιεν αυτός. Όπως η καείσα καλύβη ήτο ίσως μοναδικόν παράδειγμα κατ' εκείνον τον χρόνον εις τα χρονικά της Ηλείρου (τουλάχιστον διά τον Καμπόσον, δι' άλλους ηδύνατο να είναι συχνόν), ούτω και το εξαιρετικόν μίσος κληρονόμου, ανθρώπου αθώου, διότι νήπιον αυτός δεν ηδύνατο να υπέχει ευθύνας διά τα τυχόν αμαρτήματα του πατρός του, έπρεπε να είναι μοναδικόν.

Ταύτα διηγήθη ο Καμπόσος προς τον συνοδοιπόρον του. Αλλ' αυτός, ο δυστυχής, τι ν' απαντήσει; Έδίσταζε και εφέλλιζεν. Ήλθε στιγμή, καθ' ην ο Καμπόσος εσημάτισε την ιδέαν ότι ο άνθρωπος ούτος δεν ωμίλει καλώς την τουρκικήν. Αλλ' όμως τα μονοσύλλαβα μόρια δι' ων απήντα εις τας ερωτήσεις του συντρόφου του, ευφώνως τα επρόφερεν, ώστε ο άνθρωπος εκείνος, όσον πονηρός και αν ήτο, δεν ηδύνατο να σχηματίσει πεποίθησιν ότι δεν ήτο Τούρκος ο ομιλητής του. Ο νέος έμελλε να περιέλθει εις αμηχανίαν, ότε ο Καμπόσος ήθελε τον προκαλέσει να εκφράσει και αυτός κατά πλάτος τι εφρόνει περί της καταστάσεως των πραγμάτων, αλλά προ τούτου έμελλε να συμβεί σπουδαιότερόν τι.

Ο Καμπόσος είχε φθάσει εις το μέρος εκείνο του λόγου, εις ο τον εξώθει ίσως η μοναδική όρεξις εις ην ευρίσκετο, και ήρχισε να διηγείται τους ιδιαιτέρους λόγους, τους συναφείς προς την παρούσαν περίστασιν. Πρό πέντε ημερών, είπεν, είχε μεταβεί εις την αγροικίαν ποιμένος, Νάσκα ονόματι· (ο ακροατής έτεινε τα ώτα, ως ήκουσε το όνομα τούτο)· εκείσε είχε καταφύγει άνθρωπος τις μετά της οικογενείας του· (οι οφθαλμοί του νέου έπαιξαν μετ' ανυπομονησίας). Ο άνθρωπος ούτος ωνομάζετο Κώστας· (όλοι οι μυώνες του προσώπου του ακροατού εκινήθησαν)· οι Τουρκαλβανοί τον συνέλαβον, τον ειρημένον Κώσταν, διότι ήτο εχθρός του Σουλτάνου· (ο νέος ενταύθα εβίασεν εαυτόν ν' ακροασθεί μετ' αταραξίας, διότι ήξευρεν ήδη, ως φαίνεται, το τέλος της σκηνής). Και ο Καμπόσος διηγήθη είτα διά μακρών την συνέχειαν της γνωστής ημίν ιστορίας· την απαγωγήν του Κώστα υπό των Αλβανών, την αυτοσχέδιον δίκην, την πρόχειρον απόφασιν, τον εγκόλπιον βρόχον κτλ. και τέλος την παρέμβασιν του Σουλεϊμάνη, ου τη ανελπίστω συνδρομή, ως δι' επιστολής ευνοϊκού τινος αστέρος, διέφυγεν ο Κώστας τον θάνατον· ο Καμπόσος έτριξε τους οδόντας την

τελευταίαν στιγμήν, ὅτε ἦλθεν εἰς το μέρος τοῦτο τῆς διηγήσεως. Ἐδειξεν ὡς νὰ ἐλυπεῖτο διότι ἐγλίτωσεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος· ψυχρὸς ἰδρὼς περιέρρεε το μέτωπον τοῦ ἀκροατοῦ.

-Και τι σου ἔκαμεν; ἐτόλμησε νὰ εἶπει, λησμονήσας ἤδη τι τῷ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Καμπόσος, ὅτι δηλ. ἐμίσει τοὺς χριστιανοὺς ὅλους ἐν γένει.

-Τι μου ἔκαμε; Ἀλλ' ἦτο Φωμιός, ἀπήντησεν ὁ παράδοξος ἄνθρωπος.

-Πῶς ἦτον Φωμιός, τι; εἶπεν ὁ νέος.

-Εὐὸ βλέπω, δεν καταλαβαίνεις τούρκικα, παρατήρησε δυσφορῶν ἐκεῖνος.

Και ἐπανελθὼν εἰς τὴν προτέραν υποψίαν τοῦ, τῷ ἀπέτεινεν εὐθύς τὴν ἐπομένην ἐρώτησιν:

-Τιὰ πες μου, τι σου φαίνεται; Πῶς λες; Θα κάμουν τίποτε οἱ ἀγάδες με αὐτὸν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη;

-Δεν ξέρω ἐγώ, ἀπήντησεν ὁ νέος, ζητῶν νὰ υπεκφύγει.

-Δεν ἠμπορεῖς νὰ ἔχεις μίαν γνώμην;

-Οἱ γεροντότεροι ξέρουν, ἐπανέλαβε.

Και εἰσήγουν. Ὁ συνοδοιπόρος τοῦ δεν ἐπέμεινεν, ἀλλ' ἐβυθίσθη εἰς σκέψεις. Περύργον τῷ ἐφαίνετο ὅτι ὁ Τούρκος οὗτος δεν ἠδύνατο νὰ ομιλήσῃ τουρκιστί.

ΙΣΤ. Ἦτο νύξ βαθεῖα. Εἰς το λημέρι τοῦ Χρήστου Μηλιόνη πάντες ἐκοιμῶντο πλην τῶν συνηθῶν φρουρῶν. Εἰς το σκότος διεγράφοντο υψίκομοι ἐλάται, ὡς οἱ σαλευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κλώνες, ἀπετέλουν ελαφρόν διὰ τῶν φύλλων θρουν. ἤκούετο μεμακρυσμένος ὁ μορμυρισμὸς τοῦ ρύακος καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὁ μονότονος μινυρισμὸς τοῦ γκιῶνη, θρηνοῦντος τοῦ ἀδελφόν τοῦ, κατὰ τοῦ δημῶδη μύθου. Εἰς τῶν δύο φρουρούντων μονομάτων ἐμέλπε κλέφτικον ἄσμα, ὁ δ' ἕτερος ἀπὸ τῆς σκοπιάς τοῦ τῷ ἐσύριζε νὰ μὴ μεγαλοφωνεῖ, ἀλλὰ νὰ τείνῃ τὰ ὦτα καὶ νὰ εἶναι προσεκτικότερος. Τότε ὁ πρῶτος φρουρὸς τῷ ἐκράζεν ἐπιρρίτως:

-Ἀμ' δεν τραγουδάω με τ' αὐτιά, σύντροφε· με το στόμα τραγουδάω.

-Ναι, μόνε μου κουφαίνει τ' αὐτιά, ἔλεγε ἐκεῖνος.

-Δε φοβάσαι, εὐὸ τὰ 'χεις μεγαλύτερα, τῷ εἶπεν ὁ πρῶτος.

-Και συ μεγαλύτερα ἀκόμα καὶ τὰ κατσουλάνεις, ἀπήντησεν ὁ ἕτερος.

-Ε, δα, με τα χωρατά σου τα καταφέρνεις.

-Και συ ακόμα καλλιότερα.

Και ούτως ο διάλογος εξηκολούθει και ο δεύτερος δεν κατάρθου μεν να εμποδίσει τον σύντροφόν του να άδει κλέφτικα άσματα, αλλά τον ηνάγκασε τουλάχιστον να ομιλεί εις τον πεζόν λόγον.

Εν τούτοις απεδείχθη μετ' ολίγον ότι ο δεύτερος μονόματος είχε μεγαλύτερον ή ο πρώτος δίκαιον, διότι ηκούσθη ευκρινώς κρότος ανθρωπίνων βημάτων υπό τον βράχων εφ' ου εκάθηντο αμφοτέροι. Ευθύς ως ήκουσαν τον ελαφρόν κρότον, αμφοτέροι οι κλέφται ύψωσαν τα καρυοφύλλα. Τα τσακμάκια εσηκώθηκαν. Οι δύο μονόματοισυνέσχον την αναπνοήν εις τα πλατέα στήθη.

Και πάλιν κρότος ηκούσθη. Ο δεύτερος κλέφτης έδωκε φωτιά.

-Μη χτυπάτε! αντήχησε τότε πεπνιγμένη κραυγή.

Ο πυροβολήσας φρουρός, εκείνος όστις προέτρπε τον σύντροφόν του να μη τραγωδεί, ανεσκίρτησεν εις τον ήχον της φωνής ταύτης.

-Μη ρίχνεις εσύ! έκραξεν αυθορμήτως προς τον σύντροφόν του.

-Τι είναι; Τι έχεις;

Και ο δεύτερος κλέφτης όρμησε να καταβεί από του βράχου.

-Μη ρίξετε άλλο! Ελάτε να τον πιάσετε! ηκούσθη καθαρά φωνή κάτωθεν του κρημνού.

Ο νέος κλέφτης τρέμων, πνευστιών, έφθασεν εις την ρίζαν του βράχου. Ήθελε να ομιλήσει και η φωνή του είχε κοπεί. Τέλος ηδυνήθη ν' ανακράξει:

-Πευκόρραχε! Μη ρίχνεις άλλη, για όνομα Θεού.

-Τι έπαθες; ηρώτα ο πρώτος των κλεφτών.

-Νίκο! Νίκο! Εσύ είσαι! ηκούσθη το τρίτον η κάτωθεν του βράχου φωνή.

-Εγώ, έκραξεν αγωνιών ο νέος. Σε ήύρε το βόλι;

-Όχι, τίποτε! Ελάτε να τον πιάσετε· τρέξτε.

-Ποιον;

-Αυτόν, αυτόν, είναι προδότης.

Ο πρώτος των φρουρών, ο Πευκόρραχος ονομασθείς, έσπευσε και εκείνος να κατέλθει από του βράχου χωρίς να γνωσκει τι συνέβαινε.

Δι' ολίγων διασκελισμών ο Νίκος έφθασεν ήδη εις τον θάμνον και είδεν όπισθεν αυτού περιεργον σκηνήν. Νέος τις, εκείνος όστις είχε κράξει δις, προσεπάθει να κρατεί τον σύντροφόν του, όστις ηγωνίζετο να φύγει, σκληρά δε πάλη είχε συναφθεί μεταξύ των δύο. Ολίγον έτι, και ο νέος έμελλε να καταβληθεί. Ο Νίκος φθάσας ήρπασε με στιβαράν χείρα τον άγνωστον εκείνον, όστις εζητεί να φύγει, χωρίς να λάβει τον κόπον να εξηγήσει το αίτιον της παρουσίας του.

Δύο λέξεις είπεν ο Νίκος προς τον έτερον νέον.

-Λαβώθηκες!

-Όχι, είπεν εκείνος.

Ο Νίκος αφήκε κραυγήν. Το αίμα έρρεε διά των ενδυμάτων του νέου.

Ο Νίκος αυθορμητώς άφησε τον άλλον, ον είχε συλλάβει και η προσοχή του εστράφη όλη προς τον τραυματίαν.

-Είσαι ματωμένη! Ματώθηκες, έκραξε μετά σπαραγμού. Και φταίγω εγώ, εγώ έριξα!...

-Κράτησε αυτόν, να μη φύγει! έκραξεν ο πληγωμένος.

Αλλ εν τω μεταξύ είχε φθάσει και ο Πευκόρραχος, όστις είχε πολλά στιβαροτέρους τους βραχιόνας και περισφίξεις του ουδέν το θωπευτικόν είχαν.

ΙΖ. Όπως εξηγηθώσιν όσον το δυνατόν τα συμβαίνοντα, χρήζομεν βραχείας εις το παρελθόν αναδρομής.

Ενθυμούνται οι αναγνώσται ημών ότι η σεβεμεμέκ είχε γίνει άφαντος εκ του χαρεμίου την αυτήν ημέραν, καθ' ην είχεν ορμηθεί η κατά του Μηλιώνη εκστρατεία των αγάδων της Άρτης. Η σύμπτωσις αύτη είχεν αφορμήν την εξής: η νεάνις διά ψυχολογικής βίας καταστάσα σύζυγος του Χαλήλ, κατετρόμαξεν, ότε η μήτηρ της έσπευσε να τη περιγράψει τας μελλούσας εντυπώσεις του πατρός, ότε ούτος θα εμάνθανε το μοιραίον τούτο γεγονός. Η φρίκη, η αγανάκτησις, η μανία, η απόγνωσις έμελλεν να αλλοιώσωσι το πρόσωπόν του. Ήτο ικανός να καταυτήσει εις το έπακρον της παραφοράς, ηδύνατο να φρυάξει, ν' αφρίσει, ηδύνατο να πνίξει άνθρωπον. Η Βάσω τόσο κατεπτοήθη εκ της τραγικής ταύτης εικόνας, ώστε προέτρεφε την μητέρα της να μείνει παρ' αυτή, φοβουμένη κίνδυνον δι' αυτήν εκείνην. Αλλ' αδύνατον ήτο τούτο, είπεν η μήτηρ, τόσο χειρότερα αν έμενεν εκεί, τότε θα εφρύναττεν ο Κώστας κατά δύο ενόχων, τότε θα είχε πλείονας αθώους καθ' ων να κατασκεδάσει την οργήν του, θα είχε τα τέκνα της. Και ταύτα ειπούσα η Μελάχρω, ενθυμήθη ότι ήτο καιρός ν' απέλθει ήδη και συνέτεμε κατά τινας ώρας την παρά τη κόρη επίσκεψίν της.

Η Βάσω έμεινε μόνη, μόνη μετά των φοβερών εικόνων, αίτινες την ηπείλουν, μόνη μετά των φρικωδών φασμάτων, άτινα την κατεδίωκον. Ανελογίσθη ότι δεν είχε του λοιπού άλλο άσυλον ή τον τάφον, άλλον φίλον ή τον θάνατον. Δεν ηδύνατο λοιπόν να ελπίσει ότι θ' απηλλάσσετό ποτε της μισητής εκείνης ειρκτής, της φρικώδους εκείνης μετά του Τούρκου συμβιώσεως. Έάν ανέκτα την ελευθερίαν της, εις τί θα τη εχρησίμευεν αύτη; Να επιστρέφει προς τους γονείς της ήτο αδύνατον, ο πατήρ της έμελλε να την φονεύσει. Να μείνει εκεί, να μείνει εις το σεράγι, να μείνει εις το χαρέμι; Αλλά τούτο ήτο εξ αρχής φρικώδες, ήδη δε μετά τας εξηγήσεις της μητρός της κατέστη αποτρόπαιον. Έως τότε ενόμιζεν ότι έσωζε τους γονείς της νυμφευομένη τον Τούρκον· του λοιπού η σκληρά αύτη παρραμυθία της συνειδήσεως εξέλιπε. Τότε εν τη αδημονία της ανεμνήσθη του σώφρονος και καλόν εκείνου νέου, όστις ήτο ο μνηστήρ της. Η μήτηρ της τη είχεν είπει ότι ούτος ευρίσκετο πλησίον του Χρήστου Μηλιόνη. Η ανάμνησις φέρει την ανάμνησιν και τότε η Βάσω ευθυμήθη μετά στοργής τον αγαθόν και ανδρείον εκείνον καπετάνιον, τον νουνό της, ον είχε γνωρίσει ότε ήτο μικρά την ηλικίαν. Ω, να ήτο δυνατόν να έζη υπό την προστασίαν του, να ήτο δυνατόν να καταφύγει εις μέρος τι, εις γωνίαν τινά της γης, εις έρημόν τινα τόπον, όπου να εκτείνεται η προστάτις σκιά του μεγαλωνύμου εκείνου! Και η εικών αύτη τοσούτον ποθητή παρέστη εις τους νοερούς οφθαλμούς της νεάνιδος, ώστε παρ' ολίγον θα επίστευεν εις το δυνατόν της πραγματικής εκτελέσεως. Όπως εν ονείρῳ η απόστασις του ποθουμένου από του ποθούντος παρίσταται τόσον βραχεία, ώστε συνήθως συγχέεται, ούτως εν τῷ δυστυχεί βίῳ, εν τη στυγνή πραγματικότητι, πιστεύει ο εγρηγορώς και σνειροπολῶν ότι δι' ενός άλματος δύναται να φθάσει εις το ποθούμενον.

Αλλ' ότε η πρώτη έξαψις παρήλθεν, η νεάνις, περιελθούσα εις την ψυχράν και περισκεμμένην κατάστασιν του δυστυχούντος και μη θέλοντος ν' απελπισθεί, ήρχισε να σκέπτηται επιμόνως περί της εκτελέσεως του σχεδίου τούτου. Είχεν ήδη προσελκύσει την συμπάθειαν της Μαύρης Φατμάς, παρ' ης εδιδάχθη πολλά πράγματα και ικανάς τουρκικάς λέξεις. Προσέτι έμαθε παρ' αυτής ότι οι Τούρκοι έμελλον να εκστρατεύσωσιν όσον ούπω κατά του νουού της, έμαθε και την ημέραν καθ' ην έμελλε να ορμηθεί εξ Άρτης η εκστρατεία. Όσον διά τα κλειδιά των θυρών, των τε ένδοθεν και των μεταύλων, η Μαύρη, ήτις ηγάπα πολύ το χασίς και <το> όπιον, δεν επολυπραγμόνει και τα άφηνεν όπου ήθελε τύχει. Υπελείπετο να προμηθευθεί η Βάσω ένα ιματισμόν, μίαν πιστόλαν και έν γιαταγάνι του Χαλήλ αγά και τούτο δεν ήτο πολύ δύσκολον. Ο αγάς άφηνε συνήθως τα ενδύματά του, το σελάχι του και τα όπλα του εις τους γυναικωνίτας. Αγνοείται αν έπραττε τούτο κατά τύχην ή επίτηδες προς εκφοβισμόν των γυναικών. Η Βάσω μαθούσα ότι την επαύριον έμελλεν η εκστρατεία να εκκινήσει, περιεβλήθη τα ενδύματα και τα όπλα του αγά, ήρπασε τας κλείδας της Φατμάς και έγινε άφαντος.

Ἡ δύστηνος κόρη ἔτρεμεν ὅλη, πράττουσα τὰυτά. Ἐν τούτοις ὁ σκοπὸς τῆς δυνάμειος τοῦ μεταβῆναι εἰς τὸ λημέρι τοῦ νοικοῦ τῆς, πολὺ ἀπείχετο τοῦ να σκεφθῇ τούτο. Ἦθελε μόνον να πορευθῇ μακρὰν τῆς Ἀρτῆς καὶ πλησίον εἰς τὰ κατατόπια τοῦ κλέφτου. Ἡ καλλίστη δὲ πρὸς τούτο ευκαιρία ἦτο ν' ἀναμειχθῇ μετὰ τῶν Τούρκων ὡς εἰς αὐτῶν καὶ ν' ἀπομακρυνθῇ. Τὸ λυκαυγὲς τῆς πρωΐας θαυμασίως ἐβοήθει τοὺς σκοποὺς τῆς, οὐδεὶς τὴν ἐγνώριζεν, οὐδεὶς ἠδύνατο εὐθὺς να υποπτεύσει τὸ φύλον τῆς. Ἐν τούτοις ἔτρεμε καὶ ὅτε υπερέβη τὸν οὐδὸν τοῦ χαρεμίου καὶ ἐπάτησεν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς οδοῦ, εἶχε ματαμεληθῇ ἤδη. Ἐπεθύμει να ἐπιστρέφει οπίσσω, ἀλλ' ἐφοβείτο μὴ πάθει χειρότερα. Ἐάν τὴν ἐβλεπέ τις ἐκ τῶν αὐτιζήλων τῆς ἐν τῷ χαρεμίῳ, θὰ τὴν κατήγγελλεν εἰς τὸν ἀγᾶν καὶ πῶς να ἐξηγήσει τότε τὸ ἀλλόκοτον διάβημά της; Ὅλοι ἐμέλλον να τὴν ἐκλάβωσιν ὡς παρὰ φρόνα ἢ ὡς ἐνοχὸν συνωμοτοῦσαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἐφέντη. Ἐκάμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ προέβη.

Ὅτε ὁ στρατὸς ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἡ Βάσω ἀνέπνευσε τὸν αἶρα τοῦ βουνοῦ, ἀνέλαβε θάρρος. Τὸ στήθος τῆς πρώτην φορὰν εἰσέπνευεν ἐλευθέρως καὶ ἡ καρδιά της ἐσκίρτα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου, ὅτε τινὲς τῶν ἀγᾶδων ἤρχισαν να τὴν κοιτάζωσι μετὰ περιεργείας, πάλιν ἐφοβείτο. Προσεπάθει ν' ἀποκρύπτει ὅσον ἠδύνατο τὸ πρόσωπόν της ἀπὸ τῶν ἀδιακρίτων βλεμμάτων, ἔφερε δὲ καὶ τὸ σαρίκιον πυκνῶς καὶ ἀδεξίως, περιτετυλιγμένον περὶ τὴν κεφαλὴν. Ἀλλ' ὅτε ἡ συνοδεία ἐφθάσεν εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν καὶ αὐτήχησε τὸ προκηρυχθέν ὑπὸ τοῦ Κλεισούρα πρόσταγμα, τίς τῶν πιστῶν μουσουλμάνων ἤθελε να προσέλθῃ ὡς διαγγελεύς, κομίζων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χρῆστον Μηλιόνην, ἡ Βάσω οὐτ' ἐσκέφθη οὐτ' ἐδίστασεν ἀλλ' ἄμα ἀκούσασα τὴν λιγυφθογγὸν μολπὴν τοῦ κήρυκος (ὅστις κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος ἀνέβη ἐπὶ δένδρου καὶ ἐρραφώδησε κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον τὰς λέξεις), ἐσπευσε να παρουσιασθῇ πρώτη καὶ μόνη αὐτή.

Ἐκεῖνο ὅπερ τὴν ἐξέπληξεν, ἦτο ἡ αὐθόρμητος πρόσδοδος καὶ δευτέρου ἐθελοντοῦ καὶ πολλῶ μάλλον ἡ παρ' αὐτοῦ διαβεβαίωσις ὅτι ἐγνώριζεν αὐτήν. Εἰς μάτην ἡ Βάσω ἐβασάνισε τὴν μνήμην τῆς, οὐδαμῶς εἶχεν ἰδεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον. Ἐπειτα οὗτος τὴν ἐφάνη τόσο παρὰ δόξος, τόσο ἀλλόκοτος, ὥστε ἠπόρει καὶ αὐτὴ τί να πιστεύσει. Προκριώτερον θὰ ἦτο δι' αὐτήν, ἂν καὶ ἦτο δειλὴ ὡς νεαρὰ γυνὴ καὶ ἀπειρος, ν' ἀπῆρχετο μόνη εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐκείνην. Δὲν ἐγίνωσκε τὰς οδοὺς, ἀλλ' ὅμως ἤρκει ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς συνοδείας καὶ ὁ τελευταῖος δεσμός διερρήγνυτο. Ἡ ἀμηχανία αὕτη, ἡ ἐκ τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς δειλίας ἀπορρέουσα, οὐδὲν θὰ ἦτο ἀπέναντι τῆς ἀγαλλιάσεως, ἣν θὰ ἐποίει αὐτὴ ἡ ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπομάκρυνσις, ἀλλ' ἡ παρουσία τοῦ ἀγνώστου ἐκείνου ἦτο ὡς προέκτασις τῶν συνεχόντων αὐτὴν δεσμῶν. Πᾶς ἄνθρωπος θὰ ἠσθάνετο αὐτόματον ὁρμὴν ἐγγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἀπροσδόκητον συνήγορον, ὅστις θὰ προσῆρχετο οὕτως ἀρωγὸς καὶ ἐπικούρος τῆς παραβόλου ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰς ἣν θέσιν ἐυρίσκετο ἡ Βάσω, τὸ πρᾶγμα εἶχεν ἄλλως. Αὐτὴ ἐζήτη μόνον

ν' απομακρυνθεί από των εξ ανάγκης συνοδοιπόρων της, αναλογιζομένη ότι τα μέλλοντα δεν ηδύναντο να είναι χειρόνα των παρελθόντων. Δεν την έμελε τί ήθελεν απαντήσει καθ' οδόν, ουδέ πώς έμελλε να οδοιπορήσει εις αγνώστους τόπους. Ήρκει ν' απαλλαχθεί της απεχθούς παρουσίας των συνοδοιπόρων της.

Πίνακας με βυρωνικό θέμα του Ceasar Willrich (1825-1886)

Τα μετά ταύτα διηγήθημεν εν τοις έμπροσθεν κεφαλαίοις. Έν μόνον οφείλομεν να προσθέσωμεν. Αφού ο Καμπόσος προέβη εις την αλλόκοτον εκείνην και απίστευτον εξομολόγησιν, ήτις ηδύνατο ν' ανορθώσει τας τρίχας της κεφαλής της ακρωμένης, αν δεν τας περιέσφιγγε το σαρίκιον, αφού απέτυχεν εις την απόπειραν του ν' αναγκάσει αυτήν να τω ανακοινώσει τας ιδίας αυτής γνώμας, τελευταίον η Βάσω δεν παρέλιπε ν' απευθύνει προς αυτόν μίαν ερώτησιν, την εξής:

-Δε μου λες, γιατί θέλησες, να 'ρθείς μαζί μου εις αυτόν το δρόμο;

Ο Καμπόσος εδίστασε μικρόν, πριν ν' απαντήσει. Τέλος είπεν:

-Είδα που ήταν ανάγκη. Οι αγάδες δεν ήθελαν να πάνε.

Η απάντησις αύτη δεν ήτο βεβαίως συμπερασματική δι' άνθρωπον δυσκόλως πειθόμενον. Η Βάσω απηύθυνε και δευτέραν ερώτησιν:

-Και γιατί είπες φέματα ότι μ' εγνώριζες; Με είχες ξαναϊδεί ποτέ;

-Το έκαμα διά να σε γλιτώσω από την μπερδεψιά εκείνην, είπεν ο Καμπόσος.

Τσως αι δύο αύται απαντήσεις πόρρω απείχον της αληθείας. Αλλά πιθανώς δεν είχεν ο άνθρωπος εκείνος ακριβή συνείδησιν των αφορμών, αίτινες ώθησαν

αυτόν εις το διάβημα. Το κατ' εμέ, νομίζω ότι το φύσει ραδιουργικόν και κατοπτευτικόν πνεύμα του ανθρώπου τούτου, ήτο το μόνον κινήσαν αυτόν αίτιον ίνα προσέλθει αυθόρμητος εις την παράβολον εκείνην αποστολήν. Ο σκοπός του ήτο ίσως να κατασκοπεύσει τας θέσεις και τα ταμπούρια των κλεπτών και να πωλήσει εις τους Τούρκους μεγαλυτέραν δούλευσιν ή όση συνίστατο εις τα κόμιστρα και εις την εγχείρισιν της επιστολής.

Τσως προσέτι θα ερωτήσωσιν οι αναγνώσται ημών, ποίαν αφορμήν είχεν ο Χαμπόσος να διηγηθεί προς τον άγνωστον αυτώ νέον ούτω προχείρως την ιστορίαν του; Πρόσωπον τοιούτον ως πρώτην αρετήν έπρεπε να έχει την εχεμυθίαν και την κρυφίνοίαν. Τούτο είναι αληθές. ΑΛΛ' ουδέν συμφέρον είχεν ο άνθρωπος ούτος ν' αποκρύπτει από των Τούρκων την ιστορίαν του· τουναυτίον είχε συμφέρον να καθιστά αυτήν φανεράν. Η άκρα νεότης και η συμπαθής μορφή του νομιζομένου Τούρκου τω ενέπνευσεν εμπιστοσύνην. Ουδεμίαν αφορμήν είχεν απ' αρχής να υποπτεύσει ότι το σχήμα, όπερ έφερεν εκείνος, ήτο πλαστόν. Άλλως τόσω προθυμότερον έκλινεν εις το να διηγείται την ιστορίαν του προς πάντα μουσουλμάνον, όσω ησθάνετο είδός τι υπερηφανίας διηγούμενος αυτήν. Μηδείς απορήσει διά τούτο. Ο άνθρωπος ούτος εσεμνύνετο διότι κατόρθωσε δήθεν να λύσει πρόβλημα άλυτον προ αυτού, το να είναι Τούρκος χωρίς ν' αλλαξοπιστήσει. Έτρεφε δε βαθείαν περιφρόνησιν προς πολλούς άλλους Φωμιούς του τότε χρόνου, οίτινες ουδέν κατόρθωσαν εξομόσαντες. Πάς εξωμότης έπαυε να είναι Χριστιανός, αλλά δεν γίνετο και Τούρκος, διά το φύσει αδύνατον του πράγματος. Ο τοιούτοι δε άνθρωποι κατήντων εις οικτράν και γελοίαν θέσιν, διότι ούτε οι Χριστιανοί τους ήθελον πλέον ως Χριστιανούς ούτε οι Τούρκοι τους εδέχοντο ως Τούρκους. Αλλά τούτο πάσχουσι και άλλοι πολλοί...

ΙΗ. Ο Πευκόρραχος, όστις μεθ' όλον το δυσκίνητον αυτού είχε κατέλθει από του βράχου, έσπευσε να συλλάβει τον Χαμπόσον και δεν είχε σκοπόν να τον αφήσει. Τον περιέσφιγξε δε τόσον πολύ με τας οζώδεις χείρας του, ώστε ο ατυχής εκείνος ουδ' απειπειράθη να του δαγκάσει τους δακτύλους, ως θα έπραττεν εις πάσαν άλλην περίστασιν, αν τον περιέσφιγγον απαλότεραι χείρες. Ο Πευκόρραχος και ο Γκαβόχηνας, ο πιστός φίλος αυτού, ου δεν επαρουσιάσαμεν ακόμη εις τους αναγνώστας, δεν διέπρεπον επί ευκινησία μεταξύ των συντρόφων των, αλλ' όσον διά το ταμπούρι ήσαν βράχοι ακλόνητοι και ουδέ μοχλός δεν ηδύνατο να τους εκριζώσει. Μετά της αυτής καρτερίας, μεθ' ης ο Πευκόρραχος ηδύνατο να φυτευθεί επί κρημνώδους σκοπιάς και να φυλάξει εκεί ταμπούρι ώραν την ώραν, υποφέρων τον καύσωνα της ημέρας και τον παγετόν της νυκτός, μετά της αυτής ακάμπτου ισχυρογυμνοσύνης, αν εκράτει άπαξ εις την χείρα του λείαν τινά, άγραν, λάφυρον, πλιάτσικο, ας ήτο τούτο άνθρωπος ή πράγμα,

θηρίον ή βουνόν, δεν θα επείθετο ποτέ να το αφήσει, αλλ' αν του έκοπτες την μίαν χείρα, με την άλλην θα το εβάσταζεν, αν και τας δύο, θα το συνελάμβανε με τους οδόντας. Τοιαύτην σπανίαν αρετήν όλοι οι κλέφται δεν ηδύνατο να έχωσιν, αλλ' είχαν άλλος άλλην. Ο Πετρίτης, φερ' ειπείν, είχε μάτι, ηδύνατο να διακρίνει από τεσσάρων μιλίων αποστάσεως, όχι μόνον αν ήτο Τούρκος ή Χριστιανός, αλλά την τρίχωσιν της φλοκάτας, το χρώμα του σελαχίου και την στυλπνότητα του οπλισμού. Ο Όρνιος είχε πόδι, ηδύνατο να τρέξει απνευστί πενήντα μίλια εις επτά ώρας και τούτο χωρίς ν' αναπαυθεί, χωρίς να σταματήσει, χωρίς να διψήσει. Ο Ξυπητήρας είχε αυτί, ηδύνατο ν' ακούσει από οκτακοσίων βημάτων θρουν, πνοήν, ψίθυρον, μορμυρισμόν, αναστεναγμόν. Ο Σαΐτας είχε χέρι, ηδύνατο να εκσφενδονήσει εις απόστασιν βολής καρυοφυλλίου βαρύν λίθον και την χείρα δεν την έβλεπες, εστροφοδινείτο ως φτερωτή, ως τροχός νερομύλου, ουδέ τον λίθον έβλεπες, τον δούπον της πτώσεως ήκουες μόνον· τέλος ο Τσιντζούρας, ελλείπει άλλου ωφελιμοτέρου προτερήματος, είχε τραγούδι, έκρουε την λύραν μετά δεξιότητος και εν απουσία συγχορευτού, επιάνετο από ένα σχοίνον κι εχόρευεν.

Αφού ο Πευκόρραχος συνέλαβε καλώς τον άνθρωπόν του, έβαλε μίαν κραυγήν.

-Καραούλι!

Η λέξις αύτη, ήτις εσήμαινεν ό,τι επί των εμπορικών πλοίων μας η κραυγή σκάντζα βάρδια! και εις την στρατιωτικήν υπηρεσίαν το επιφώνημα αλλαγή! έμελλε ν' αφυπνίσει τους κοιμωμένους κλέφτας, αν δεν είχαν ξεγεραθεί ούτοι ήδη εκ της προλαβούσης εκπυρσοκροτήσεως. Έξ ή οκτώ εκ τούτων, καταλιπόντες θερμάς τας φλοκάτας των, είχαν συρρεύσει ήδη εις την σκηνήν, καθ' ην στιγμήν ο Πευκόρραχος εξέπεμπε την κραυγήν ταύτην.

-Τι είναι; Τι τρέχει;

Ουδείς απήντα εις τας ερωτήσεις ταύτας. Ο μεν αγαθός Πευκόρραχος ουδέ γρυ ενόει εκ των συμβαινόντων, ο δε Νίκος χωρίς να χάσει καιρόν είχε σχίσει την λευκήν ακόμη φουστανέλλαν του και προσεπάθει να περιδέσει το τραύμα της Βάσως.

-Φέρετε φως! έλεγε· ανάψετε δαδί, παιδιά!

Οι κλέφται δεν ήσαν αδιάκριτοι και δεν επέμενον να μάθωσι τα αγνοούμενα. Είς αυτών εξετέλεσε την επιθυμίαν του Νίκου και ήναψε διά πυρολίθου θρυαλλίδα. Εφωτίσθη τότε το ωχρόν και ξανθόν πρόσωπον της νεάνιδος, ήτις την στιγμήν εκείνην είχε απορρίψει από της κεφαλής την κίδαριν και εφάνησαν οι βόστρυχοι της κόμης της περί τον λαιμόν. Αλλ' ο Νίκος δεν έβλεπε το πρόσωπον, προσείχεν εις την πληγήν του βραχιόνος. Ευτυχώς δεν ήτο βαθεία αύτη.

Το πρόσωπον το έβλεπον οι κλέφται. Τους εφάνη δε ως ακτίς σελήνης κατά την ασέληνον εκείνην νύκτα, ως σταγών δρόσου εις την τραχείαν εκείνην ερημίαν.

Από του νεαρού τούτου προσώπου, του πλασθέντος διά να είναι φαιδρόν και όμως φέροντος ήδη ίχνη δακρύων περί τους οφθαλμούς, η προσοχή των εστράφη προς το άλλο εκείνο σκυθρωπόν και απάισιον πρόσωπον, το του Καμπόσου. Κατ' αρχάς εις των κλεφτών εύρε πρόχειρον εξήγησιν της απορίας του, ην και ανεκοίνωσε προς ένα των συντρόφων.

-Ξέρεις, θα την έκλεψεν αυτός ο Τούρκαλος κι αυτή είναι Φωμιοπούλα.

Εις την υπόνοιαν ταύτην, οι κλέφται ήρχισαν να ρίπτωσιν απειλητικά βλέμματα προς τον ατυχή Καμπόσον και ο Όρνιος, εις των συνδραμόντων κλεφτών, ήτο έτοιμος να τον κατασπαράξει. Αλλ' ο Πευκόρραχος έκραξε:

-Ξυπνήσετε τον καπετάνιο, μη κάνετε λαλαμάρες. Εκείνος θ' αποφασίσει.

Και ταύτα ειπών περιέσφριξε τόσο σφοδρώς τους δύο βραχίονας του Καμπόσου, ώστε ο δυστυχής επόνεσε και αφήκε γογγυσμόν.

Την γνώμην του Πευκόρραχου παρεδέχθησαν πάντες άνευ αντιρρήσεως.

ΙΘ. Δι' ολίγων έσπευσε να εξηγήσει η Βάσω εις τον έκπληκτον Χρήστον Μηλιόνην τα κατά τον Καμπόσον. Ο επιτήδειος ούτος άνθρωπος είχε καταγγείλει αυτός εαυτόν. Η τύχη τω είχε στήσει τοιαύτην παγίδα, οίαν ουδέ ο δεινότατος των θηρευτών κατόρθωσε ποτε να παρασκευάσει. Τα περί της ιδίας αυτής τύχης υπεσχέθη η νέα να διηγηθεί την επαύριον. Προσεκλήθη ο ηλικιωμένος κλέφτης Γκαβόχηνας, ο πιστός σύντροφος του Πευκόρραχου, όστις δεν ήτο αδέξιος χειρουργός και ανεδέχθη να θεραπεύσει την πληγήν της. Ο Νίκος δακρύων τους οφθαλμούς, εξήτει συγγνώμην και δεν παρηγορείτο, διότι αυτός ήτο ο αίτιος του δυστυχήματος. Η κόρη τον ώκτειρε και δεν έσπευσε να τω είπει ότι αυτή μάλλον έμελλε να επικαλεσθεί την συγγνώμην του.

Την επαύριον η Βάσω συνδιελέχθη κατ' ιδίαν μετά του καπετάνου και διηγήθη προς αυτόν κατά πλάτος όσα είχε να διηγηθεί. Ο κλέφτης την συνεβούλευσε να μη είπει τι εις τον Νίκον επί του παρόντος και τη υπεσχέθη να την πέμψει εις ασφαλή τόπον. Προσέτι ανεδέχθη ο Χρήστος να γίνει εγγυητής και μεσίτης υπέρ αυτής, όπως τύχει της πατρικής συγγνώμης.

Η νέα ησθάνθη βάλσαμον παραμυθίας εις την καρδίαν της, απέτεινεν αιδήμον και σοβαρόν μειδίαμα προς τον Νίκον και την επομένην νύκτα μετέβη εις την πλησιεστέραν έπαυλιν, συνοδευομένη υπό των δύο χωρικών, ους τη είχε δώσει ως οδηγούς ο ανάδοχός της.

Πριν αναχωρήσει, η Βάσω ετόλμησε να ζητήσει μίαν μεγάλην χάριν παρά του νονού της. Μετενόησεν, είπε, διότι παρέδωκεν εις χείρας των, τον ατυχή εκείνον άνθρωπον, όστις υπήρξε συνοδοιπόρος της και οδηγός της εις την πορείαν. Άνευ αυτού, πώς θα εύρισκε το λημέρι των κλεφτών; Δεν ήθελε το κακόν του, είχε σκοπόν την τελευταίαν στιγμήν, ευθύς ως ανεκάλυπτε το λημέρι, να τω είπει να φύγει. Ότε αυτήχησεν η εκπυρσοκρότησις, ηγνούν αμφοτέροι ότι ευρίσκοντο τόσον εγγύς εις τα ταμπούρια, ο δ' αιφνίδιος εκείνος πυροβολισμός, η έκπληξις, ο φόβος και το βόλι, το οποίον έπληξε τον βραχίονά της, την έκαμαν να παραμιλεί και ενόμισε την στιγμήν εκείνην ότι είχε χρέος να παραδώσει τον συνοδοιπόρον της. Τεταραχμένη εισέτι, διηγήθη την ιστορίαν του εις τον νονόν της και εις τον Νίκον, αλλ' ευθύς μετ' ολίγον μετεμελήθη. Ακούσας ταύτα, ο Μηλιόνης ουδέν βέβαιον τη υπεσχέθη, αλλ' όμως είπεν ότι θα φροντίσει να του δώσει του Καμπόσου ό,τι πρέπει. Η απάντησις αύτη δεν καθυσύχασε την νεάνίδα.

Έλληνας αγωνιστής και η αγαπημένη του... (European School, 19th Century)

Η τύχη του Καμπόσου έμελλε ν' αγνοείται διά πολύν καιρόν, εάν ο Όρνιος, όστις είχε ισχυράν μνήμην, δεν διηγείτο ακολούθως προς ένα των συντρόφων του την περί τούτου ιστορίαν, ην και ημείς μεταγράφομεν ενταύθα προς πληροφορίαν των ημετέρων αναγνωστών.

Εις δύο ανθρώπους έπεσεν ο κλήρος ν' αναδεχθώσι το βάρος του ανθρώπου εκείνου, εις τον Σαΐταν και εις τον Όρνιον. Και ούτος μεν ευρίσκετο εις την άγνοϊαν περί του τί έμελλον να τον κάμωσιν, ο δε Σαΐτας, ευτυχέστερος, είχε λάβει άμεσον πρόσταγμα παρά του καπετάνου ότι όφειλον ν' απαλλαχθώσι του φορτίου αυτού. Ο Σαΐτας δεν εφάνη εχέμυθος και ίσως διά να δείξει ότι έχει την εμπιστοσύνην του αρχηγού, τον επρόδωσε καθ' οδόν, ενώ επορεύοντο και ούτως

ήλθεν εις θέσιν και ο Όρνιος, ώστε να μη βαδίζει εις το σκοτός. Ο καπετάνος είχε διατάξει να τον χαλάσωσιν, αυτόν τον μακαρίτην. Και δεν ήτο εύκολον το πράγμα, ως φαίνεται. Ήτον εφτάψυχος αυτός οκαλοκόκκαλος. Ο Όρνιος έμελλε να τον δέσει οπισθάγκωνα επί στελέχους ελάτης, αλλ' ενώ ο Όρνιος ητοιμάζε το σχοινίον, δεν ηξέυρω πώς, εδοκίμασεν εκείνος να το στρίψει. Ευτυχώς ο Μηλιόνης είχε προβλέψει, ως φαίνεται, την ευδεχομένην ταύτην περίπτωσιν και ίσως διά τούτο διόρισε τον Όρνιον μέλος της αποστολής εκείνης. Ο Όρνιος είχε τας καλύτερας κνήμας, ως είναι γνωστόν, και το έβαλεν ευθύς εις τα πόδια. «Άπλωνα τη χέρα μου, κι εχανόταν από μπροστά μου. Ο Σαΐτας είχε μείνει παραπίσω, εντρέπομουν να τον φωνάξω, για να μη χάσω το νάμι μου. Έφρευγε σαν ίσκιος, ακόμα άλλος δεν μου παραβγήκε. Να μην ήμουν Όρνιος, αν δεν τον έφτανα. Δυο, τρεις ποδαριές και τον αδράχνω. Σ' ετσάκωσα, σ' έχω, σ' έφαγα. Τον απιθώνω απάνω σ' έναν όχτο, τον αρχινώ στες διπλαργιές. Τον τραβάω πίσω, τον παγλαρώνω στον έλατο, τον σφίγγω, τον ζαμακώνω, τον διπλοσταυρώνω· όμορφος είσαι, κάτσε δω να σε καμαρώσω». Ευταύθα έληξε το έργον του Όρνιου, ο Σαΐτας όφειλε να κάμει και αυτός το χρέος του. Ο Σαΐτας όπλισε με υπερμεγέθη λίθον την σφενδόνην του, έστη εις απόστασιν διακοσίων βημάτων από του δεσμώντου και ήρχισε να κάμνει γυμνάσια. Την πρώτην φοράν περιέστρεψε δωδεκάκις την σφενδόνην περί την κόμην του με απίστευτον ταχύτητα. Αντήχησεν η δόνησις της σφενδόνης, ο <δε> ατυχής κατάδικος έκλεισεν αυτομάτως τους οφθαλμούς.

Αλλ' είχεν άδικον να βιάζεται. Ο Σαΐτας δεν τον εσκόπευσεν, αλλά προσεποιηθή ότι του έφυγεν ο λίθος και τον έρριψε μακράν, οπίσω της κεφαλής του. Ο Καμπόσος ανέπνευσεν. Ο Όρνιος έβλεπεν ατενώς. Ο Σαΐτας ενέβαλε δεύτερον λίθον εις την σφενδόνην και ήρχισε την αυτήν άσκησιν. Η περιστροφή υπήρξε την φοράν ταύτην ανετοτέρα και βραδυτέρα. Τέλος ο λίθος εξετοξεύθη και πεσών εις το δένδρον, εφ' ου ήτο δέσμιος ο Καμπόσος, εκτύπησεν άνωθεν της κεφαλής του καταδίκου, δύο ή τρεις παλάμας υπεράνω αυτής. Ο λίθος κρούσας εκ πλαγίου τον φλοιόν του δένδρου ανεκόπη και κατέπεσεν εγκαρσίως, έφαινε τον ώμον και τον βραχίονα του καταδίκου και κατεκυλίσθη εις τους πόδας του.

Ο Καμπόσος δεν είχε προφέρει ουδέ λέξιν αλλά την φοράν ταύτην αγανακτήσας, ανέκραξε:

-Μη με βασανίζετε, βρε παιδιά· θα με σκοτώστε, σκοτώστε με.

-Τώρα σου δείχνω, απήντησεν ο Σαΐτας χωρίς να συγκινηθεί.

Όσον διά τον Όρνιον, ούτος ήτο, φαίνεται, ευαίσθητος και ήρχισε να τον οικτείρει. Αλλ' η περιέργειά του, όπως ιδει το τέλος του αλλοκότου τούτου πειράγματος, καθ' ό ο Σαΐτας επεθύμει, ως φαίνεται, ν' αναπτύξει όλην την περί τον χειρισμόν της σφενδόνης επιτηδειότητά του, ήτο μεγαλυτέρα του οίκτου ον ησθάνθη και δεν

ικέτευσεν υπέρ του καταδίκου. Ο Σαΐτας έσπευσε να βάλει εις πράξιν την απειλήν του. Την φοράν ταύτην ο δύστηνος κατάδικος έβλεπε τον θάνατον με τους ιδίους του οφθαλμούς. Είδε τον Σαΐταν κύπτοντα προς την γην, τον είδεν αναζητούντα και εκλέγοντα τον λίθον, τον είδε θέτοντα τον λίθον εις την σφενδόνην. Είτα ήρχισεν ούτος να περιστρέφει αυτήν κατά το σύνηθες. Ο Καμπόσος έκλεισε τους οφθαλμούς. Μετά μίαν στιγμήν ο λίθος εκείνος θα συνέτριβε το κρανίον του. Τετέλεσται, δεν υπήρχε πλέον έλεος δι' αυτόν επί της γης ταύτης. Τότε ήρχισε να ψιθυρίζει το Μνήσθητί μου Κύριε, και μόλις θα είχε καιρόν άπαξ να το απαγγείλει, το βλήμα εξεσφενδονίσθη γοργόν και ελθόν έπληξε το πρόσωπον του καταδίκου. Άλλ' ω θαύμα! Ο φαινόμενος λίθος ήτο βώλος γης και διερράγη εις μικρά τεμάχια. Ο κατάδικος ησθάνθη τρομερόν πόνον εις τας γνάθους, ετυφλώθη σχεδόν τους οφθαλμούς εκ της κόνεως, αλλ' έμεινε σώος και υγιής. Τότε ο Σαΐτας διέταξε τον Όρνιον να υπάγει να τον λύσει.

Ο κλέφτης έμεινεν απορών και εκοίταζεν άφωνος τον σύντροφόν του. Ούτος δ' επανέλαβε την διαταγήν.

-Άμ' τότε; Γιατί κάμαμε τόσον κόπο; είπεν ο Όρνιος.

-Κάμε 'κείνο που σου λένε, τω απήντησεν ο Σαΐτας αυστηρώς.

Ο ατυχής Όρνιος έσπευσε να υπακούσει, αν και δεν ενόει πλέον τίποτε. Έλυσε τον Καμπόσον και προσήγαγεν αυτόν προς τον Σαΐταν, όστις εκάθητο αντικρύ πλήρης σοβαρότητος.

-Να φχαριστάς τον καπετάνο, μωρέ, τω είπεν ούτος· το κέφι το δικό μου ήταν να σε χαλάσωμε, μα ο καπετάνος είπε να σε φοβερίζωμε μονάχα. Άμε καλιά σου και ξέρε το, μωρέ, πως να σ' ευρώ στην πλώρη μου δεν σου το χαρίζω. Τώρα το έκαμα για χατίρι του καπετάνου μου.

Ο Καμπόσος το έβαλεν εις τα πόδια και ουδ' εστράφη οπίσω να ιδει τι έμελλε να συμβεί. Λέγεται ότι τω έμεινεν έκτοτε πάθησίς τις διά βίου, συνεχής βόμβος εις τα ώτα του. Ήτο η ιαχή της περιφήμου σφενδόνης.

Κ Μετ' ολίγας ημέρας η κλαγγή των ξιφών, η βροντή των καρυσφυλλίων ηκούσθη όπισθεν των ορέων, εις απόστασιν πέντε ή έξ ωρών πορείας από της τοποθεσίας Ζυγουριάς, του στρατοπέδου του Χρήστου Μηλιόνη.

Δύο γυναίκες εξελθούσαι λίαν πρωί εκ της κώμης των, μετέβανον εις την πηγήν όπως γεμίσωσιν ύδατος τας στάμνους. Εξαίφνης ετρόμαξαν ακούσασαι ευκρινώς κρότον τουφεκισμών. Ο άνεμος έπνεε σφοδρώς εκ των ορέων και η ηχώ των πυροβολισμών εφέρετο επί των πτερύγων του.

Ἡ μία τῶν γυναικῶν τόσο καταπλάγη, ὥστε ἔρριψε τὴν στάμνον τῆς κατὰ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐστράφη νὰ ἐπιστρέφει εἰς τὸ χωρίον τῆς. Ἡ ἄλλη τὴν ἐγκαρδίσεν εἰπούσα ὅτι ἀπὸ τὸ μπουμπουνητὸ φαίνεται ὁ πόλεμος νὰ εἶναι μακριὰ καὶ δὲν ἔπρεπε τόσο νὰ φοβῆται.

Καὶ βεβαίως ἐξ ἀρχῆς τολμηρὰ πρέπει νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις εἶχε πείσει τὴν ἄλλην, τὴν σύντροφόν τῆς, νὰ πορευθῶσιν πρὶν ἀνατεῖλει ὁ ἥλιος εἰς τὴν πηγὴν. Ἀπὸ τεσσάρων ἢ πέντε μηνῶν φόβος εἶχε διαδοθῇ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία, ὡς ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Ἡ προστατὶς πτέρυξ τοῦ ἀνδρείου μαχητοῦ ἐξετείνεται εἰς ὅλας τὰς ὀρεινὰς κώμας, ὅπου καὶ ἄλλως δὲν ἦσαν δειλοὶ οἱ ἀνθρώποι, ἀλλ' ἡ σκιά αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσει καὶ μέχρι τῶν πεδινωτέρων χωρίων.

Ὡς ἐκ τοῦ φόβου τούτου, ἐπῆλθεν ἀπραξία εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, ὥχето ἡ ευκολία τῆς συναλλαγῆς καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐδυστύχει. Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη ἐμέλλε, κατὰ τὰ φαινόμενα, νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἀλλ' ὁ Χρήστος Μηλιόνης, αὐ καὶ εἶχε καλὰ ταμποῦρια εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, δὲν ἠγάπα νὰ μένει κεκλεισμένος ἐκεῖ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ὁσημέραι ἡ ἐνδεῖα τοῦ λαοῦ καθίστατο δεινότερα καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφται ἐμέλλον πιθανῶς ν' ἀπορήσωσι τῶν ἐπιτηδείων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐπείσαν τὸν Χρήστου Μηλιόνη νὰ κάμει ἐξοδον...

Πρῶϊαν τινὰ τοῦ Μαΐου ἐπανήλθον εἰς τὸ λημέρι τοῦ Χρήστου οἱ δύο μονόματοι, οὓς εἶχε στείλει πρὸ δύο ἡμερῶν, ἵνα κατασκοπεύσωσιν. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Πέτριτης καὶ ὁ Ξυπνητήρας.

-Καὶ τι ἀγροικήσατε; τοὺς ἠρώτησεν ὁ ἀρχηγός.

-Τίποτα, καπετάνο, ὅλο καὶ ζαγάρια, ἀπήντησεν ὁ Πέτριτης. Κανέννας τοὺς δὲν εἶναι χαϊρικός.

-Τοὺς ζύγωσες καλά;

-Ὅλη μέρα τοὺς βίγλιζα. Κανένα χαλαλὴ ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶδα. Ὅλοι ζουλάπια.

-Καὶ σὺ, Ξυπνητήρα;

-Τὰ ἴδια, καπετάνο μου. Δὲν εἶναι γιὰ ντουφέκι αὐτοῦνοι.

-Ἄκουσες τὸ βρόντο τοὺς;

-Τὸν ἄκουσα· φοβίμικος κι αὐτός. Κούφια ἐβάζε τὸ ντουφέκι. Τὴν μπαρούτη με τὸ φτερό.

-Καὶ τὰ κατατόπια τοὺς, Πέτριτη;

-Τρεις αδρασκελιές.

Τας εκθέσεις ταύτας των κατασκόπων του δεν περιέμενε βεβαίως ο Χρήστος όπως αποφασίσει. Η απόφασις της εξόδου από πολλού είχε γίνει παρ' αυτού. Αλλ' όμως και τα τόσον αίσια πορίσματα των παρατηρήσεων των δύο τούτων κλεφτών δεν τον δυσηρέστησαν.

Αφ' εσπέρας έδωκε διαταγήν να είναι έτοιμοι προς οδοιπορίαν οι άνδρες του άμα τη ανατολή της εξαστέρου Πούλιας.

ΚΑ. Ότε οι κλέφται είχαν φθάσει εις τα σύνορα των Τούρκων, εις τόπον καλούμενον Λαγκόβα, μόλις είχαν ανατείλει ο εωθινός αστήρ. Η δρόσος της πρωίας απέσταξεν από των φύλλων και ο αρχηγός έπεμψε προς τους Τούρκους πολέμου κήρυκα. Και ο κήρυξ απελθών προς τους Τούρκους είπε: -Με στέλνει ο Μηλιόνης, θα πολεμήσωμεν. Και ο αρχηγός των Τούρκων, ο Μουχτάρ Κλεισούρας, απήντησε: -Δέχομαι τον πόλεμον. Την λέξιν ταύτην δεν εξέφερεν ακεραίαν, η ημίσεια έμεινεν εις τον λάρυγγα. Ακούσας τούτο ο Πάνος Μαυρομάτης ωχρίασε. Και ο Μουχτάρ Κλεισούρας ηρώτησεν αυτόν τι εφρόνει.

Και εκείνος δεν είχε την δύναμιν ν' απαντήσει.

Και ο γέρων Τοπτοής (ούτως ωνομάζετο ο κήρυξ) επέστρεψε προς τον Χρήστου Μηλιόνην, αναπολών την παλαιάν νεότητά του και ζηλεύων τους νεότερους. Διότι πάλαί ποτέ ο Τοπτοής ήτο πρωτοπαλικάρον του Τυφτάκη και του Καλέμη, δύο περιβοήτων κλεφτών. Αλλ' ήδη είχε γεράσει και εξετέλει έργα κήρυκος. Την πρωίαν εκείνην ο γέρων Τοπτοής ευθυμηθείς τους παλαιούς χρόνους εστέναξε. Και επανελθών προς τον Χρήστου Μηλιόνην ανήγγειλεν ότι δέχονται την μάχην οι Τούρκοι.

Η πρώτη ακτίς του ηλίου δεν επρόβαλεν ακόμη, και ροδίνη εφάινετο η πρόδρομος του φαιινού αστέρος ανταύγεια επί του στερεώματος. Ο Χρήστος Μηλιόνης διέταξε τους άνδρας του να εφορμήσωσι κατά των εχθρών. Απερίγραπτος υπήρξεν η πρώτη ορμή των επιτιθεμένων. Αι πρώται του ηλίου ακτίνες εφώτισαν τας πρώτας των ξιφών ανελκύσεις και τα εωθινά των αηδόνων άσματα εσίγησαν βωβαθέντα υπό των πρώτων του καρνοφυλλίου βροντών. Οι ρύακες του αίματος έρρευσαν παρά τας πηγάς των υδάτων και αι οίμωγαί των πιπτόντων ανεμείχθησαν μετά των πνοών του ανέμου.

Η πάλη μετ' ανεκφράστου ορμής αρχίσασα, αμετάπτωτος ετηρήθη επί δύο ώρας. Οι άνδρες εκείνοι ήσαν ακάματοι. Ο Χρήστος Μηλιόνης ηγείτο της εφόδου και επολέμει, ως συνηθίζε, με διπλούν καρνοφύλλι, εις δε των πιστοτέρων ακολουθών του όπισθέν του ιστάμενος εγέμιζε τον έν και παρελάμβανε το άλλο,

εκείνος δε το εκένου και το επέστρεφεν. Ο Σαΐτας ελύσσα, εφρύαττεν, έτριζε τους οδόντας και επυροβόλει. Ο Πετρίτης εσκόπευε μετ' απιστεύτου δεξιότητος και δεν έσπευδεν, αλλ' εκοίταζεν να ιδει αν επέτυχεν η βολή του. Ο Πευκόρραχος είχε φυτευθεί κατά την συνήθειάν του όπισθεν βράχου και επυροβόλει αδιακόπως. Και αυτός ο Τοπτσής απέδειξεν ότι δεν είχε γηράσει παρά πολύ. —Οι μονόμαχοι κλίνοντες το έν γόνυ προς την γην, εσκόπευον, έβαλλον, εφόνευον. Η θέσις, ην κατείχον οι επί του λόφου Τούρκοι, προχείρως οχυρωμένη, δεν ήτο αρκούντως ισχυρά. Μετ' ολίγον ο Μουχτάρ Κλεισούρας διέταξε την υποχώρησιν. Οι Τούρκοι δεν ήσαν πολλώ πλείονες των κλεφτών, αλλ' υπερείχον κατά την θέσιν. Πολλοί αυτών, μεθ' όλην την αγέρωχον διαβεβαίωσιν των δύο κατασκόπων του Μηλιόνη, έδειξαν μεγάλην ανδρείαν. Αλλ' εκείνο, καθ' ο ασυγκρίτως υπερείχον οι κλέφται, ήτο η περί το σκοπεύειν δεξιότης. Σπανίως τις των μονομάτων ηστόχει του σκοπού. Οι Τούρκοι έρριπτον ίσως διπλασίας βολάς ή όσας έρριπτον οι πολέμιοι, αλλά τα βόλιά των δεν εύρισκον την κάκοφη σάρκα του κλέφτη, κατά την φράσιν του Βαλαωρίτου. Ολίγον έτι και η θέσις των Τούρκων έμελλε να κυριευθεί εξ εφόδου υπό των κλεφτών. Αλλά τότε απροσδοκήτως επήλθεν υποτροπή τις θάρρους εις τας τάξεις των αμυνομένων, εις την μίαν τουλάχιστον πτέρυγα αυτών, ης ηγείτο ο γνωστός ημίν Γιουσούφ Ιβραήμ. Ο Αλβανός ούτος κατόρθωσε ν' αναρριπίσει το θάρρος των περί αυτόν και ούτοι γενναίως αντέσχον, ου μικράν ζημίαν προξενήσαντες εις τους κλέφτας. Δυσχερής και βραδεία, ως φαίνεται, ήτο πάντοτε η έκβασις του κλεφτοπολέμου. Ενόςω διήρκεσε της αντιστάσεως ταύτης το σθένος, πολλοί των Ελλήνων μαχητών έπεσον. Αλλά τότε ο Χρήστος Μηλιόνης εφρύαξε και διέταξε κρατεράν έφοδον. Οι κλέφται εφόρμησαν εκ των προμαχώνων των, πανταχόθεν δε ορμήσαντες περιεκύκλωσαν τους Τούρκους. Τότε ετράπησαν ούτοι εις φυγήν. Ο Χρήστος διέταξε να τους καταδιώξωσι το τουρκικόν στράτευμα εσκορπίσθη εις τους τέσσαρας ανέμους...

Ότε ανεπαύθησαν μικρόν οι καταπεπονημένοι άνδρες, ο Μηλιόνης διέταξε να μετρηθώσι. Δεκαευνέα έλειπον. Τραυματία ήσαν άλλοι τόσοι περίπου. Εκ των εγκρίτων κλεφτών έπεσον ο Σαΐτας, ο Ξυπητήρας, ο Πετρίτης και ο Γκαβόχηνας. Ο δε γηραιός Τοπτσής εκείτο δεινώς τετραυματισμένος.

Τας απωλείας του εχθρού υπελόγιζεν ο Μηλιόνης εις το ήμισυ σχεδόν του κατά προσέγγισιν αριθμού των, ήτοι εις εξήκοντα. Τούρκοι νεκροί ευρέθησαν εις τα πέριξ κείμενοι περί τους πεντήκοντα και τούτων οι πλείστοι έκείντο επίστομα, ως να ήθελον ν' απευθύνωσι προς τον Αλλάχ το τελευταίον ναμάζι. Ευτυχώς οι νεκροί εκ των κλεφτών ευρέθησαν όλοι ακέραιοι και ουδενός την κεφαλήν είχαν προφθάσει ν' αποκόψωσι οι Τούρκοι. Εάν τοιούτο τι συνέβαινεν, ο Μηλιόνης ήτο έτοιμος να διατάξει δευτέρα καταδίωξιν, όπως αποσπάσει τας κεφαλάς των συντρόφων του από των χειρών του εχθρού, σώζων αυτάς από της ύβρεως.

Ακολούθως οι κλέφται εκήδευσαν τους νεκρούς των μετά πάσης τιμής και δώδεκα τελευταίοι πυροβολισμοί αντήχησαν εις τα όρη προς τιμήν των πεσόντων.

ΚΒ. Ο Χρήστος Μηλιόνης εξέφερε φοβεράν κραυγήν μανίας και αγανακτήσεως.

-Ο Θεός κι η γη δεν το βαστά, ανέκραξεν· εμένα, εμένα τον αδελφοποιτό σου;...

Ο Τούρκος έμεινεν άφωνος και δεν ήξερε πώς να δικαιολογηθεί.

Ο Χρήστος δεν κατεδέχθη να τον επιπλήξει περισσότερο, αλλά τω είπεν:

-Εμπρός, τα ντουφέκια.

-Είμαι έτοιμος, απήντησεν ο άλλος.

Ήτο ο Τούρκος Σουλεϊμάνης, ον είχομεν λάβει αφορμήν να επαινέσωμεν εις τας σελίδας της διηγήσεως ταύτης. Αλλά τα όρια της αρετής και της κακίας είναι τοσούτον δυσδιάκριτα εν τη ανθρωπίνη φύσει, ώστε οι νεότεροι εκ των φιλοσοφούντων είχαν δίκαιον ν' ανακηρύξωσιν ως όλως ανωφελή και αυτήν την ψυχολογίαν κατόπιν της μεταφυσικής. Ο Σουλεϊμάνης ήτο από παλαιού χρόνου πιστός φίλος του Χρήστου Μηλιόνη. Ήδύνατο ούτος να τω εμπιστευθεί τα πάντα και αυτήν την τιμήν του, τόσην εμπιστοσύνην είχεν εις τον Τούρκον εκείνον. Ο Χρήστος είχε πείσει αγράμματόν τινα ιερέα να τους περάσει διά της αγίας ζώνης, ήτοι ν' αναγνώσει επ' αυτών τας ευχάς της αδελφοποιΐας. Έλεγόν τινες ότι ο αγαθός ιερέυς ποτέ δεν ηδύνατο να πεισθεί, αν δεν τον ηπείλει ο Χρήστος Μηλιόνης. Είναι αληθές ότι τοιούτον παράδειγμα αδελφοποιΐας μετ' αλλοθρήσκου ήτο ανήκουστον ίσως εις τα χρονικά. Ξενία και φιλίας δεσμοί ήσαν συχνότατοι μεταξύ Ελλήνων και Τουρκαλβανών. Αλλ' η μετ' αυτών αδελφοποιΐα ενομιζετο ανόσιον. Οι δογματικοί της ανατολικής Εκκλησίας απεκήρυττον και κατεδίκάζον το έθιμον τούτο καθόλου, και μεταξύ χριστιανών. Η θέσις, έλεγον ευστόχως οι ούτω συλλογιζόμενοι, η θέσις μιμείται την φύσιν. Η δε φύσις δεν παράγει αδελφούς, αλλ' υιούς. Οι γονείς σας δύνανται να σας προσποιήσωσιν αδελφούς διά γεννήσεως ή δι' υιοθεσίας. Σεις αυτοί όμως αδελφούς δεν δύνασθε να πλάσητε.

Εν τούτοις ο Χρήστος Μηλιόνης δεν είχε λάβει αφορμήν να μεταμεληθεί διά την μετά του Σουλεϊμάνη αδελφοποιΐαν. Ο Τούρκος ούτος ήτο πιστός και ένθερμος φίλος. Αλλά φευ! Δεν ήτο και χρημάτων κρείττων, ως απεδείχθη ύστερον.

Επί μακρόν χρόνον ο Μουχτάρ Κλεισούρας έμέλλε να περιφέρηται προς φανταστικήν καταδίωξιν του Χρήστου Μηλιόνη. Είχεν αναβεί δις ήδη όλους τους λόφους της Ακαρνανίας, είχε διαβεί δις όλας τας κοιλάδας αυτής. Και μόνον εις

την θέσιν Ζυγουριάν δεν είχε ποτε πλησιάσει. Η μονοτονία αυτή της καταδιώξεως επ' ολίγον μόνον διεκόπη, διά της απροόπτου επιθέσεως αυτού του Μηλιόνη, ην διηγήθημεν εν τοις έμπροσθεν. Αλλ' οι Τούρκοι βαρέως φέροντες όσην έπαθον φθοράν, ήσαν απαρηγόρητοι και εγόγγυζον κατά των αιωνίων αναβολών του Κλεισούρα. Τότε οι συνετότεροι των αγάδων της Ακαρνανίας, οίτινες ήσαν, ως πάντοτε συμβαίνει, οι πλουσιότεροι, έστησαν συμβούλια... έλυσαν τα βάλαντια. Ευρέθη δε και άνθρωπος επιτήδειος εις τας διαπραγματεύσεις, όστις έπεισε τον Σουλειϊμάνην, αυτόν τον πιστόν φίλον του Χρήστου Μηλιόνη, ν' απέλθει προς τον κλέφτην ως απεσταλμένος, απόρρητον έχων εντολήν να τον δολοφονήσει.

Ο απονήρευτος κλέφτης υπεδέχθη τον Τούρκον με ανοικτάς αγκάλας. Ήνοιξε προς αυτόν την καρδιάν του, εξέτεινεν υπέρ την κεφαλήν αυτού την σκηνήν του, παρέθηκεν αυτά την λιτήν τράπεζάν του, διέταξε τον Τσιντζούραν, τον αιιδόν, να τραγωδήσει όλα τα άσματα όσα ήξευρε, πλην των ηρωικών. Η πλόσκα ετελείωσε δώδεκα κύκλους περί τους συνδαιτυμόνας, από χειρός εις χείρα μεταβαίνουσα, ο ξενιζόμενος ηυθύμησεν, εφαιδρύνηθη, κατενύγη, εσκυθρώπασε.

-Τι έχεις, Σουλειϊμάνη; τον ερωτά ο Χρήστος· τι έπαθες, βλάμη;

-Τίποτε, βλάμη μου, απήντησεν ο Αλβανός, κάτι θυμήθηκα.

-Πίε, να το ξεχάσεις, είπεν ο Χρήστος.

Ο Σουλειϊμάνης υπήκουσεν, αλλ' η ομίχλη της κατηφείας δεν παρήλθεν από της μορφής του.

Ο Χρήστος δεν τον ηρώτησε το δεύτερον, αλλ' εις των δαιτυμόνων, ο γέρων Τοπτσής, όστις προ ολίγου εθεραπεύθη εκ των τραυμάτων του (είχον παρέλθει δύο σχεδόν μήνες από της εν Λαγκόβη συμπλοκής) είχε συλλάβει υπονοίας και κατώπτευσε τον Τούρκον διά του ετέρου των οφθαλμών.

-Κάτι ήθελα να του πω τώρα, επιθύριζε καθ' εαυτόν, αλλά θα με πεί κουτόν.

-Τι μουρμουρίζεις, γερο-Τοπτσή; είπεν ο Χρήστος.

-Τίποτα, καπετάνο, απήντησεν ο γέρων.

Και συσταλείς εις μίαν κόγχην ο γέρων Τοπτσής, απεφάσισε να μη σκέπτηται πλέον τίποτε. Εις την απόφασιν ταύτην θαυμασίως συνέτεινεν η πλόσκα, ήτις ευρίσκετο εις το δέκατον και τρίτον γύρον της.

Μόνοι εκ των συνδαιτυμόνων δεν έπινον ο Χρήστος Μηλιόνης και τινες άλλοι των κλεφτών τηρούντες την περί νηφαλιότητος σεπτήν εις τας τάξεις των ρήτρων. Η αρχαία των κλεφτών πείρα edίδασκεν αυτούς ότι, οσάκις κλέφτης έπαθέ τι κακόν, έπαθε τούτο κατόπιν αμέτρου οινοποσίας ή ένεκα άλλης αμαρτίας. Εν τούτοις και αυτός ο Σουλειϊμάνης, όσον και αν ηλευθερίαζε περί την

τήρησιν των εντολών του Κορακίου, δεν ήτο όμως άλλοτε ακρατής οινοπότης, όσον ο Χρήστος Μηλιόνης ήξευρεν. Αλλά φαίνεται ότι σήμεραν κάτι ενθυμείτο, είπε.

Κάτι ενθυμείτο τω όντι. Ενθυμείτο το πλήρες χρυσίου βαλάντιον δι' ου είχε διαφθαρεί παρά των ομοθρήσκων του, υποσχεθείς να φρονεύσει τον φίλον του Χρήστον Μηλιόνην. Μικρόν ακόμη και ο Σουλειϊμάνης τοσούτον είχε σκοτισθεί υπό του οίνου, ώστε ήρχισε να κλαίει με αληθή δάκρυα.

-Τι έχεις, βλάμη; τω λέγει πάλιν ο Χρήστος.

-Σήκω, πάμε να σου πω, απήντησεν ο Αλβανός.

Και επορεύθησαν κατά μόνας αμφοτέροι. Εκεί ο Χρήστος Μηλιόνης έμελλε ν' ακούσει την αλλόκοτον εκείνην εξομολόγησιν, ην ουδ' είχε φαντασθεί ποτέ εις την ζωήν του. Ο Σουλειϊμάνης τω ομολόγησεν ότι ήτο βαλμένος να τον σκοτώσει.

Τότε ο Χρήστος Μηλιόνης εξέπεμψε την μανιώδη εκείνην κραυγήν:

-Ο Θεός και η γη δεν το βαστά! Εμένα, τον αδελφοποιτό σου!

Βιβλιογραφία

1. Μανούσος, Α., Τραγούδια Εθνικά, Εν Κερκύρα, 1850
2. Μέρτζιος, Κ., «Η Άρτα εις τα αρχεία της Βενετίας (1696 - 1787), Περιοδικό ΣΚΟΥΦΑΣ, τχ. 104, Αύγουστος 1980
3. Fauriel, C., MITTHEILUNGEN AUS DER GESCHICHTE UND DICHTUNG DER NEU-GRIENCHEN, COBLENZ, EI JACOB KÖLSCHER, 1835.
4. Σάθας, Κ., Χρονικόν Ανέκδοτον Γαλαξειδίου, Αθήνησι, 1865
5. Φίνλεϋ, Γ., Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, Εκδ. Κόσμος, Αθήνα, 1954
6. Περιοδικό «Εστία», Τόμος 1, τχ. 510, 6 Οκτωβρίου 1885,
τχ. 511, 13 Οκτωβρίου 1885,
τχ. 512, 20 Οκτωβρίου 1885,
τχ. 513, 27 Οκτωβρίου 1885,
τχ. 514, 3 Νοεμβρίου 1885,
τχ. 515, 10 Νοεμβρίου 1885
τχ. 516, 17 Νοεμβρίου 1885
